

ביזמת יושב-ראש המזכירות הפדגוגית במשרד החינוך, ד"ר צבי צמרת ובתמיכתו של המפקח על מורשת קהילות ישראל במשרד החינוך, מר משה זעפרני, מונתה ועדה לכתיבת התכנית "במלל ובזמר". התכנית מתמקדת בזמרי העברי לדורותיו, ומהווה אחת מן התכניות המיוחדות לשנת השפה העברית, התשע"א, שמובילה המזכירות הפדגוגית במשרד החינוך. על כתיבת התכנית ומימושו הופקד הפיקוח על הוראת העברית במשרד החינוך, הפועל בשיתוף פעולה עם אגף המפמ"רים כולו.

חברי הוועדה:

מרכזת: עירית השכל-שחם, הפיקוח על הוראת העברית

ד"ר שלמה הרציג, מפמ"ר ספרות

משה זעפרני, מנהל אגף מורשת

ד"ר נעמי יפה, מפמ"ר אמנות ותאטרון

ציפי קוריציקי, מנהלת המטה לתרבות ישראל

אסתר רוטט, מרכזת המזכירות הפדגוגית

ד"ר יעל שי, מפמ"ר מוזיקה

מזל שיניאק, מפמ"ר עברית

צוות הכתיבה:

הלה אתקין, הפיקוח על הוראת העברית

רחל בר-בראונר, הפיקוח על הוראת ספרות

רות גבע, המטה לתרבות ישראל

ד"ר שלמה הרציג, הפיקוח על הוראת ספרות

עירית השכל-שחם, הפיקוח על הוראת העברית

רותי זוסמן, המטה לתרבות ישראל

אורנה חריטון, מורשת קהילות ישראל

ד"ר נעמי יפה, מפמ"ר אמנות ותאטרון

מיכל עיר שי, הפיקוח על הוראת האמנות

ד"ר עליזה עמיר, הפיקוח על הוראת העברית

ד"ר ריקי תמיר, הפיקוח על הוראת העברית

ניקוד השירים: **בלפור חקק**, עירית השכל-שחם

עריכת לשון: **ליאורה הרציג**

תפיסה חזותית וייעוץ גרפי: **רפי כהן**

כתיבת תווים: **איתמר ארגוב**

עיצוב גרפי: **יעל הייזלר**

הדפסה: **דפוס מאור-ולך**

טיפול בזכויות יוצרים: **ז'קלין אגם**

הוצאה לאור: **גף פרסומים**, משרד החינוך

© כל הזכויות על יצירות האמנות והצילומים שייכות לאמנים, למוזיאונים ולצלמים.

© כל הזכויות לשירים שמורות למחברים ולאקו"ם.

© כל הזכויות שמורות למשרד החינוך, התשע"א - 2011.

הזמר כפרוץ חומות

כולנו מכירים את 'שירו של אבא' שכתבה והלחינה נעמי שמר, המשוררת-המלחינה הגדולה מכולם. בבית האחרון של אותו שיר נכתב:

אם לא שרת לי שיר עדיין

שירה לי מזמור חדש

שיר שהוא עתיק מדין

ומתוק מדבש

שיר שהוא כבן אלפיים

ובכל יום חדש

הצירוף של כ"ג המילים לעיל מתבסס הן על שני הפסוקים המקראיים 'מזמור שירו לה' שיר חדש' (תהילים, צח, 1) ו'מה מתוק מדבש ומה עז כארי' (שופטים, יד, 18) והן על השורה 'התקווה בת שנות אלפיים', הלקוחה מהמנון המדינה שכתב המשורר נפתלי הרץ אימבר. נעמי שמר באוניותה לשה את המילים מחדש, והוסיפה להן מנגינה נפלאה. מאז הן נחרתו בלבבות של כולנו.

'שירו של אבא' הוא רק אחת הדוגמאות לזמר עברי שמן הראוי שיחרת בלבבות. בדורות האחרונים נוצרו שירים רבים כאלו. כמה מהם, מוכרים יותר ומוכרים פחות, בחרנו להביא בחוברת זו. לצד השירים הובאו 'נגיעות אמנותיות', 'נגיעות ספרותיות', 'נגיעות מן המקורות', 'נגיעות לשוניות' ו'נגיעות מוסיקליות'.

מן הראוי שכל יצירה שירית תילמד בגילאים שונים, ומוטב כי ייערכו סביבה דינאיים פתוחים: על הקשרי המילים, על ההקשרים האמנותיים, על רובדי המקורות ועל המשמעות שכל אחד ואחד יכול להפיק מכל יצירה.

למנגינה, ועוד יותר למילים ומנגינה, יש כוח אדיר: יש להן כוח לשנות מצב-רוח ולחזק יחידים, יש להן כוח לחבר בין אנשים ולגבש חברה, יש להן כוח לבנות עם ולשמר עם.

מספרים כי פעם אחת, ביום הכיפורים, הגיע נער רפה שכל ל'תפילת הנעילה' שנערכה בבית הכנסת של הבעל שם טוב (הבעש"ט), אבי החסידות. הנער, שלא הכיר צורת אות ולא ידע להתפלל, רצה בכל מאודו להתחבר לקהל המתפללים. ברגעים החשובים ביותר של התפילה, הוא שלף לפתע חליל והחל לחלל בו. הקהל היה מזועזע מחילול השם שאירע בתוככי בית התפילה ביום הקדוש מכולם. הכול נעמדו על רגליהם מבוהלים ונבוכים, אולם הבעל-שם-טוב מיהר להרגיע את כולם והכריז: הנער במנגינתו התחבר לקדוש ברוך הוא, והוא טוב ותמים מכולנו. מנגינתו, שנעשתה מלב חפץ ומשתוקק, עשויה לפרוץ את כל החומות!

אנו מאמינים בכוחו של הניגון ובכוחו של הזמר.

אנו מאמינים בעוצמה המחנכת של הזמר העברי, של הזמר בן אלפיים שבכל יום חדש.

הלוואי שנצליח להנחילו לחניכינו, והלוואי שנצליח לפרוץ בעזרתו חומות אטומות!

ד"ר צבי צמרת,

יו"ר המזכירות הפדגוגית

אנשי חינוך יקרים,

"בשנת אלף ושמונה מאות ועשר לגלותנו ואני אז תלמיד המדרשה הרוסית בעיר דינבורג [...] בימים ההם פתאם כמו נפתחו השמים ואור מבהיק, אור צח ומצחצח הבריק לפני עיני, וקול פנימי אדיר קרא באזני: תחית ישראל על אדמת אבות!

"אבל באותה המדה שהלך והתחזק בקרבי הרגש המדיני שלי, בה במדה חשתי יותר ויותר מה היא הלשון לאמה, ובמהרה הגעתי לזה... כמו שהיהודים אינם יכולים להיות עם חי באמת אלא בשובם לארץ האבות, כן אינם יכולים להיות עם חי אלא בשובם ללשון האבות ולהשתמש בה לא בלבד בספר, בדברים שבקדשה או שבחכמה בלבד... אלא דווקא בדבור פה, מגדולם ועד קטנם, נשים וטף, בחור ובתולה, בכל ענייני החיים, ובכל שעות היום והלילה, ככל הגוים, גוי גוי ולשונו.

"זה היה הרגע הגדול, המכריע בחיי". (אליעזר בן יהודה: מלון הלשון העברית הישנה והחדשה, המבוא הגדול, 1-2)

אליעזר בן-יהודה, שחש בעצמותיו את הצורך ברענונה של העברית, ודאי היה שמח לראות את ילדי ישראל מזמרים ושרים מילים עבריות ואף מעיינים בהן עיון מעמיק.

מוגשת לכם בזאת אסופה של שירים עבריים מן ההווי הישראלי, ובה לא רק מילות השירים ומנגינותיהם (תווים ותקליטור), אלא גם "נגיעות" הפותחות צוהר לעולמות שונים: השפה, הספרות, המקורות היהודיים והאמנות הישראלית העכשווית. כל זאת כדי להפגיש את תלמידינו עם טקסטים עבריים מתקופות שונות ולהעשיר את עולמם במלל ובזמר.

אנשי החינוך, אתם העוסקים במלאכה מוזמנים לבחור מן האסופה את השירים המתאימים לכם ולתלמידיכם. אין צורך ללכת לפי סדר מסוים, אלא לפי האוזן והלב. תוכלו להציג את כל הנושאים הנוגעים לשיר מסוים, אך תוכלו גם לבחור נושא אחד המשותף לכמה שירים. חשוב שהדברים ישתלבו בלימודי השפה העברית ובתרבות שהיא מייצגת.

והעיקר -

רונו, גילו ושמחו.

עוד יש מפרש לבן בא
מול עין שחר כבד

כל שנבקש לו יהי.
ואם בחלונות הערב

אור נרות החג רועד
כל שנבקש לו יהי.

בברכה,

עירית השכל-שחם

תוכן העניינים

עוד חוזר הניגון..... עמודים 56 - 61	נגיעות מוזיקליות - דברי הסבר..... עמוד 6
לו יהי..... עמודים 62 - 67	נגיעות ספרותיות- דברי הסבר..... עמוד 7
שישו את ירושלים..... עמודים 68 - 73	נגיעות אמנותיות - דברי הסבר..... עמוד 8
היה לי חבר..... עמודים 74 - 79	נגיעות לשונית - דברי הסבר..... עמוד 9
הרעות..... עמודים 80 - 87	נגיעות מן המקורות - תרבות ישראל -
אנחנו מאותו הכפר..... עמודים 88 - 93	דברי הסבר..... עמוד 10
קום והתהלך בארץ..... עמודים 94 - 99	מילה טובה..... עמודים 12 - 17
עוד לא תמו כל פלאיך..... עמודים 100 - 105	נחמה..... עמודים 18 - 23
ללכת שבי אחריך..... עמודים 106 - 113	רקמה אנושית אחת..... עמודים 24 - 29
אין לי ארץ אחרת..... עמודים 114 - 121	לכל איש יש שם..... עמודים 30 - 35
אליעזר בן יהודה..... עמודים 122 - 129	זמר נוגה..... עמודים 36 - 41
שאו ציונה נס ודגל..... עמודים 130 - 137	מי האיש..... עמודים 42 - 47
הרדופים..... עמודים 138 - 143	הכניסיני..... עמודים 48 - 55

נגיעות מוזיקליות *

"שני הדברים שבלעדיהם לא יהיו היהודים לעם: הארץ והלשון" (אליעזר בן יהודה)

לחוברת נלווה תקליטור ובו לחני השירים. טוב יעשו המורים אם ישמיעו לתלמידים מספר לחנים במספר ביצועים לאותו השיר. לדוגמה, לשיר "הכניסיני תחת כנכך" (מאת ח"נביאליק) יש 12 לחנים בביצועים רבים. חשוב לקיים דיון מקצועי פורה להבנת המאפיינים המוזיקליים של השיר ובעיקר להבנת הקשר ההדוק שבין המוזיקה לטקסט.

על המורים בכלל ועל המורים למוזיקה בפרט לשיר את השירים במעגלים שונים ולהציב את הזמר העברי במקום מרכזי בעשייה הבית ספרית ומחוצה לה.

כולנו תקווה כי באמצעות שירים אלה נצליח לקשור את התלמידים לעושר התרבותי-מוזיקלי של עמנו ולטעת בהם הרגשת הזדהות והשתייכות לארץ.

החוברת "בזמר ובמלל" מביאה קובץ שירים המבטאים את יופייה של הארץ - נופיה, תרבותה ואנשיה - בשפה עברית עשירה ותרבותית. דרך שפתם של שירים אלה ניתן לחוש את התפתחותה של המדינה מלפני הקמתה ועד ימינו.

השינוי התרבותי והערכי של עמנו לאורך הדורות משתקף לא רק בשפה שבה נכתב השיר, אלא גם בסגנון השיר, במעטפת המוזיקלית שלו.

השירים בחוברת מלווים במידע על אודות המשורר והמלחין ועל נסיבות כתיבת השיר, כמו גם בהצעות לפעילויות בתחום המוזיקה. החיבור הרב-תחומי בין המוזיקה, הספרות, הלשון והאמנות יוצר מרחב למידה גדול ומשמעותי להבנת השיר על כל היבטיו.

* ד"ר יעל שי, מפמ"ר מוזיקה

בין שיר זמר לשיר אמנותי

ושלמי הסנדלר" ועוד). אלא שאם בעבר נשמרה הפרדה קפדנית למדי בין השיר האמנותי ה"רציני" לבין הפזמון הקליל - בימינו, כאמור, נפרצו הסכרים.

כדי להבין את חשיבותו של הפזמון בתרבות הישראלית כדאי להידרש לדבריו של מומחה הספרות המנוח, פרופ' בועז ערפלי. פרופ' ערפלי אמנם התנגד להכנסת פזמונים לתכנית הלימודים בבית הספר בשל הטרוויאליות שלהם, אך בריאיון עיתונאי הודה אף הוא כי "אין לזלזל בתפקיד הפזמון שהוא תפקיד חשוב, מלכד אומה ויוצר תחושת יחד ונוגע בסנטימנטים כמו געגועים, אהבה". אשר על כן נאמר כי גם אם חלקים בזמר הישראלי אינם מורכבים וחדיתיים כמו השירה האמנותית, גם טרוויאליים לחלוטין אינם, והעיסוק בהם איננו חסר ערך ומשמעות לתלמידי בתי הספר בחטיבות הביניים.

בחוברת שלפניכם תמצאו מבחר פזמונים פרי עטם של טובי המחברים בזמר העברי לדורותיו. לפזמונים צורפו התייחסויות ספרותיות-אנליטיות, תמטיות ופואטיות כאחת, החושפות עבור התלמידים תובנות, לא פעם מפתיעות ומרתקות, המפריכות את דימוי הפזמונים כיצירות טרוויאליות. בצדם של הפזמונים תמצאו גם שירים קלאסיים מולחנים משל ביאליק, רחל, אלתרמן, גולדברג, זלדה, גורי, עמיחי ועוד, וכן קטעים מולחנים מן המקרא, שלהם צורפו "נגיעות" ספרותיות ואחרות. נאחל ללומדים הצעירים רוב התרגשות והנאה מן היצירות.

לכאורה, מה לפזמון (המכונה גם "שיר זמר"), שמעצם הגדרתו הוא שיר קל וקליט, ולשיר האמנותי הרציני וה"כבד" המזמן ניתוחים ספרותיים מעמיקים. שהרי בניגוד לאחיו, השיר האמנותי המורכב והמרובד, המאפיין העיקרי של הפזמון הוא קלילותו החד-ממדית, פשטותו הלשונית והמוזיקלית, וכן היותו קל להבנה ולזכירה. אלא שהעידן הפוסט-מודרני בספרות ובאמנות בלבד עלינו את היוצרות, טשטש את התחומים והגמיש את הגבולות בין השיר האמנותי לבין הפזמון. טשטוש הגבולות וקירוב התחומים בזמננו נעשה בשני כיוונים מקבילים: מחד גיסא, נוטה הפזמון הישראלי בעשורים האחרונים להפוך למורכב יותר בצורותיו ולרב-משמעי יותר בלשונו ובתכניו (וראו, למשל, רבים משירי יעקב אורלנד, נעמי שמר, רחל שפירא, אהוד מנור, שלמה רצוי). מאידך גיסא, יותר ויותר מלחינים ישראלים נוטלים להם חומרים ממעין השירה העברית הקלאסית: שירי חיים נחמן ביאליק, שאול טשרניחובסקי, רחל בלובשטיין-סלע, נתן אלתרמן, לאה גולדברג, נתן זך ואחרים, ומלבישים אותם בשלמה מוזיקלית עכשווית.

יתר על כן, אם נבחן את יצירתם של משוררינו הגדולים בשירה העברית, נגלה שלא מעטים מהם כתבו, בצד יצירתם האמנותית ה"כבדה", פזמונים קלילים וחביבים; וראו, למשל, את שירי העם של ביאליק, את פזמוניו הקלילים של אברהם שלונסקי ("תה ואורז יש בסין" ואחרים) ואת שירי מחזות הזמר של נתן אלתרמן ("שלמה המלך

* ד"ר שלמה רציג, מכמ"ר הוראת ספרות

נגיעות אמנותיות *

משמעות המילה באמנות הישראלית ומשמעותה כדימוי חזותי

המלל הוא אמצעי לביטוי חזותי. מלל נשגב, פיוטי או נגזר מתרבות היומיום קשור בערכי החברה והתרבות הישראלים - למשל בפוליטיקה, בתקשורת ההמונים, בתפיסות החברתיות, בסטראוטיפים במסורת ועוד.

המלל אינו רק מקור השראה; הוא חלק מהקומפוזיציה ביצירה. לעתים הוא משולב עם עוד אלמנטים חזותיים, או עומד בפני עצמו, או מנותק מהקשרו המקורי.

המלל עשוי להיות ציטוט, או ציטוט משובש, או אמירה חדשה או חידה מרומזת. האמנים פירקו את המלל כך שהוא יכול להתפרש באינסוף דרכים, ובכך נוצר ריבוי משמעויות.

האמנים בחנו מחדש את המשמעויות והקשרים בין המושגים, הסימנים והמיתוסים כדי לערער ולבחון את גבולותיהם.

אחד המאפיינים של המהפכה הציונית בתרבות היה הפיכתה של השפה העברית לשפת דיבור יומיומית. הביטוי הישיר והמשמעותי של המקומיות הישראלית היא השפה העברית. ביצירות אמנות, השפה העברית מתגלה ברבדים רבים ובמשמעויות אינסופיות.

בקונגרס הציוני החמישי (1901) קרא מרטין בובר לאמן היהודי החדש לאזן את תרבות המילה בתרבות הדימוי. ייסוד "בצלאל" על ידי בוריס שץ קשור בהתחדשות השפה העברית נוכח קשריו של שץ עם אליעזר בן יהודה מחיה השפה העברית. היבטים שונים של שילוב אותיות, מילים ומשפטים באמנות הפלסטית באים לידי ביטוי ביצירות של אמנים ישראלים. האמן משלב את האלמנטים המילוליים במכלול סימנים ודימויים חזותיים, צורניים אסתטיים. המילים ביצירות האמנות ממלאות תפקיד ביקורתי, חברתי ותרבותי ומשמשות ייצוג אישי של האמן.

* ד"ר נעמי יפה, מכמ"ר אמנות ותאטרון

לשון ושיר

העיסוק ברכיבים לשוניים מסוימים מצריך לעתים ידע מוקדם של התלמידים. תוכלו לבחור אם לעסוק בהם בהרחבה, לגעת קלות, או כלל לא. הכול בהתאם לאוכלוסיית היעד.

מומלץ לעודד את התלמידים לכתובה מכל סוג בעקבות הקריאה בשיר והדיון בו (כתיבה עיונית-אנליטית, כתיבה אישית-התרשמותית, כתיבה יצירתית וכו'). רצוי לפתח את מיומנות הדיון בכיתה ולהקפיד על כללי השיח המכבד.

אחד הנושאים הבולטים בעיסוק הלשוני הוא אוצר המילים. שירים רבים הם קרקע פורייה לעיסוק באוצר מילים ומשמעים הן מנקודת ראות סמנטית והן מנקודת ראות לקסיקלית, כפי שהדגמנו בכמה שירים. מומלץ מאוד לא להיבהל ממילים שאינן מוכרות, או ממילים וצירופים במשלב גבוה. זוהי הרי אחת המטרות העיקריות של הוראת העברית: הרחבה והעשרה של אוצר המילים והכרת ההקשרים התרבותיים שמילים אלה מייצגות.

שנת השפה העברית מזמנת לנו אפשרות מיוחדת ליצור יחידות לימוד ודרכי הוראה שישמשו את כולנו גם בשנים הבאות.

אחד העקרונות בתכנית הלימודים בעברית הוא הצבעה על משמעותם ועל תפקידיהם הפרגמטיים והתקשורתיים (הפונקציונליים) של הרכיבים הלשוניים.

בכל שיר באסופה נדונים רכיבים לשוניים מרכזיים שיש להם תרומה להבנה מיטבית של השיר, של תכניו ושל המשמעויות הגלומות בו. לא תמיד הצבענו על כל הרכיבים; לעתים בחרנו רכיב לשוני אחד שנראה לנו חשוב להבנת השיר ומעניין לדיון. ההתייחסות לרכיבים לשוניים אינה כללית, אלא בהתאם לתפקידם בהקשר הנתון של השיר. באמצעות שירי הזמר ניתן ללמד סוגיות לשוניות בדגש פונקציונלי ולראות כיצד הבחירה הלשונית משפיעה על המשמעות. כך, למשל, בהוראת התחביר אפשר להדגים את מבני התנאי המגוונים ואת תפקידיהם באמצעות שירים כגון "לו יהי" (מאת נעמי שמר). נגיעות קלות אלה הן רק דוגמה ראשונית לתפיסה של הוראה בהקשר תרבותי. המורים מוזמנים לחבר דוגמאות נוספות משלהם. יודגש כי המטלות לתלמידים שהובאו בתכנית הן בבחינת הצעות בלבד. מובן שאפשר לבחור במטלות אחרות שיבליטו את תפקידו של הרכיב הלשוני ואת משמעותו להבנת השיר.

* מזל שיניאק מפמ"ר, הוראת העברית

מקורות כתשתית לתרבות, לזהות ולמורשת עם

כדי לחשוף את התלמידים לדיאלוג המתמשך בתרבות היהודית הדגשנו את מקורות ההתייחסות של השירים לטקסטים מן היצירה היהודית.

רוב השירים שבתכנית שואבים השראה ישירה, מודעת או לא מודעת, מהמקורות. שירים אחרים מבטאים רעיונות, מושגים וערכים המצויים גם במקורות.

המקורות הובאו לצד השירים כדי להרחיב ולהעמיק את ההבנה של התשתית התרבותית שמתוכה צמחו השירים.

מאפיין מרכזי בתרבות ישראל הוא ניהול מתמיד של דיאלוג: דיאלוג בין-דורי ודיאלוג בין התרבויות היהודיות השונות, כאשר היצירה היהודית הקאנונית (התנ"ך, המשנה, הסידור וכו') מהווה מקור השראה לכלל היצירה המתמשכת.

תכנית זו מזמינה את התלמידים להצטרף לדיאלוג פרשני ויצירתי בדרך של למידה בית מדרשית. בכך יתוודעו התלמידים לרבדיה השונים של השפה העברית ויפתחו רגישות ל"שפה היהודית" בשירי הזמר מראשית הציונות ועד ימינו.

* **ציפי קוריצקי**, מנהלת המטה לתרבות ישראל ומורשתו

סודה של הציונות – בזכירת המקורות:

להיות עם חולה – או להיות עם רב-חוליות

הבעל שם-טוב – אבי החסידות – נהג לומר: "בזכירה סוד הגאולה". אתרגם את הבעש"ט באופן ישיר לחיי היום-יום: תארו לכם אדם שנפגע בתאונה, גופו התרסק והוא איבד לחלוטין את זכרונו. הוא ללא ספק איבד את עצמיותו. את כל אנושיותו. תארו לכם שהוא לא החלים מפצעיו, אולם רק חזר לזכור: אין ספק כי נגאל! בזכירה – בזכירה בלבד – סוד גאולתו. סוד אנושיותו שחזרה אליו. סוד חייו ששבו אליו. כך לגבי יחיד – וכך לגבי עם. בקל וחומר, לגבי עם ישראל: בזכות העובדה שעמנו הוא אחד העמים היחידים ביקום אשר משך דורות שמר על מקורות אבותיו ושמר על זיכרון ארץ אבותיו – ועשה זאת בכל הגלויות – הוא הצליח לגאול את עצמו. בזכירת המקורות – סודה של הציונות. לולא אבות אבותינו שזכרו, לולא הזיכרון והגעגועים לציון של סבי-סבינו, של סבינו ושל הורינו, לא הייתה מתחוללת העלייה הגדולה לארץ ישראל, בעיקר מן המאה הי"ט, משעה שהתירו לנו לעלות ארצה, עד ימינו. לולא הזוכרים, לא הייתה קמה מדינת ישראל. לו, חלילה, אבותינו לא היו קנאי הזיכרון, היינו נטמעים בין הגויים. בזכירה – סוד החיים. בזכירה – סוד הקיום היהודי. בהשכחה – סוד ההתבטלות העצמית והקולקטיבית. בשיכחה – סוד המוות.

אֶפְלוּ בַּשָּׂרֵב הֶכִי כָבֵד
יִדְעָתִי שֶׁהִגָּשֵׁם עוֹד יֵרֵד
רְאִיתִי בְּחֵלוֹם שְׁלִי צְפוּר
אֶפְלוּ בְּמִשָּׁב סוּפָה וְקוֹר.
לֹא פַעַם זֶה קָשָׁה
אָבֵל לְרוֹב מְלֵה טוֹבָה
מִיָּד עוֹשָׂה לִי טוֹב
רַק מְלֵה טוֹבָה
אוּ שְׁתִּימִים לֹא יוֹתֵר מְזָה.

אֶפְלוּ בְּרַחוּב רְאִשֵׁי סוּאָן
רְאִיתִי אִישׁ יוֹשֵׁב וּמְנַגֵּן
פָּגַשְׁתִּי אֲנָשִׁים מְאֻשָּׁרִים
אֶפְלוּ בֵּין שְׁבִילֵי עֶפְרָ צָרִים.
תִּמְדִּיד הַשְּׂאֲרָתִי פֶתַח לְתַקְוָה
אֶפְלוּ כְּשֶׁכָּבְתָה הָאֵהָבָה
חִלְמָתִי עַל יָמִים יוֹתֵר יָפִים
אֶפְלוּ בְּלִילוֹת שְׁנָה טְרוּפִים.

לֹא פַעַם זֶה קָשָׁה
אָבֵל לְרֹב מְלֵה טוֹבָה
מִיָּד עוֹשָׂה לִי טוֹב
רַק מְלֵה טוֹבָה
אוּ שְׁתִּימִים לֹא יוֹתֵר מְזָה.

עוֹד יֵשׁ מִפְרֵשׁ לְבֵן בָּא
מוֹל עֵנָן שָׁחַר כָּבֵד
כֹּל שֶׁנִּבְקֶשׁ לוֹ יֵהִי.
וְאִם בְּחֵלוֹנוֹת הָעֶרֶב
אוֹר נִרְוֵת הַחֶג רוֹעֵד
כֹּל שֶׁנִּבְקֶשׁ לוֹ יֵהִי.

בר הירושלמי בה כל אהבה
 ופירך חרונה ופירך
 שישו את ירושלים גילו בה ולו בשטח
 גילו

4 A A A A

8vb

5 A Asus⁴ A Asus² A Asus⁴ E

א - פ - לו - פ - א
 ב - רב - ש - ה - כי - ב - ד - כ - כ
 ש - ה - ג - ש - תי - דע - ?
 ר - ד - ? - עוד

9 D C#m F#m Bm E

א - תי - אי - ג
 ב - לום - ה - ש - לי - צ - פור -
 א - פ - לו - מ - ש - ב - סו - פה -
 קור - ג -

13 A D E A

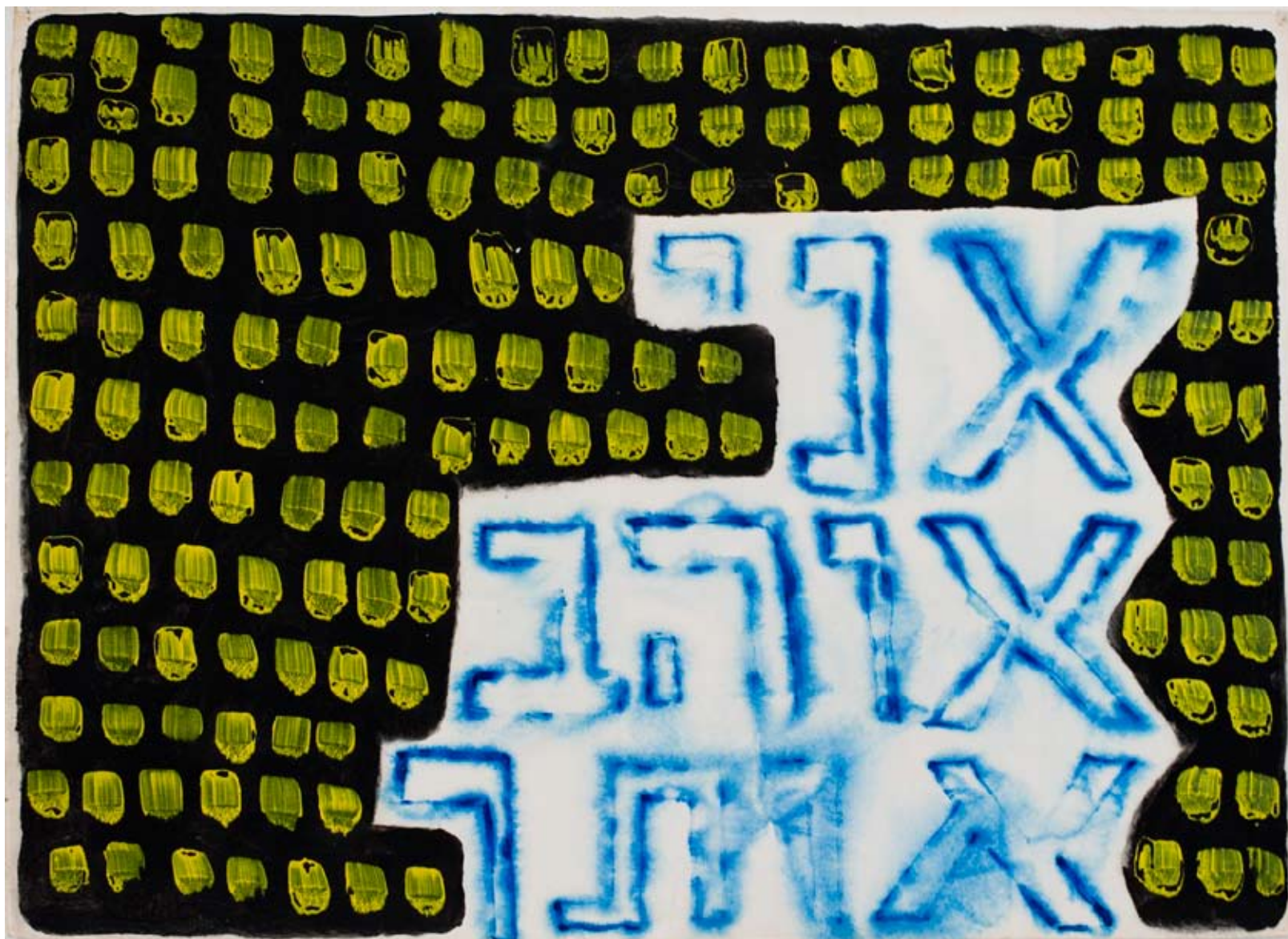
לא פ - עם - זה ש - ה - ק
 א - רוב - ל - בל - מ - לה - טו -
 קה - טו -

17 A⁷ D Esus⁴ E A

מ - טוב לי ש - ה - עו - ד - מ
 רק מ - לה - טו - כה - או ש - ת - ים -
 יו - לא - ים - תר - מ -

21 E A Asus⁴ A Asus² A Asus⁴ A Asus²

הה
 לה לה ...

יום קופרמינץ

אני אוהב אותך, 1991

אקריליק על נייר הדפס, 60X80 ס"מ

באדיבות האמן

נגיעות מוזיקליות

השיר עוסק בכוחה המרפא והמנחם של המילה הטובה לנוכח קשיי החיים ותלאותיהם

יהודית רביץ (נ. 1956)

יהודית רביץ היא זמרת ומלחינה ישראלית, אחת מיוצרות הרוק הבולטות והמצליחות ביותר. לשירתה ולהלחנתה היה חלק חשוב ביצירת "הצליל הישראלי" של סוף שנות ה-70 ותחילת שנות ה-80. יצירתה משלבת השפעות מזרחיות, קלאסיות, ברזילאיות ו"ארץ ישראל הישנה והטובה". יהודית רביץ נולדה וגדלה בבאר שבע. שירתה בצוות הווי של חיל הנדסה קרבית, ומשם התחילה את הקריירה המוזיקלית שלה. פרסמה 13 אלבומים, בהם: "באה מאהבה", "בוא לריו", "אהבה יומיומית", "איזו מן ילדה", "ומאוד לא פשוט לחכות", "גלוי ונעלם", "געגוע", "דרך המשי".

רביץ השתתפה ביותר מ-20 אלבומים שונים של אמנים. ב-1982 הופיע האלבום "מילה טובה ואוסף שירים", שהכיל אוסף משיריה. האלבום נפתח בשיר "מילה טובה" שהוקלט במיוחד עבור האוסף והפך ללהיט.

יעקב גלעד (נ. 1951)

יעקב גלעד הוא פזמונאי ומפיק מוזיקלי ישראלי. גלעד כתב פזמונים למספר אמנים בשנות ה-70, כמו גידי גוב ואריק סיני. ב-1980 הפיק את אלבומה של יהודית רביץ "גלוי ונעלם". באותה שנה התוודע ליהודה פוליקר וללהקתו "ברקת" והחל להפיקה. הלהקה, ששינתה את שמה ל"בנזין", הפכה בסיועו ללהקה מצליחה אשר פרסמה שני אלבומים והנפיקה להיטים רבים. בשיתוף עם פוליקר כתב גלעד את מרבית להיטיה הגדולים. גלעד הפיק את אלבומיו של פוליקר ואת המופעים שנלוו אליהם וכן כתב חלק ניכר משיריו.

• נסו לעמוד על הפסדים באחד בין הביגלפסאון.

• אלו מילים בחרה יפוצו, רבין אפואי באמצע חג מנצ'ינה? מדוע?

המילה "אפילו" מופיעה בשיר פעמים רבות. מומלץ לעמוד על דרך תצורתה. המילה "אפילו" נוצרה בדרך של הלחם בסיסים - אף ו-אילו - ומקורה בלשון חז"ל. מילה זו מופיעה בהגדה של פסח: "אפילו כולנו חכמים...". באמצעות המילה "אפילו" ניתן להביע רעיונות המנוגדים לציפיות, לדוגמה: "אפילו בשרב הכי כבד ידעתי שהגשם עוד ירד" - המצופה: במצב של שרב אין מאמינים שיירד גשם. המנוגד למצופה: למרות השרב יודעים שיירד גשם.

● מצאנו יאפילו נוסף בלירי אפסילו במילים שלכם אג המצופה אג המנוגד למצופה.

בפזמון החוזר מופיעה המילה "אבל". בדרך כלל, אחרי המילה "אבל" מופיע מידע שהדובר רוצה להדגיש. המסר העיקרי בשיר חוזר פעמים רבות.

המידע הידוע - לא פעם זה קשה (המצבים המתוארים בשיר קשים) א ב ל

המידע המודגש (החדש) - מילה טובה המובילה לאופטימיות. המילים "אפילו" ו"אבל" הן היוצרות אווירה של אופטימיות בשיר.

בשיר משובצים מבעים האופייניים ללשון המדוברת, לשונו הטבעית של קהל היעד של השיר.

א. הכי כבד - המילה "הכי" הוראתה "ביותר". בימינו נתפסת המילה "הכי" כלשון דיבור לא תקינה להבעת ההפלגה (הסופרלטיב), לדוגמה: הכי טוב, הכי יפה ובשיר - "הכי כבד". המילה "הכי" נמצאת במקרא בחמישה מקומות. השימוש ב"הכי" להפלגה מיוסד, לדעת יצחק אבינרי, על הפסוק: "מן השלשה הכי נכבד ויהי להם לשר ועד השלשה לא בא" (שמואל ב, כג 19).

ב. החלום שלי - בלשון המדוברת יש העדפה לשימוש ב"החלום שלי" על פני השימוש ב"חלומי". העברית בת זמננו, ובמיוחד המדוברת, נוטה להיפטר מן הנטיות ומן הכינויים החבורים, כלומר להותיר את שמות העצם כמות שהם ולהוסיף עליהם מילות קניין.

ג. עושה לי טוב - הביטוי שהוא תרגום שאילה (בבואה) מן היידיש, שגור בלשון הדיבור. העברית העממית אימצה ביטויים רבים עם הפועל "עשה", לדוגמה: "עשה סוף", "עשה חיים", "עשה פרצופים", "עשה כסף" "עשה מכה", "עשה עיניים".

בשיר בולט המישור המטפורי: השרב הכבד - יום קשה, הגשם - גורם אופטימי. הציפור היא יסוד חיובי, ואילו הסופה והקור הם יסודות קשים ומנוכרים.

מה שמסייע להתגבר על הזמנים הרעים הוא התקווה הנולדת מן המילה הטובה. הרעיון חוזר בבית השני בלבושן של מילים אחרות.

- הציגו אג פנילודים פלונים בלירי אפסילו אג גלומם אקיצוב פקליונאג בלצג... פמרכזיים בו.
- במטנים קלים ניגן אצפול מטנים טאבים בלצג... איך בא קליון זפ אביטוי בביג פלני?
- גו דלמה מחייכם למצב לבו ראגם אג נקודג פאלר במטן קלה.

הדוברת בשיר מבקשת "מילה טובה" מהסביבה. גם במקורות שלנו, מילה טובה ראויה שתאמר על ידי אחר:

יְהִי לְךָ זֶר וְלֹא-פִיךָ (משלי כז, 2)

מדוע, אדלגכס, יפאלך זר ולא פִיךָ?

במקרים רבים "מילה טובה" היא ביטוי של אהבה, ועל האהבה אמרו רבותינו:

כל אהבה שהיא תלויה בדבר -- בטל דבר, בטלה אהבה; ושאִינה תלויה בדבר, אינה בטלה לעולם (מסכת אבות ה, טז)

- מה הקשר בין "מילה טובה" ל"אהבה שאינה גלויה בדבר"? הסבירו.
- האם "מילה טובה" שנאמרת ל"אהבה שאינה גלויה בדבר" - סופה אהבה? מדוע? כיצד?
- אמרת החכמה ממלוי "יפאלך זר ולא פִיךָ" גומרת בדליון ל"אהבה שאינה גלויה בדבר" - אינה בטלה לעולם? כיצד?
- מה מלמד אגרו יוגר: מילה טובה מאדם זר או מאדם קרוב?

הידעתם?

מסכת אבות (נקראת גם **פרקי אבות**) הוא שמה של מסכת משניות הכוללת שישה פרקים. מסכת זו היא המסכת התשיעית בסדר נזיקין, שהוא הסדר הרביעי מבין שישה סדרי משנה, לפי הסדר הנהוג מאז כתיב היד הקדומים ביותר (המאה ה-12). בניגוד לשאר מסכתות המשנה העוסקות בדינים ובהלכות, מסכת זו עוסקת בענייני מוסר, מידות טובות ודרך ארץ.

נחמה / מילים: רחל שפירא • לחן: נורית הירש

וּלְכַאוֹרָה עֲסַקְנוּ בְּשָׁלְנוּ

רַק בְּשָׁלְנוּ

בְּלִי לְבִקֵּשׁ גְּדוּלוֹת וּנְצוּרוֹת.

שְׁלוֹה מוֹפְקֶת

וּכְבֵּר אַחֲרֶת

וְאִין טַעַם לְכִסּוֹת

כִּי בַפֶּתַח נִכְנָסוֹת -

הַתְּמוּרוֹת

מִי שֶׁצִּמָּא לְכָל מַחְוָה שֶׁל חֶסֶד,

אַזְנוֹ תוֹפְקֶת -

אֵיךְ הִקְרִיאוֹת חוּצוֹת אֶת הַרְחוֹב

שׁוֹאֵל עֲדִין

שׁוֹאֵל מֵאִין

כֵּן, מֵאִין כּוֹחוֹת לְשִׁאוֹב

זֶה בָּזוּ נְבִיט

וְנִתְמָה שְׁנִית

אִם רְאִינוּ נִכּוֹנָה

לְכַעֲמִים אָנִי

לְכַעֲמִים אַתָּה

כֹּה זְקוּקִים לְנַחְמָה.

מִי שֶׁחָוָה אֶת בְּעִנְת הַקִּיץ,

לְבוּ לְבַיִת

וּכְפִי הַגּוֹף רְאִי לְחֶרֶדוֹתָיו.

אֶת מִי יִשְׁבִּיעַ

אֶת מִי יִרְגִיעַ

וְעַל מָה יִתְפַּלֵּל עַד הַסֵּתוֹ.

זֶה בָּזוּ נְבִיט

וְנִתְמָה שְׁנִית

אִם רְאִינוּ נִכּוֹנָה

לְכַעֲמִים אָנִי

לְכַעֲמִים אַתָּה

כֹּה זְקוּקִים לְנַחְמָה.

עוֹד יֵשׁ מִפְרֵשׁ לְבֵן בָּא
מוֹל עֵינָי שְׁחַר כְּבֵד
כָּל שֶׁנִּבְקֶשׁ לוֹ יְהִי.
וְאִם בַּחֲלוּנוֹת הָעֶרֶב
אוֹר נִרְוֶה הַחֶג רוֹעֵד
כָּל שֶׁנִּבְקֶשׁ לוֹ יְהִי.

בר יהוה כל אהבה
 ופירר לו
 שישו את יושאיו
 ילו בה כל או

♩ = 98

Gm Gm/B^b Cm F⁷ B^b Gm

נו - ל - ש - ב - נו - סק - ע - רה - או - לק - ב - ב - גלי - נו - ל - ש - ב - רק

4 A^o D⁷ Gm Gm/B^b Cm D⁷ E^b

רת - ה - א - קבר - ו - רת - ה - ש - ל - רות - צו - נ - ו - לות - גדו - קש - אין - ו - רת - ה - א - קבר - ו

8 Gm/D C^{#dim} D⁴ D⁷ Gm Gm/B^b

ש - ל - ה - מ - ק - ל - מא - צ - ש - מי - רות - תמו - ה - סות - נ - נ - תח - פ - ב - פי - סות - כ - ל - עם - ט

12 Cm F⁷ B^b Gm A^o D⁷ Gm Gm/B^b

חוב - ר - ה - את - צות - הו - אות - קרי - ה - איד - סת - פ - תו - נו - אן - סד - ה - ע - אל - שו

16 Cm D⁷ E^b A⁷ D⁷ Gm

אוב - לש - חות - פו - נו - א - מ - פו - א - מ - אל - שו - נו - ד - ב - ז

20 Gm C^{#dim} D D⁷ Gm

נו - כו - נ - נו - אי - ר - אם - נית - ש - מה - נת - ו - בית - נ - זו - ע - לפ

24 1. G/B Cm A^o Gm/B^b A⁷ D⁷ Gm

מה - נ - ה - קים - זקו - פה - תה - א - מים - ע - לפ - ני - א - מים - ב - ז

28 2. G/B Cm A^o Gm/B^b A⁷ D⁷ Gm Dal

מה - נ - ה - קים - זקו - פה - תה - א - מים - ע - לפ - ני - א - מים - ב - ז

משה גרשוני

שלום חייל, 1980

טכניקה מעורבת, צבע-זכוכית על נייר, 110x80 ס"מ
באדיבות האמן

השיר עוסק בתמורות הקשות לעתים בחיי אדם ובצורך העמוק בנחמה

נורית הירש (נ. 1942)

מוזיקאית ומלחינה ישראלית, מחשובי היוצרים בארץ. כתבה למעלה מ-1,000 לחנים לטובי הפזמונאים והמשוררים. נורית הירש היא בוגרת "האקדמיה למוזיקה ע"ש רובין", והשתלמה גם בהלחנה באוניברסיטת קליפורניה בתחומי מוזיקה לסרטים ומוזיקה אלקטרונית. נוסף לשירים ופזמונים, חיברה מספר רב של הלחנות לקולנוע, לתאטרון, לתכניות רדיו וטלוויזיה ועוד. נורית הירש הגיעה להישגים עולמיים כאשר שיריה זכו להצלחה באירוויזיון. במרוצת השנים יצרה רפרטואר חדש לילדים בגנים ובבתי ספר. היא משתפת פעולה עם טובי היוצרים כמו רחל שפירא.

רחל שפירא (נ. 1945)

רחל שפירא היא פזמונאית ומשוררת ישראלית. נולדה בקיבוץ שפיים ובו היא חברה עד היום. שירה הראשון שפורסם היה "מה אברך", שמילותיו הגיעו בדרך מקרה לידיו של המלחין יאיר רוזנבלום, שעבד באותה עת עם "להקת חיל הים". פרסום השיר הביא בעקבותיו שירים אחרים משלה. חלק משיריה נכתבו בעקבות אירועים וחוויות אישיות, אולם פרסומם והשמעתם בסמוך לאירוע ציבורי קישר בעיני כול את השיר לאירוע. רחל שפירא מרבה לכתוב לזמרים, לזמרות וללהקות.

• סמנו אג פלאאלג בהגים לבליר. שימו לב למנלינה במילוי אלה.

כיצד גיארק המלחין אג בדאלג במילוי אלה?

• הקליבו למנלינה פלמאן. האם ניגן אמלא בה נחמה? כיצד?

הגיוחסו אקו המלודי בליר.

• דמיינו מצבים של קושי ומצוקה וחסכו על פלורמים פלשויים אפולג נחמה.

נגיעות לשוניות

השיר פותח במילה "לכאורה" היוצרת מבנה של חיזוי למה שעתיד להתבדות, להיות מופרך. המבנים הרווחים הם: לכאורה... אבל... בעיקרון... אבל למעשה...

המשוררת לא סימנה את המקום שממנו ואילך מתחולל השינוי באמצעות מילת ויתור, כגון אבל, אולם, אך. הקוראים נדרשים להשלים זאת בעצמם. זיהוי מקום זה מתאפשר הודות לשינוי באווירה - "שלווה מופרת". לאחר הפרת השלווה וכניסת תמורות שלא ניתן לכסותן, נוקטת הדוברת בשיר צורת סתמי, שאחד מתפקידיה הוא להרחיק את התוכן (הקשה) מן הדובר בשיר. ההתחשבות בשיקולים פונטיים חשובה בזמר לא פחות מההתחשבות בשיקולים תחביריים וסמנטיים.

החריזה מותנית בדרך כלל בעיקרון של יצירת רצף זהה של הגיים באיברים החוזרים. בשיר יש דוגמאות לכך: מופרת-אחרת; לכסות-נכנסות; נצורות-התמורות; הרחוב-לשאוב; עדיין- מאין; חרדותיו- הסתיו; ישיביע-ירגייע; וגם נביט-שנית (ט ו-ת הן שוות ערך בהגייה). אך בתנאים מסוימים, גם הגיים שאין ביניהם זהות מוחלטת עשויים ליצור צליל משותף חוזר. בשיר יש ביטוי למצלול (אליטרציה). המצלול הוא חזרה בתחום הצליל, המפגישה בסמיכות מקום מילים שונות שלהן צליל דומה. תופעה זו קיימת רק בתחום הסימן ולא בתחום המסומן. החזרה על הצלילים מעצימה אותם ונחשבת לנעימה לאוזן (י' אבן, **מילון מונחי הספרות**).

נכונה - נחמה

חסד - תופסת

קיץ - בית

נגיעות ספרותיות

בשיר מוצגת התמודדות עם תמורות החיים, שעלולות להיות טראומטיות (מלחמה, למשל). ההתמודדות היא מתוך סיטואציה זוגית: "זה בזו נביט". ההתמודדות אינה קלה - "מאין כוחות נשאב". הקשר הזוגי נועד להציע נחמה אל מול הקשיים. התמיכה זה בזו מסייעת עד יעבור זעם ("לפעמים אני לפעמים אתה" הוא ביטוי להדדיות זוגית).

בבית האחרון מופיעות מטפורות רבות: בערת הקיץ - מטפורה לגורם מאיים; הבית - יסוד מגונן; הסתיו - מקור נחמה, מרגיע את בערת הקיץ.

• מדוע קראתם פאטורג'אלי שיר "נחמה"?

• מכן פדאלג'א פאטורג'אלי שיר?

נגיעות מן המקורות - תרבות ישראל

הצימאון לחסד אנושי הוא מוטיב המלווה את השיר לכל אורכו. מהו חסד בתרבות ישראל? לעתים קשור החסד למשפט ודין:

משפט אמת שפטי, וחסד ורחמים עשו איש את-אזויו (זכריה ז, 9)

וימה-ה' דורש במה, כי אם-עשות משפט ואהבת חסד, והצנע לכת, עם-אלהיה (מיכה ו, 8)

מהו חסד על פי מקורו אלו?

אלמלא גמילות חסדים, אין העולם מתקיים אפילו שעה אחת (מדרש אותיות דרבי עקיבא) האלמנא?

מעשה באשה אחת, שכנתו של רבן גמליאל, שמת בנה, והיתה בוכה עליו בלילה. שמע רבן גמליאל קולה

ובכה כנגדה, עד שנשירו ריסי עיניו (על פי תלמוד בבלי, מסכת שבת דף קנ"א, ע"ב)

מה טיבו של הרגש במקור זה? האם אפשר לפרש כחסד?

...בי עתידו של עולם בני על קירבת אדם ועל יחסי חסד ביניהם, ואין בכוחו של שום יסוד אחר לתקן ולרובם

את האנושיות שתצא מתוך מיצריה - זולתה זו ס' ... (מקרא לישראל' למגילת רות, פרופ' י. זקוביץ')

מהו חסד על פי מקור זה?

• על פי פסוק, מאין שאב האדם כחול אהמאד על הגמול?

• על פי המקור שאין, כיצד מצוה חסד ביהודא ויאלו אלו נחמה בלג מצוקה?

מילים: מוטי המר • לחן: מוטי המר / **רִקְמָה אֲנוֹשִׁית אַחַת**

אִם נִדַּע, אֵיךְ לְהִרְגִיעַ, אֵיךְ לְהִרְגִיעַ
אֶת הָאִיבָה, אִם נִקְ נִדַּע.

אִם נִדַּע, אִם נִדַּע לְהִשְׁקִיט אֶת זַעַמְנוּ
עַל-אֵף עֲלֻבוֹנֵנוּ, לֹמֵר סְלִיחָה.
אִם נִדַּע לְהִתְחִיל מֵהִתְחַלָּה.

כִּי כָלֵנוּ, כֵּן כָּלֵנוּ
כָּלֵנוּ רִקְמָה אֲנוֹשִׁית אַחַת חִיָּה
וְאִם אֶחָד מֵאֲתָנוּ
הוֹלֵךְ מֵעַמָּנוּ
מִשָּׂהוּ מֵת בָּנוּ -
וּמִשָּׂהוּ, נִשְׁאָר אֶתּוֹ

כְּשֵׁאֲמוֹת, מִשָּׂהוּ מְמָנִי, מִשָּׂהוּ מְמָנִי
יָמוֹת בָּךְ, יָמוֹת בָּךְ.

כְּשִׁתְּמוֹת, מִשָּׂהוּ מְמָךְ בִּי, מִשָּׂהוּ מְמָךְ בִּי
יָמוֹת אֲתָךְ, יָמוֹת אֲתָךְ.

כִּי כָלֵנוּ, כֵּן כָּלֵנוּ
כָּלֵנוּ רִקְמָה אֲנוֹשִׁית אַחַת חִיָּה
וְאִם אֶחָד מֵאֲתָנוּ
הוֹלֵךְ מֵעַמָּנוּ
מִשָּׂהוּ מֵת בָּנוּ -
וּמִשָּׂהוּ, נִשְׁאָר אֶתּוֹ

עוֹד יֵשׁ מִפְּרֵשׁ לְבֵן בָּא
מוֹל עֵינָי שָׁחַר כְּבֹד
כָּל שִׁנְבֻקֵשׁ לוֹ יְהִי.
וְאִם בְּחִלּוֹנוֹת הָעֶרֶב
אוֹר נִרְוֹת הַחֶג רוֹעֵד
כָּל שִׁנְבֻקֵשׁ לוֹ יְהִי.

Eb Bb/D Cm Ab Eb Bb/D Cm Ab

מות - א - קש   מ - הו - ש - מ   מ - הו - ש - מ

5 Eb Bb/D Cm Cm/Bb Ab Bb Eb

מ - הו - ש - מ   מות - מ - ק   מות - מ - ק   קש

9 Eb Bb/D Cm Ab Eb Bb/D Cm Ab

מות -   מ - הו - ש - מ   מ - הו - ש - מ   מ - הו - ש - מ

13 Eb Bb/D Cm Cm/Bb Ab Bb Eb

- ק   מות - מ - ק   מות - מ - ק   מ - הו - ש - מ

17 Eb Ab Eb Ab

- נו   נו - ק - ל - נו   -

21 Eb Bb/D Cm7 Eb/Bb Bb

- ק - נו   מות - מ - ק   מות - מ - ק   מות - מ - ק   מות - מ - ק

25 Eb Ab Eb Bb/D Cm7 Eb/Bb

- נו   מות - מ - ק   מות - מ - ק   מות - מ - ק

29 Abmaj7 Gm7 Cm Cm/Bb Abmaj7 Bb Eb

מת   מות - מ - ק   מות - מ - ק   מות - מ - ק

וְיָרִיעוּ בְּהַלְלוֹתֶיךָ אֱלֹהֵינוּ
 וְיִשְׁתַּחֲוּוּ לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
 וְיִשְׁתַּחֲוּוּ לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ

טיונית ברזילי

תצלום מבנים ברחוב תל אביבי (או כלשהו), 1994
אוסף האמנית, באדיבות האמנית

נגיעות מוזיקליות

השיר עוסק בצורה "מיסטית" ביחסים בין בני אדם ובקשרים העמוקים ביניהם

מוטי המר (נ. 1949)

המלחין והזמר מוטי המר (אמיר) התפרסם בשירים "יש לך שמש", שהלחין לגלי עטרי ו"רקמה אנושית אחת", שהקליט בתחילה בעצמו, ומאוחר יותר בביצוע של חווה אלברשטיין.

מוטי המר מספר על הרקע לכתיבת השיר: "שנות ילדותי עברו עליי בחיפה התחתית, אזור שהיה אז מאוכלס יוצאי עדות המזרח, אשכנז, ערבים, דתיים ועוד ועוד.

האזור היה רווי אלימות, ומיקומו ליד נמל חיפה אך הוסיף סכנות, כמו מלחים שיכורים, פשע, סמים, מכות, חיסולים, סחורות מוברחות, משטרה וכל היוצא בזה.

כשהייתי בן תשע בערך, פרצו מהומות **ואדי סאליב** באזור, עדות המזרח יצאו בהפגנות אלימות שהתרחבו ל אזורים נוספים בארץ. כילד, הייתי עד לאירועים קשים כל הזמן. אני זוכר משפטים קשים שנאמרו לי בשל מוצאי. אמירות אלה החרידו אותי יותר מכל מראות הפשע שראיתי שם.

לימים, החלטתי להשתמש במוסיקה ככלי שיגשר בין בני אדם ובין עדות שונות. זאת הסיבה שבעטיה לימדתי בפנימיות נערים ונערות, שצמחו בסביבה קשה ובתנאים קשים, המוסיקה שימשה כלי לביטוי מצוקותיהם - הבשירים שיצרו בעצמם.

אחד הדברים שעליהם הקפדתי בחינוך היה לדרוש מן התלמידים לראות כל אדם כפי שהוא, ולא כשייך לעדה מסוימת. ראיתי ברכה בעמלי ובעבודתי זו - חלק גדול מילדים אלו הם כיום מהשמות המפורסמים ביותר בתחום המוסיקה והשירה. אחת ההצלחות הגדולות הייתה היוצר מיכה שיטרית שהתחבר לארקדי דוכין, ויחד יצרו מוסיקה מעורבת ותכני שירים נפלאים. (שיריהם הראשונים הוקלטו אצלי כשהיו בני 17). בשבילי הם היו הגשר התרבותי שרציתי לבנות בין העדות - גשר שסימל שבירה של סטיגמות ו'חיסול' השנאה בין העדות בישראל.

החמרים האלה של ילדותי ובחרותי הניבו את השיר "רקמה אנושית אחת". לתת ערך לחיי כל אדם, ללא כל קשר למוצאו, לדתו, לעדתו או לארצו.

- בליר יש חכמה על חלק מן המילים. מדוע, אדלגב, בחר המלחין לחזוק על מילים אלה?
- אג פליר "יקמה אנושית" כגם אלהין מוטי המר. נסא אמצאא זיקה בין המילים אלה.

נגיעות ספרותיות

השיר מציג את הרעיון שהקשרים בין בני אדם בעולם הם מעבר לחיים ולמוות. היחיד הוא חלק ממארג גדול יותר, גם חייו וגם מותו אינם שלו לבד. יש יחסי גומלין בין החיים למתים: מותו של האחד ממית משהו בנפשו של האחר, ולהפך - במותו נוטל עמו המת משהו מן החי. הרקמה האנושית נעה בין הרמוניה להפרת ההרמוניה. ההרמוניה מופרת מדי פעם על ידי זעם, איבה ועלבון, ונחוצה התעלות אנושית כדי להתגבר על הרגשות השליליים באמצעות הסליחה.

- פֶּשֶׁר יִרְקָמָה אַנְשִׁיג' מְדַבֵּר עַל פִּיחְסִים בֵּין בְּנֵי הָאָדָם. פֶּסֶבִּיל וּפְדֵימָן.
- בַּכָּא מְשַׁפְּחָה אַן קְבֻצָּה אִינְטִימִיג' אַחֲרַי פֶּמְפֹּוה יִרְקָמָה אַנְשִׁיג' אַחֲרַי יִשׁ מְצַבִּים שֶׁל פֶּפֶרַי פֶּהֲרָמוֹנִיג' אֶפֶרַק זַמָּן מְסִימ'. כִּיבֶּד מְגַבִּים עַל כֵּךְ, אֲדַעְגָּכֵם?

נגיעות לשונית

תצורה - אחד הנושאים המעניינים בשיר זה, היא השימוש בגופים: אני, אתה, אנחנו. בשני הבתים הראשונים ניתן למצוא שימוש בצורת היחיד: אני, אתה, המבטאים דיאלוג אינטימי בין שני אנשים המבינים זה את זה. בהמשך נעשה שימוש בגוף ראשון רבים, שיש לו משמעות הכוללת את הנמענים (אינקלוסיבי) באותה קבוצת השתייכות של הדובר בשיר. חבירה זו יוצרת את המסר העיקרי של השיר - רקמה אנושית.

- מְצַבֵּא אַי כָּא פֶּמִיזִים פֶּמְבֶּטְאֵיג' עַלֵּי רֵאשֶׁן רֵבִים וְאֵא רֵק כִּינְוִי עַלֵּי, וְשֶׁלֵּו כִּיבֶּד פֶּן מְגַקְשֶׁלֵּג אֶכְלָגְרַי פֶּשֶׁר.

תחביר - בבתים הרביעי והחמישי מופיעים משפטי תנאי, אולם מופיע בהם רק הרישא ללא הסיפא. הקוראים אמורים להשלים את החסר בעצמם. לדוגמה, בבית לפני האחרון: "אם נדע להתחיל מהתחלה" (הרישא), הסיפא אינה כתובה - אז...

- פֶּשֶׁלִּימָן אַי מְשַׁפְּטִי פֶּגְנֵאֵי בֵּלֹחַ פֶּשֶׁר.

אֲוֶצֵר מִיזִים -

- בַּמִּיזִין מִיזִין אַבֵּן שֶׁשֶׁן, 1977 מִוּפִּיעִים כַּמָּה פֶּיִרְוִשִׁים אִמִּיג' יִרְקָמָה".
- א. מְעֶשֶׂה מַחֵט, גֶּפִירָה בַּחֹטִים צֶבֶלְנִיִּים אֲנִי וְאִקִּישׁוֹט.
- ב. אֲרִיז צֶבֶלְנִין, אֲרִיז מְרֹקִים.
- ג. מְעֶשֶׂה גֶשֶׁבֵּי שֶׁל אַבְנִים צֶבֶלְנִיִּג'.
- ד. קְבֻצָּה שֶׁל גֵּאִים בַּעֲלֵי פֶּהִי אֵל פֶּצֹמַח שֶׁמְמֹאֵאִים בֹּו גֶפֶקִיד מְסִימ'.
- ה. מְסַכֵּי מִרְקָם.

- אִיזָה מִבֵּין פֶּפִּירְוִשִׁים שֶׁלְעִזָּא מְגֵאִים אִמְשַׁמְעֵלָגֵה שֶׁל פֶּרְקָמָה פֶּמִּוּפִיעֵה בֶּשֶׁר וּמְדֹעֵי?
- בֶּשֶׁר שֶׁלֹּא שֶׁדֶה סִמְנֵי שֶׁל רֵגֶשׁוֹג' שֶׁלִּיזִיִּים. מְצַבֵּא מִיזִים פֶּשֶׁיִכְלָג' אֶלְשֶׁדֶה סִמְנֵי זֶה. פֶּסֶבִּיל אַי פֶּקֶשֶׁר בֵּין פֶּשֶׁדֶה פֶּסֶמְנֵי אִמְסֵר שֶׁל פֶּשֶׁר.

כדי להיות רקמה אנושית חיה, מצווה עלינו התורה:

וְאֶהְבֶּתְ לַרֵעֲךָ כְּמִוֶךָ (ויקרא יט, 18)

למצווה זו פרשנויות מהיבטים שונים.

[ג] מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחוז ואחוז מִיִּשְׂרָאֵל כְּגֹפוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְאֶהְבֶּתְ לַרֵעֲךָ כְּמִוֶךָ" (ויקרא יט, 18)

לפיכך צריך שייספר בשבחיו ולחזוס על ממונו, כמו שהוא חס על ממונו עצמו ורוצה בכבוד עצמו; והמתכבד בקלונו חזרו, אין לו חלק לעולם הבא (רמב"ם, משנה תורה, הלכות דעות פרק ו)

תלמיד אחד שאל את רבי שמואל שמלקי מניקלסבורג: "התורה מצווה עלינו, "ואהבת לרעך כמוך". איך אוכל לקיים מצווה זו בשעה שחברי גורם לי רעה?"

ענה הרב: "עליך להבין את הדבר כראוי: ואהבת לרעך בבחינת עצם שהוא כמוך. כי כל הנשמות הן נשמה אחת, כל אחת היא ניצוץ מן הנשמה הקדמונית, והיא שרויה בתוך כולן, כשם שנשמתך שרויה בתוך האיברים של גופך. פעמים יארע שידך טועה והיא מכה את עצמך; כלום תיקח אז מקל ותייסר את ידך, מפני שלא השכילה ותגדיל עוד יותר את כאבך? כך הוא הדבר, בשעה שחברך אשר נשמתו היא נשמתך גורם לך רעה מחוסר-דעת, אם תגמול לו רעה הרי אתה עושה רעה לעצמך".

"אבל אם רואה אני אדם שהוא רשע בפני המקום, כיצד אוכל לאהבו?"
"כלום אינך יודע", אמר רבי שמלקי, "שנשמת אדם היא חלק אלוהי ממעל? האם לא תרחם אז על השם יתברך בשעה שאתה רואה
שאחד מניצוצותיו הקדושים נלכד בקליפות והוא קרוב להיחנק?" (מרטין בובר, **אור הגנוז, סיפורי חסידים**)

• החברה האנטי-מדינה אלא אחד - גם בשיר וגם במקורו. האם דימוי זה מאצדק? הסבירו אנקו.

• כיצד פשיר המקור מסבירים את הציוני: "ואהבת לרעך כמוך"?

הידעתם?

מרטין בובר (1878-1965) פעיל ציוני, הוגה דעות ופילוסוף - תרגם את התנ"ך לגרמנית - התמסר לחק הפילוסופיה של הדת. עלה ארצה ב-1938. ליקט וקיבץ במשך עשרות שנים סיפורי חסידים וצדיקים, שעברו מדור לדור בעל-פה ובכתב, וכינס אותם בספר בשם **אור הגנוז**.

אור הגנוז הוא אחד האוספים המקיפים בתחום החסידות. הוא כולל מאות סיפורים ואגדות המובאים לפי סדר דורות הצדיקים בתנועת החסידות. הספר זכה למהדורות רבות.

לְכָל אִישׁ יֵשׁ שֵׁם / מילים: : זלדה מישקובסקי • לחן: חנן יובל

שֵׁם אֵל וְיֵשׁ אֵל
אֵל בְּכָל אֹהֲבָיו
וְיֵשׁ אֵל וְיֵשׁ אֵל
וְיֵשׁ אֵל וְיֵשׁ אֵל
וְיֵשׁ אֵל וְיֵשׁ אֵל
וְיֵשׁ אֵל וְיֵשׁ אֵל
וְיֵשׁ אֵל וְיֵשׁ אֵל
וְיֵשׁ אֵל וְיֵשׁ אֵל

לְכָל אִישׁ יֵשׁ שֵׁם
שְׁנַתְנוּ לוֹ חֲגִיו
וְנַתְנָהּ לוֹ מְלֹאכְתּוֹ
לְכָל אִישׁ יֵשׁ שֵׁם
שְׁנַתְנוּ לוֹ תְּקוּפוֹת הַשָּׁנָה
וְנַתֵּן לוֹ עֲוֹרוֹנוֹ
לְכָל אִישׁ יֵשׁ שֵׁם
שְׁנַתְנוּ לוֹ הַיָּם
וְנַתֵּן לוֹ
מוֹתוֹ.

לְכָל אִישׁ יֵשׁ שֵׁם
שְׁנַתְנוּ לוֹ הַמְּצֻלוֹת
וְנַתְנּוּ לוֹ שְׂכָנָיו
לְכָל אִישׁ יֵשׁ שֵׁם
שְׁנַתְנוּ לוֹ חֲטָאִיו
וְנַתְנָהּ לוֹ כְּמִיָּהָתוֹ
לְכָל אִישׁ יֵשׁ שֵׁם
שְׁנַתְנוּ לוֹ שׁוֹנְאָיו
וְנַתְנָהּ לוֹ אֲהָבָתוֹ

לְכָל אִישׁ יֵשׁ שֵׁם
שְׁנַתְנוּ לוֹ אֱלֹהִים
וְנַתְנּוּ לוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ
לְכָל אִישׁ יֵשׁ שֵׁם
שְׁנַתְנוּ לוֹ קוֹמְתוֹ וְאָפֶן חִיוֹכוֹ
וְנַתֵּן לוֹ הָאָרֶיג
לְכָל אִישׁ יֵשׁ שֵׁם
שְׁנַתְנוּ לוֹ הַהָרִים
וְנַתְנּוּ לוֹ כְּתָלָיו

עוֹד יֵשׁ מְפָרֵשׁ לְבֵן בֶּאֱ
מוֹל עֵינָיו שָׁחַר כְּבֹד
כָּל שְׂנֵיבְקֵשׁ לוֹ יְהוִי.
וְאִם בְּחִלּוֹנוֹת הָעֶרֶב
אוֹר נְרוֹת הַחֶג רוֹעֵד
כָּל שְׂנֵיבְקֵשׁ לוֹ יְהוִי.

D.S. al Coda

Coda

גבר יהוהו בה כל אהבה
 שישו את וישאיו גלו
 גלו בה כל אהבה

בלו סימיון פיינרו

שם (1996)

אבן, זכוכית, ברזל ואדמה, 240/200/300 ס"מ, המוזיאון הפתוח, תפן cc creative commons, טלמור יאיר

השיר עוסק בפניו (זהויותיו) הרבות של האדם באשר הוא אדם

זלדה שניאורסון-מישקובסקי (1914-1984)

משוררת ישראלית דתיה, נולדה באוקראינה - בת יחידה להוריה שלום שלמה ורחל שניאורסון שמשפחותיהם התהדרו ברבנים חשובים מחסידות חב"ד. בשנת 1926 עלתה המשפחה לירושלים, ושם למדה זלדה בבית הספר "שפיצר". לאחר מכן עברה זלדה ללמוד בבית הספר למורות של המזרחי. בשנת 1950 נישאה לחיים אריה מישקובסקי, בוגר ישיבת חברון, ולזוג לא היו ילדים. שירתה של זלדה איננה מחורזת ושקולה, אלא כתובה בסגנון חופשי. השפעת מקורות היהדות ניכרת בשירה, המאופיינים באווירה של חתירה לקדושה. בשירה יש שימוש במוטיבים ובתווי היכר של סיפורים חסידיים. זלדה התאפיינה בפתוחות כלפי העולם הרחב ורכשה לה ידידים רבים ומגוונים.

חנן יובל, זמר ומלחין (נ. 1946)

נולד בקיבוץ משמרות, אך עזב את הקיבוץ עם הוריו בהיותו ילד. את שירותו הצבאי עשה בלהקת הנח"ל. עם שחררו הצטרף להרכבים מוזיקליים שונים, והחל להופיע כזמר סולן. פעילותו כמלחין החלה בשנות ה-70 והיא נמשכת עד היום. חנן יובל הוא אחד הזמרים והמלחינים הישראלים הראשונים שיצרו שילוב אישי בין מוזיקה עממית ורוק ישראלי בחיבור ייחודי בין המסורתי והחדש.

- השיר זה אין פסאן אך יש חכמה על מלפט אחד. מהו המלפט ומדאך, אדעגכא, נבחר מלפט זה כמלחין שורג פסאן?
- אכא איש יל שמ - המלפט שמכגיר אג המנפגל אקראא אג שמאגיהא לל שילש מילחין הנספיה בשלאא.

מדאך נבחר דווקא מלפט זה?

נגיעות לשוניות

במילון אבן שושן (2003) מצויות כמה הגדרות לערך "שם":

1. כינוי מיוחד שניתן לאדם, למקום, לבעל חיים או לדומם כדי להבדילם מאחרים.
2. מוניטין.

לצד הערך מופיעים צירופים רבים ל"שם":

פרסום לשבח, תהילה.	שם טוב -
כינוי נוסף לשמו העיקרי של אדם, על שום מעשיו או תכונותיו.	שם לווי -
שם נצחי, זיכרון לעולם, או פרסום עולמי, פרסום בכל רחבי תבל.	שם עולם -
השם המיוחד שניתן עם הלידה לכל אחד מבני המשפחה.	שם פרטי -
פרסום לגנאי, דברי חרפה על מישהו.	שם רע -
אדם גדול ומפורסם, נודע לתהילה.	איש שם -
אדם שאין איש מכיר אותו ואת מוצאו.	בן בלי שם -
מפורסם, נודע לתהילה, ששמו יצא למרחוק.	בעל שם -
זיכרון קיים, מצבת זיכרון.	יד ושם -
יצא שמו למרחוק - הוא נתפרסם ברחבי תבל.	יצא שמו למרחוק -
קנה פרסום רב לעצמו, זכה לתהילה בפי רבים.	עשה לו שם -
הוא מפורסם ונודע לתהילה.	שמו הולך לפניו -
שמו הולם את טבעו.	כשמו כן הוא -

השיר מתייחס לריבוי המשמעויות של המילה שם והמשוררת בוודאי הסתמכה על המדרש ועל שימושים כעשויים. הכדאי לקיים דיון במשמעויות הצירופים השונים. ניתן לבקש מהתלמידים לבחור שלושה צירופים מהמילון, להתאימם לשלוש שורות שיריות ולנמק את הקישור בין צירוף לשורת שיר.

דונו בכל אמירה בשיר על כל משמעויותיה, כגון על מי מוטלת האחריות למה שאנו, למעשינו.

השיר בנוי מבתים בעלי מבנה תחבירי דומה מאוד. כל אחד מן הבתים הוא משפט מורכב הבנוי מחלק עיקרי ומפסקית לוואי מאוחד. בדרך כלל, בחלק העיקרי מופיע המידע העיקרי, החדש, ואילו בפסקית - המידע הידוע לכול. בשיר זה, החלק העיקרי במשפט חוזר, ודווקא הפסקיות מציגות את המידע החדש.

- **כגבא אג המידע המופיע לאחר מילף הפיקה ש: איזא רשימה קיבאלג? מהו הקשר בין הנולסאים ברשימה אכארגה פשיר?**
- **כגיבה טילון - עס איזא פלנקה של שם אגם מצדפיים? הסביכו מדול.**

נגיעות ספרותיות

השיר עושה שימוש רב באנפורה, שהיא תבנית חוזרת של תחילית: "לכל חזרת של תחילית: "לכל איש יש שם". שורה חוזרת זו מעלה את השאלה מהן המשמעויות הגלומות בשמו של אדם, שכן השם מלווה את האדם מרגע לידתו ועד מותו ואף לאחריו.

- **מהו, אדלגכא,**

גפליד פנילודים בליר?

- **מה הפירוש לפייגא**

נאגיים אארבלג טארי

פסיוא של פשיר?

וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחֻזְמֹתַי יָד וְשֵׁם--טוֹב מִבְּנִים וּמִבְּנוֹת: שֵׁם עוֹלָם אֶתֶן-לוֹ, אֲשֶׁר לֹא יִפְרָת

(ישעיהו נ, 5)

שְׁלוֹשָׁה שְׁמוֹת נִקְרְאוּ לוֹ לְאָדָם, אֲחֻז־ מִה שְׁקוֹרָאִים לוֹ אֲבִיו וְאִמּוֹ, אֲחֻז־ מִה שְׁקוֹרָאִים לוֹ בְּנֵי אָדָם, וְאֲחֻז־ מִה שְׁקוֹנָה הוּא לְעַצְמוֹ. טוֹב מִכֹּלֵם מִה שְׁקוֹנָה הוּא לְעַצְמוֹ (מדרש תנחומא, פרשת ויקהל)

- מהו "שם עולם" על פי ישעיהו? מהי המקבילה של שם זה בשיר של זאדה? אג העליון שיכא איש ישלם" לסביבא נאגא, א. אאבא זאדה מדרש גמלא.
- במדרש גמלא מדורגים שמוג האדם מהטוב אל הר. הסבירו אג האיכוילג בכל שם בשיר על פי מדרש גמלא.
- בשיר של זאדה, גפיסג העולם ביחס אלמו של האדם שונה מהפיסג במדרש גמלא. הסבירו פמה. נמקו אג טענתכם.

זמר נוֹגָה / מילים: רחל • לחן: יוסף מוסטקי

הַתְּשָׁמַע קוֹלִי, רְחוּקִי שְׁלִי,
הַתְּשָׁמַע קוֹלִי, בְּאֶשֶׁר הִנֵּן -
קוֹל קוֹרֵא בְּעַז, קוֹל בּוֹכָה בְּדַמִּי
וַיַּעַל לְזָמַן מְצֻוֶה בְּרַכָּה?

תִּבֶּל זֹרֵב וּדְרָכִים בָּהּ רַב.
נִכְגְּשׁוֹת לְדַק, נִכְרָדוֹת לְעַד.
מִבְקֵשׁ אָדָם, אֵךְ כּוֹשְׁלוֹת רִגְלָיו,
לֹא יוּכַל לְמַצֵּא אֶת אֲשֶׁר אֲבַד.

אַחֲרוֹן יָמֵי כְּבֵר קָרוֹב אוֹלִי,
כְּבֵר קָרוֹב הַיּוֹם שֶׁל דְּמָעוֹת פְּרֻדָּה,
אַחֲכָה לָךְ עַד יִכְבוּ חַיִּי,
כַּחֲכוֹת רַחֵל לְדוֹדָה.

עוֹד יֵשׁ מִפְּרֵשׁ לְבֵן בֵּא
מוֹל עֵינַי שְׁחַר כְּבֵד
כֹּל שֶׁנִּבְקֵשׁ לוֹ יְהִי.
וְאִם בַּחֲלוֹנוֹת הָעֶרֶב
אוֹר נִרְוֶה הַחֵג רוֹעַד
כֹּל שֶׁנִּבְקֵשׁ לוֹ יְהִי.

בר יהוה כל אהבה
 ופדונו חסדו ורחמי
 שישו את ירושלים
 יהוה כל אהבה

♩ = 116

C G F E

לי - תש - מע - קו - לי קו - חו - נש - לי

5 C G F E

לי - תש - מע - קו - לי קו - חו - נש - לי

9 C F G7 C

קול - רא - קו - קול עז - בן - קה - בו - קול דמי - בן

13 1.2. E E E E

זמן - ל - על - מ - ו קה - בן - נה - צ - מ

17 3. E E E E E

קל - בן - כות - מ - בן קל - בן - כות - מ - בן קל - בן - כות - מ - בן

22 E C Em Fmaj7 E

קל - דו - ל - דה

מאיה כהן לוי

זיכרון אובייקטיבי, זיכרון סובייקטיבי, 2001
אקריליק על קיר ורצפה, מחנה צבאי, ברלין, 400x500 ס"מ

נגיעות מוזיקליות

"זמר נוגה" הוא שיר של כיסופים וערגה, שבמרכזו משאלת האדם לפגוש את יקירו

רחל בלובשטיין (1890-1931)

ילדת רוסיה. בגיל בת חמש עשרה התחילה לכתוב שירים. עלתה לארץ כשמלאו לה תשע עשרה, ולאחר תקופה קצרה שבה עבדה בפרדסי רחובות עברה ל"חוות הלימוד" שהוקמה בקבוצת כנרת. שם הכירה את א"ד גורדון והקדישה לו את שירה הראשון בעברית. בשנת 1913 נסעה לצרפת כדי להשתלם בחקלאות ובציור. לאחר סיום לימודיה חזרה לארץ באנייה "רוסלאן" (האנייה שפתחה את תקופת העלייה השלישית) והצטרפה לקבוצת דגניה. מחלת הריאות האנושה שחלתה בה, כפתה עליה לעזוב את נוף הכנרת, ובשנים שלאחר מכן חייתה בצפת, בירושלים ובתל אביב. בגיל ארבעים ואחת נפטרה רחל ונטמנה בבית הקברות בכנרת. שירי רחל מולחנים ברציפות עד היום. רחל חתמה על שיריה בשמה הפרטי בלבד ובשם זה היא ידועה עד היום.

שמוליק קראוס (נ. 1935)

זמר רוק ומלחין. נולד בירושלים. לאחר שירותו הצבאי בחיל הים עבד קראוס כימאי בצי הסוחר. את אהבתו למוזיקה גילה לראשונה בפאב הימאים "העוגן" בחיפה. קראוס החל לשיר בסוף שנות ה-50 כחלק מצמד "העופרים". קראוס הוא אחד המלחינים הראשונים שהשתמשו בסגנון רוק בזמר העברי. עם ג'ודי כץ (רעייתו) ועם אריק איינשטיין הקים את שלישיית "החלונות הגבוהים" בשנות ה-60. הרכב מוזיקלי זה היה אחת התפניות של הזמר העברי לכיוון הרוק.

- קראו אג מיאלג פליר. איצב אופי יל אשיר? פאם פאחן של שמוליק קראוס מבטא אג אופיו של פליר?
- פאם פאחן מגאום אלמא של פליר "זמר נוגה"?
- שמוליק קראוס שילב צלילים ארוכים לאורך פליר. מדוע, אדגכא, בחר לבטא אג פליר בדך זא?

נגיעות ספרותיות

השיר מבטא געגועים לאהוב שנמצא במרחקים, רחוק מן המשוררת פיזית או רגשית. רחל פונה אל הנמען, אהוב ספציפי שלא נמצא אֶתה, או אהוב דמיוני שהיא מחכה לו עדיין. קולה מנסה לפרוץ את גבולות המקום והזמן כדי להתחבר אל האהוב.

- **כי צד מבטא צירוף הפרדוקסלי "רחוקי לוי" אג**
מזאקנה של המשוררת?
- **פרטל אג הביג פלני. במה פאל שונפ משני פביג**
פאחריס, אמול, אדלגכס, גפקיזו בליר?
- **כי צד מסגייס פליר: בנימפ ייאלל אל בגקולפ?**
בגלובגכס פגייחסו גל אלימולל שלזלפ המשוררת
ברמיזפ פמקראיג אסיפור רחל וילקב.

נגיעות לשוניות

במרכז השיר עומדת משאלתו של אדם. חשוב להתחקות אחר האמצעים הלשוניים לביטוי משאלה בעברית, בהם ה"א השאלה ותחליפיה - התשמע קולי? = האם תשמע קולי? הבית הראשון מנוסח כשאלה שיש בה בקשה וציפייה.

השיר פותח בבקשה של המשוררת ליצור תקשורת עם הנמען שלה. הבקשה מובעת באמצעות משפט השאלה "התשמע קולי".

בראש משפט השאלה מופיעה ה"א השאלה - "התשמע". ה"א השאלה היא דרך מקובלת במקרא להבעת שאלה שהתשובה המתבקשת עליה היא "כן" או "לא", לדוגמה:

"האף תספה צדיק עם רשע" (בראשית יח, 23)

"האתה זה בני עשו אם לא" (בראשית כז, 21)

בעברית בת זמננו, בלשון הפורמלית הדבורה והכתובה, נהוג לשאול "שאלת כן-לא" באמצעות מילת הפתיחה "האם". בלשון הבלתי פורמלית עשויה ההנגנה לבדה לסמן את השאלה. ה"א השאלה לא נעלמה מן העברית הכתובה בת ימינו, אבל השימוש בה פחת מאוד. ה"א השאלה שבשיר מופיעה לפני פועל. הקשר כזה עוזר לקוראים להבחין בין ה"א השאלה לה"א הידיעה, המופיעה, למשל, בשורה הפותחת את הבית השני: "התבל רבה ודרכים בה רב".

בשיר נעשה שימוש בצירופים מנוגדים להעצמת הפער שבין הרצוי - הכמיהה, למצוי - לקיים: נפגשות/נפרדות; דק/עד (תלוי הקשר); למצוא/אבד.

עֲזָה כַּמִּוֶּת אֶהְבֶּה (שיר השירים ת, 6)

וַיֵּאָהֵב יַעֲקֹב אֶת-רִחוּל; וַיֹּאמֶר, אֶעֱבְדֶךָ שִׁבְעַת שָׁנִים, בְּרִחוּל בֵּיתָהּ, הַקְּטָנָה. וַיֹּאמֶר לָבוֹן, טוֹב תַּתִּי אֶתְּךָ לָךְ, מִתַּתִּי אֶתְּךָ, לְאִישׁ אֲחֵר; שֹׁבָה, עִמָּדִי. וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרִחוּל, שִׁבְעַת שָׁנִים; וַיְהִי בְעֵינָיו כַּיָּמִים אֲחֵרִים, בְּאַהֲבָתוֹ אֶתְּךָ. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-לָבוֹן הֵבֵה אֶת-אִשְׁתִּי, כִּי מְלֹאֵי יָמִים וְאִבּוֹאָהָ, אֵלַיָּהּ. וַיֹּאסֹף לָבוֹן אֶת-כָּל-אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם, וַיַּעַשׂ מִשְׁתָּהּ. וַיְהִי בְעָרְב--וַיִּקְחֹז אֶת-לֵאָה בֵּיתוֹ, וַיָּבֵא אֶתְּךָ אֵלָיו; וַיָּבֵא, אֵלַיָּהּ. וַיִּתֵּן לָבוֹן לָהּ, אֶת-זֶלְפָּה שִׁפּוֹתָהּ--לְלֵאָה בֵּיתוֹ, שִׁפּוֹתָהּ. וַיְהִי בַבֶּקֶר, וַהֲגָה-הוּא לֵאָה; וַיֹּאמֶר אֶל-לָבוֹן, מַה-זֹּאת עָשִׂיתְ לִי--הֲלֹא בְרִחוּל עֲבַדְתִּי עֹמֶר, וְלָמָּה רַמִּיתִנִּי. וַיֹּאמֶר לָבוֹן, לֹא-יַעֲשֶׂה כֵן בְּמִקְוֵמֵנוּ--לִתֵּת הַצִּעִירָהּ, לְפָנַי הַבְּכִירָהּ. מְלֹא, שִׁבְעַת זֹאת; וְנִתְּנָה לָךְ גַּם-אֶת-זֹאת, בְּעַבְדָּהּ אֲשֶׁר תַּעֲבֹד עִמָּדִי, עוֹד, שִׁבְעַת-שָׁנִים אֲחֵרֹת. וַיַּעַשׂ יַעֲקֹב כֵּן, וַיִּמְכַּל שִׁבְעַת זֹאת; וַיִּתֵּן-לוֹ אֶת-רִחוּל בֵּיתוֹ, לוֹ לְאִשָּׁה

(בראשית כט, 18-28)

רַחֵל / רחל

הֵן דָּמָה בְּדָמֵי זֶרֶם,
הֵן קוֹלָהּ בִּי רֵן -
רַחֵל הַרוּעָה צֹאן לָבוֹן,
רַחֵל - אִם הָאֵם.

וְעַל כֵּן הַבַּיִת לִי צֹר
וְהָעִיר - זָרָה,
כִּי הִיָּה מְתַנַּוֶּכֶף סוּדָרָה
לְרוּחוֹת הַמְדַבְּר;

וְעַל כֵּן אֶת דְּרָכֶי אֲחֻז
בְּבִטְחָה כְּזֹאת,
כִּי שְׁמוּרִים בְּרַגְלֵי
זְכָרוֹנוֹת
מִנִּי אֲז, מִנִּי אֲז!
וְעַל כֵּן אֶת דְּרָכֶי אֲחֻז

• פשוט בין גורל של רחל המשוררת לגורל של רחל אמנו.

• מה אפשר ללמוד מהשוואה זו על מסקנה של רחל המשוררת, כפי שפיא באפ אידי ביטוי בשיר?

• מה דגתכם על מסקנה של רחל המשוררת?

• בשיר אחר שלי, שגם הוא פואמה, טאצנה רחל המשוררת לזכור מואלט בינה לבין רחל אמנו. כיצד שיר נוסף זה מחזק

אל הטענה בדבר הפוג בין רחל אמנו ורחל המשוררת?

מי האיש / מילים: תהילים לד, 13-15 • לחן: ברוך חייט

מי האיש החפץ חיים;
אוהב ימים, לראות טוב.
מי האיש החפץ חיים;
אוהב ימים, לראות טוב.
נצר לשונך מרע,
ושפתיך מדבר מרמה!
סור מרע, עשה טוב!
בקש שלום, ורדפהו.
נצר לשונך מרע,
ושפתיך מדבר מרמה!
סור מרע, עשה טוב!
בקש שלום, ורדפהו.

עוד יש מפרש לבן בא
מול עין שחר כבד
כל שנבקש לו יהי.
ואם בחלונות הערב
אור נרות החג רועד
כל שנבקש לו יהי.

♩ = 84

Cm⁶ Gm Cm⁶ Gm

מי - אִישׁ - הָ - פֶּזַע - הָ - יָם - יָם

5 Cm⁶ Gm D⁷ 1. Gm Fine

או - הָב - מִים - הָב - מִים - אוֹת - לְךָ טוֹב

9 2. Gm Gm Gm/F Gm/E^b Gm/E^b

טוֹב צַר - נָ שׁוֹן - לְךָ רַע - מְשָׁפ - וְ.

12 D⁷ Gm Gm Gm/F Gm/E Gm/E^b

קֵשׁ - בְּ טוֹב - שָׁה - עַרְעַר - מִסוּר מַה - מְשָׁפ - וְ.

16 D⁷ Gm Gm Gm/F Gm/E Gm/E^b

שְׁפָ - וְ רַע - מְשָׁפ - וְ הוּא - פָּרַד - וְ לֹא - צַר - לְךָ.

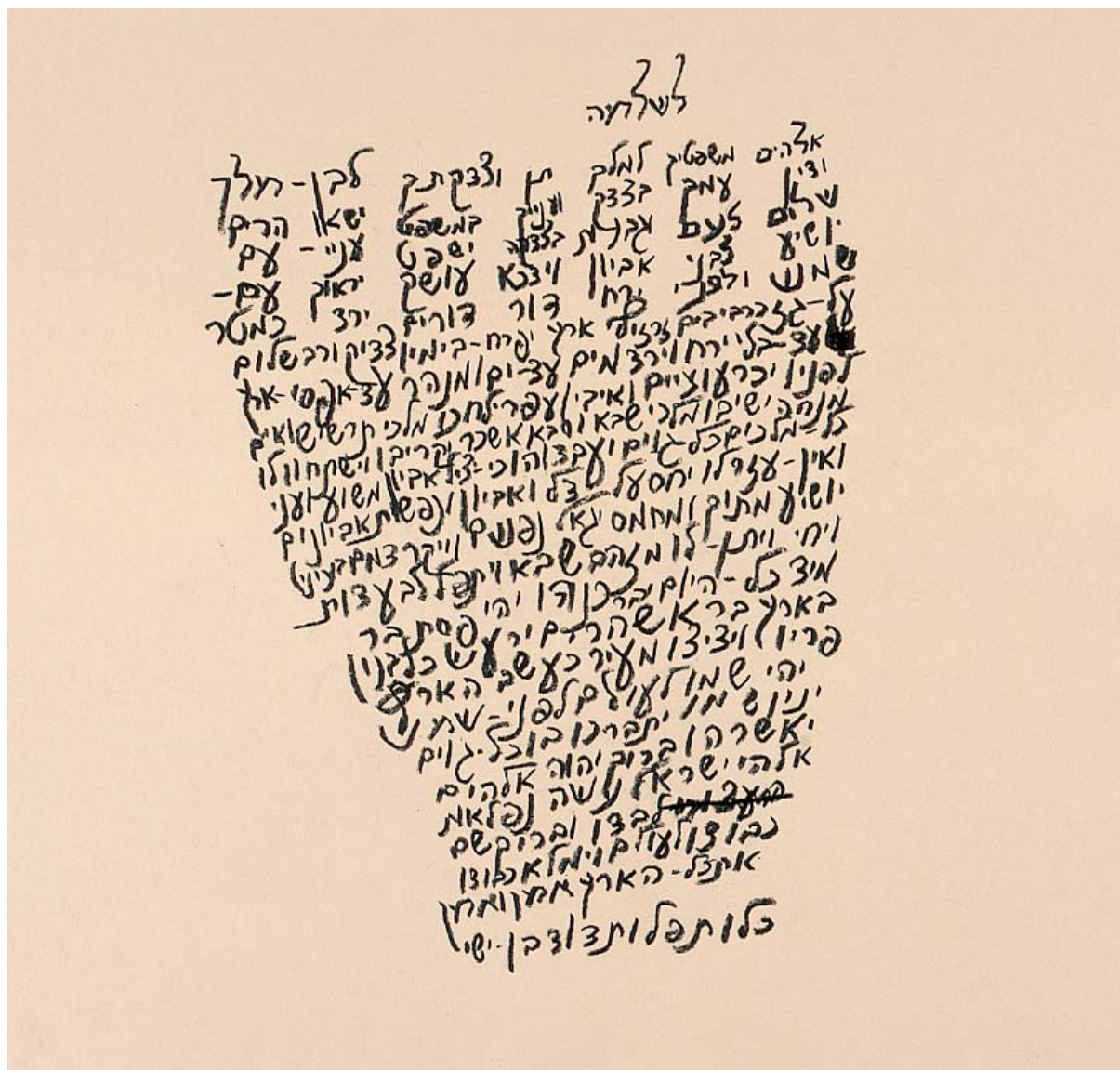
20 D⁷ Gm Gm Gm/F

קֵשׁ - בְּ טוֹב - שָׁה - עַרְעַר - מִסוּר מַה - מְשָׁפ - וְ.

23 Gm/E Gm/E^b D⁷ Gm

טוֹב - שָׁה - קֵשׁ - בְּ לֹא - צַר - לְךָ - הוּא - פָּרַד - וְ.

D.C. al Fine

מיכאל סגן-כהן

תהילים ע"ב, 1979

עיפרון שמן על נייר, 56x76 ס"מ

באדיבות גב' ליאורה סגן-כהן

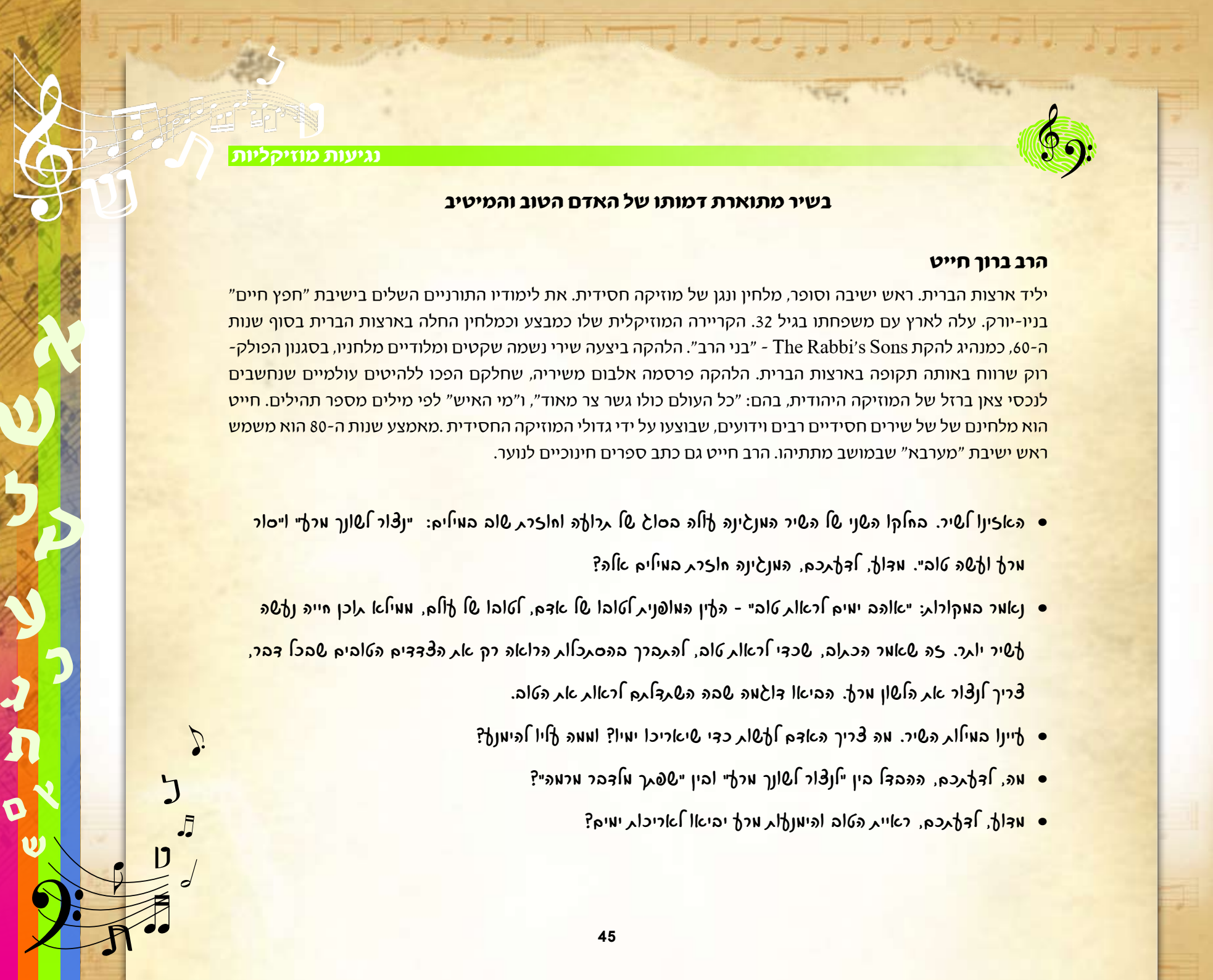
בשיר מתוארת דמותו של האדם הטוב והמיטיב

הרב ברוך חייט

יליד ארצות הברית. ראש ישיבה וסופר, מלחין ונגן של מוזיקה חסידית. את לימודיו התורניים השלים בישיבת "חפץ חיים" בניו-יורק. עלה לארץ עם משפחתו בגיל 32. הקריירה המוזיקלית שלו כמבצע וכמלחין החלה בארצות הברית בסוף שנות ה-60, כמנהיג להקת The Rabbi's Sons - "בני הרב". הלהקה ביצעה שירי נשמה שקטים ומלודיים מלחניו, בסגנון הפולק-רוק שרווח באותה תקופה בארצות הברית. הלהקה פרסמה אלבום משיריה, שחלקם הפכו ללהיטים עולמיים שנחשבים לנכסי צאן ברזל של המוזיקה היהודית, בהם: "כל העולם כולו גשר צר מאוד", ו"מי האיש" לפי מילים מספר תהילים. חייט הוא מלחינם של של שירים חסידיים רבים וידועים, שבוצעו על ידי גדולי המוזיקה החסידית. מאמצע שנות ה-80 הוא משמש ראש ישיבת "מערבא" שבמושב מתתיהו. הרב חייט גם כתב ספרים חינוכיים לנוער.

- האזינו אליו. בחלקו השני של השיר המנגינה חלפה בסוף של גרועה וחזרה שוב במילים: "נצור לשונך מרע" ויסור מרע וקשה טוב". מדוע, אדלגכס, המנגינה חזרה במילים אלה?
- נאמר במקורו: "אופה ימים אראל טוב" - הלחן המופניח אטובו של אדם, אטובו של חלום, ממילא גבן חייה נקשה לשיר יגרי. זה שאמר הכתוב, שכדי אראל טוב, אפגכך בהפסגכאלו הלאה רק אג פצדדים פטובים שבכא דבר, צריך אנצור אג הלשון מרע. הביאו דוגמה לבה שלגדלגל אראל אג פטוב.
- חיינו במילואה פשיר. מה צריך האדם לעשות כדי שיאריכו ימיו? ומה חליו אפיומנע?
- מה, אדלגכס, הפהדו בין "נצור לשונך מרע" ובין "שפגך מדבר מרפה"?
- מדוע, אדלגכס, ראייג פטוב אפיומנעלג מרע יביאו אאריכוג ימיו?

א
ש
ל
ע
ה
ג
א
ש

נגיעות לשוניות

בשיר "מי האיש" בולטת באופן מיוחד צורת הציווי בגוף שני יחיד. היא מופיעה במספר שורשים: נָצַר, סוּר, בִּקֵּשׁ, קָדַף, עָשָׂה. בכל שורש צורת ציווי זו מופיעה פעמיים. צורת הציווי, שהיא צורה מודלית, מביעה בשיר את רצונו של הדובר כי הנמען יימנע מפעולה (נצור, סור) וגם יבצע פעולה (בקש, רדוף, עשה). בעברית בת זמננו נשתמרו צורות הציווי המסורתיות, בעיקר בלשון הכתובה. בלשון הדיבור מרבים להשתמש בצורות עתיד להבעת ציווי.

נגיעות ספרותיות

אדם חפץ חיים - רוצה לראות טוב.

בשיר כלולות הנחיות (תורת המידות) מה יעשה האדם החפץ חיים ועל ידי כך יראה חיים.

תורת הגמול - מי שעושה טוב, זוכה לטוב.

בנות וזנים ביד-לשון (משלי יח, 21)

מי-האיש, הזופץ זנים; אהב ימים, לראות טוב.

נצר לשונך מרע; ושפתיה, מהבר מרמה.

סור מרע, ועשה-טוב; בקש שלום ורחמים (תהילים לד, 13-15)

• אלו מאפיינים של גרבור דיבור ראוי באים לידי ביטוי בגפויים אד?

אמר רבן שמעון בן-גמליאל לטבי עבדו:

לך קנה לי צידה טובה בשוק.

הלך וקנה לו לשון.

אמר לו: קנה לי צידה רעה בשוק.

הלך וקנה לו לשון.

אמר לו: איך זה?

אמרתי לך לקנות דבר טוב קנית לי לשון.

אמר לו: במנה הטוב ובמנה הרע; כשהיא טובה - אין טוב במנה, וכשהיא רעה - אין רע במנה (ויקרא ובה)

• "מאל אחייב ביד פאשון" - עזמה א מצואג?

• סיפוקו של רבן שמעון בן עמיאל גורם אפנג פאסר בגפויים אד על גרבור דיבור. כיצד?

הַכְּנִיסִינִי תַּחַת כְּנָפֶיךָ / מילים: חיים נחמן ביאליק • לחן: מיקי גבריאלוב

הַכְּנִיסִינִי תַּחַת כְּנָפֶיךָ,

וְהִי לִי אִם וְאַחֹת,

וְיִהי חִיקֶךָ מְקַלֵּט רֵאשִׁי,

כִּן תְּפִלוֹתֵי הַנְּדָחוֹת.

הַכּוֹכְבִים רָמוּ אוֹתִי,

הִנֵּה חֲלוּם - אֵךְ גַּם הוּא עֶבֶר;

עָתָה אֵין לִי כְּלוּם בְּעוֹלָם -

אֵין לִי דָבָר.

וּבַעַת רַחֲמִים, בֵּין-הַשְּׁמָשׁוֹת,

שָׁחִי וְאַגֵּל לָךְ סוּד יְסוּרֵי:

אוֹמְרִים, יֵשׁ בְּעוֹלָם נְעוּרִים -

הֵיכֵן נְעוּרֵי?

הַכְּנִיסִינִי תַּחַת כְּנָפֶיךָ,

וְהִי לִי אִם וְאַחֹת,

וְיִהי חִיקֶךָ מְקַלֵּט רֵאשִׁי,

כִּן-תְּפִלוֹתֵי הַנְּדָחוֹת.

וְעוֹד רַז אֶחָד לָךְ אֶתְנוּדָה:

נִפְשִׁי נִשְׂרָפָה בְּלֶהֱבָה;

אוֹמְרִים, אֶהְבֶּה יֵשׁ בְּעוֹלָם -

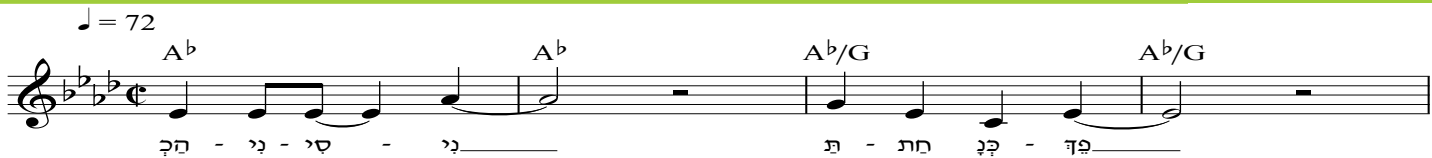
מָה-זֹאת אֶהְבֶּה?

עוֹד יֵשׁ מִפְּרֵשׁ לְבֵן בָּא
מוֹל עֵינָי שָׁחַר כְּבֵד
כֹּל שֶׁנִּבְקֶשׁ לוֹ יִהְיֶה.
וְאִם בַּחֲלוֹנוֹת הָעֶרֶב
אוֹר נִרְוֶה הַחֶג רוֹעֵד
כֹּל שֶׁנִּבְקֶשׁ לוֹ יִהְיֶה.

♩ = 72

A^b A^b A^b/G A^b/G

נִי - סִי - נִי - הַקְּדוֹת - חַת - קִנְיָן - חַת - תְּ

5 D^b/F D^b $B^b m^7$ $E^b 7$

לִי - חֹתֶמֶת - אֶזְכָּר - אִם

9 A^b A^b $E^b 7$ $E^b 7$

וְהִי - קוֹדֶשׁ - חֵי - לֹט - מִקְּדוֹשֵׁי

13 $B^b m^7$ $E^b 7$ A^b A^b $\oplus$

חֹתֶמֶת - קוֹדֶשׁ - תִּי - לֹט - מִקְּדוֹשֵׁי

17 $F m$ $C m$ $F m$ $C m$

שְׁמוֹת - שְׁמֵי - הַשָּׁמַיִם - בֵּין

21 D^b A^b $C m$ $C m$

חֵי - גִּלְגָּל - אֶזְכָּר - לֹד - סוּד - לֹד - אֶזְכָּר

25 D^b $B^b m^7$ E^b $E^b 7$ A^b

רִי - עוֹ - קוֹדֶשׁ - רִי - עוֹ - קוֹדֶשׁ

D.C. al Coda

$\oplus$ Coda

30 $F m$ $C m$ $F m$ $C m$

וְעוֹד - אֶזְכָּר - אֶתְּ לֹד - אֶתְּ לֹד

34 D^b A^b $C m$ $C m$ D^b

שִׁי - פֶּה - לֹד - לֹד - אֶתְּ לֹד

39 $B^b m^7$ E^b $E^b 7$ A^b
 יש לם - עו - ק מה אה - ה - ביה

43 A^b A^b A^b/G A^b/G
 הק - ני - סי - ני פת - חת - פך - פך

47 D^b/F D^b $B^b m^7$ $E^b 7$
 ו - ה - יי - לי חות - א - ון - אם

51 A^b A^b $E^b 7$ $E^b 7$
 וי - הי - קוד - חי לט - מק שני - רא

55 $B^b m^7$ $E^b 7$ A^b A^b **Fine**
 קו תני - לוי - תפ קו חות - ד - נ - ה

59 Fm Cm Fm Cm
 ה - כ - כ - כו - ה בים - כ - כו - ה תני - או - מו - ה

63 D^b A^b Cm Cm
 - זה לום - ה אד הוא גם בר - ע - ע

67 D^b $B^b m^7$ E^b $E^b 7$ A^b
 - תה - כלום לי אין לם - עו - ק בר - ד - לי אין

D.S. al Fine

זאב רבן

שיר השירים, 1923

ליתוגרפיה, באדיבות בתו גב' רות דורון

במרכז השיר "הכניסיני תחת כנפך" וידוי כואב ובקשת חסות

חיים נחמן ביאליק (1873-1934)

גדול המשוררים העבריים בשנותיה הראשונות של התנועה הציונית. נולד באוקראינה בשנת 1873. בהיותו בן 7 נפטר אביו, ועקב המצוקה הכלכלית נאלצה אָמו להפקידו בידי סבו. ילדותו של ביאליק הייתה קשה מאוד בגלל העני בבית אביו והחיים תחת צלו הקודר של סבו. המחסור והרעב טבעו את חותמם במרבית שירתו. כשהיה בן 17, נסע ביאליק לשיבת וולוז'ין שברוסיה. שם השקיע בלימודי התלמוד ובמקביל הושפע מרעיונות ההשכלה והציונות שרווחו בעולם היהודי. כשהחליט לעזוב את הישיבה, נסע ביאליק לאודסה. שם ייסד הוצאת ספרים, כתב שירים, סיפורים, אגדות ומסות. יצירתו חוללה מהפך בשירה העברית החדשה. ב-1924 עלה ביאליק לארץ ישראל. בארץ עמד במרכז החיים התרבותיים, הוסיף לכתוב ולתרגם, ערך חיבורים של אחרים, כינס מאוצרות הספרות העברית ועזר להתפתחות הלשון העברית כשפה חיה. ביאליק נחשב ל"משורר הלאומי".

מיקי גבריאלוב (נ. 1949)

מוזיקאי, מלחין וזמר. נולד וגדל בתל אביב. בגיל חמש עשרה התחיל לנגן בגיטרה והחל את דרכו המוזיקלית כחבר בלהקות קצב. היה חבר בלהקת "הצ'רצ'לים". שיריו הראשונים של גבריאלוב נכתבו לזמר אריק איינשטיין, וחלקם חוברו תוך שיתוף פעולה ביניהם. בשנים האחרונות החל גבריאלוב לבצע בעצמו את שיריו.

השיר פורסם לראשונה בירחון **השילוח** בשנת תרס"ה (1905) והולחן מספר פעמים. המשורר פונה בשיר אל דמות נשית ומתוודה בפניה וידוי אינטימי. הוא מבקש חסות - "הכניסיני תחת כנפך".

הבית הראשון והבית האחרון מעמידים את מסגרת השיר שבמרכזו וידוי בפני הדמות הנשית. בסיום השיר, הדובר שב ומפציר בדמות לקבל אותו תחת חסותה.

- מה מבקש המשורר מהדמות הנשית לבסירה?
- לאיזה פהגים המרכזיים מאארים גפאיך לא וידוי. אן מה מאודפ המשורר?
- השיר מאחיל בפסמן החוזר להאא איקר המסר בליר.
- כיצד המנלינה משרגא מסר צפה? שימא לא אלא מילים בחר המאחין אפבאיט בפסמן.
- מהו המשפט החשוב ביותר בליר? גארו אג פקא המאודי לאו.

השיר בנוי בתבנית מעגלית.

בית ראשון ואחרון מהווים מעין מסגרת רעיונית ורגשית לשיר.

הדובר בשיר מדבר אל נמענת. האהבה שהוא מבקש ממנה היא אהבה שלמה ומושלמת, אהבה של אם ושל אחות (האחות מייצגת קרבה משפחתית, אך עשויה גם לייצג קרבה ארוטית ברוח שיר השירים). זוהי אהבה ללא תנאי, אהבה המשפיעה חמלה וביטחון. בקשתו של הדובר נובעת מכך שחווה תסכולים בתחום האהבה: "קן-תפילותי הנידחות" מצביע על חוויות של דחייה.

הבית השני והבית השלישי הם בתים מקבילים:

"שחי ואגל לך סוד ייסורי" מקביל ל"ועוד רז אחד לך אתוודה". שני הבתים מסתיימים כל אחד בשאלה דומה בלתי פתורה: "מה זאת אהבה?" ו"היכן הם נעורי?".

בבית הרביעי יש תחושה של אכזבה, של תרמית, שכתוצאה ממנה נשאר המשורר בידיים ריקות.

- הביג פרביץי מוזכר חלום. נסו ללער באיזה חלום מדובר ומדוע נשארו הדובר בלי כולם בלחלום.
- האם מבנה המלצלי של השיר מבטא שמץ גקווה, או אולי ייאוש מוחלט? הסבירו ונמקו.

לשון השיר מזמנת דיון בכינויי גוף (גוף ראשון, גוף שני, גוף שלישי). כינויי גוף הם יסודות לשוניים מבניים, שמשמעותם התקשורתית מובנת מתוך ההקשר.

הגוף הראשון - "המדבר", אני, אנחנו;
הגוף השני - "הנוכח", אתה, את, אתם, אתן,
הגוף השלישי - "הנסתר", הוא, היא, הם, הן.

כינויי הגוף שבשיר מופיעים ככינויים חבורים (נקראים גם צמודים או דבוקים).
הם נצמדים לפועל כדוגמת -ני (הכניסיני) או לשם, כדוגמת -ך (חיקך).

בעברית בת זמננו השימוש בכינויים חבורים קיים במיוחד בלשון הגבוהה הרשמית, ואילו בלשון הדיבור היומיומית הוא נדיר.

השיר מתאפיין בכינויי גוף ראשון ושני:

גוף ראשון - ראשי, תפילותי, נעוכי, ייסוכי;
גוף שני - חיקך, כנפך.

באמצעות השימוש בגוף ראשון ושני, המאפיין את לשון השיחה, מוצגת תמונה חזותית של אירוע.

וְאֵנִי, גּוֹזֵל רֶךְ, נִשְׁתַּכַּחְתִּי מִלֵּב, תַּחַת כְּנָפֵי הַשְּׂכִינָה (ח"נ ביאליק)

אל מלא רחמים

אל מלא רחמים שוכן במרומים, המצא מנוחה זכונה על כנפי השכינה במעלות קדושים וטהורים פזוהר הרקיע מזהירים את נשמת פלוני בן פלוני שהלך לעולמו, בעבור שנרבו צרקה בער הזכרת נשמתו, לכן בעל הרחמים יסתירהו בסתר כנפיו לעולמים, ויצרר בצרור החיים את נשמתו, ה' הוא נזלתו, ויניח בשלום על משכבו, ונאמר אמן: (מתוך הסידור)

- מיפי הנמלך בלילו של ביאליק, אלא גפילג "אל מלא רחמים"?
- בגפילג "אל מלא רחמים" הלכנה מגארג כייסלג נליג, שחאקג אג פלזל בכנפיה רחבג אגאג מחספ אגפטר.
- כיצד משגמל ביאליק בדימוי זה של הלכנה? מהו, אדלגכג, המסר שלו?

"אל מלא רחמים" הוא נוסח של תפילת אשכבה הנהוגה בקהילות אשכנז. את התפילה אומר החזן לעילוי נשמתם של נפטרים, בעת הלוויה, בעת העלייה לקברו של הנפטר, בימי זיכרון ובמקרים נוספים שבהם מעלים את זכר הנפטר. תפילה זו נהוגה היום גם במעמד של ימי זיכרון לאומיים, ובפרט ביום הזיכרון לשואה ולגבורה וביום הזיכרון לחללי צה"ל. למרות שנוסח זה מקורו במסורת הקהילות האשכנזיות, הוא נתקבע, ובמידה רבה גם התקבל, כתפילת האשכבה הרשמית בימי זיכרון ממלכתיים.

הידעתם?

ביהדות, שְׂכִינָה היא הפן של ההתגלות האלוהית לבני אדם, שהוא גם פן נשי ואמהי. נגזרת משרוש (ש.כ.ג.) שמשמעותו "לשכון" ולהיות. על פי תפיסת הקבלה והחסידות, השכינה היא אנרגיה קוסמית אדירת עצמה, ששוכנת ב"קרבו" של היקום כולו ומחיה אותו, והיא נשמתו ורוח אפיו.

- הדבור בליר מבקש אפוא מלך בחיק האם הצדוף, הלכנה. האם הצורך הנפשי הזה האל אנושי אנויבוס? הסבירו.

עוד חוזר הנגון / מילים: נתן אלתרמן • לחן: נחום היימן

עוד חוזר הנגון שזנחת לשוא
והדרך עודנה נפקחת לארך
וענן בשמי ואילן בגשמי
מצפים עוד לך, עובר-ארח.

- - שידוך ריקות ועירך רחוקה
ולא פעם סגדת אפים
לחרשה ירקה ואשה בצחוקה
וצמרת גשומת עפעפים.

והרוח תקום ובטיסת נדודות
יעברו הברקים מעליך
וכבשה ואילת תהיינה עדות
שלטפת אותן והוספת לקת - -

עוד חוזר הנגון שזנחת לשוא
והדרך עודנה נפקחת לארך
וענן בשמי ואילן בגשמי
מצפים עוד לך, עובר-ארח.

עוד יש מפרש לבן בא
מול ענן שחר כבד
כל שנבקש לו יהי.
ואם בחלונות הערב
אור נרות החג רועד
כל שנבקש לו יהי.

Am Dm E Am (G)

הוֹ - עוֹד לְ - תִּבְחַן - וְ - שִׁבְחוּ - גוֹן - נְ - הָ - יְרֵךְ - הוֹ עוֹד

5 F E Dm E Am C

שִׁבְחוּ - בְּ - נֹ - עַ - וְ - יְרֵךְ - אֵ - לְ - סִתּוֹ - נְ - בְּ - נֹה - דְ - עוֹרֵךְ - דְ -

10 C F Am Am E

בְּרַחֵם - עוֹד לְ - עוֹד פִּי - צַ - מְ - קוֹי - גִּישׁ - בְּ - לֹן - אֵי - וְ - קוֹי -

15 Am F (E) Dm E

אֵ - רַחֵם - עוֹד לְ - עוֹד פִּי - צַ - מְ - בְּרַחֵם - אֵ - רַחֵם - וְ -

21 A Em

בְּרַחֵם - אֵ - רַחֵם - עוֹד לְ - עוֹד פִּי - צַ - מְ - קוֹי - גִּישׁ - בְּ - לֹן - אֵי - וְ - קוֹי -

26 A 3 C F

עֲ - נֵה - נֵי - תְהַ - לֵת - אֵ - רַחֵם - עוֹד לְ - עוֹד פִּי - צַ - מְ - קוֹי - גִּישׁ - בְּ - לֹן - אֵי - וְ - קוֹי -

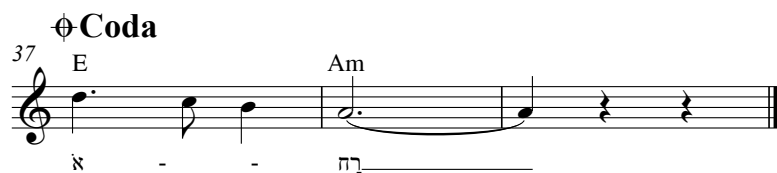
32 C Em C B E **D.S. al Coda**

הוֹ עוֹד לְ - עוֹד פִּי - צַ - מְ - קוֹי - גִּישׁ - בְּ - לֹן - אֵי - וְ - קוֹי -

⊕ Coda

37 E Am

אֵ - רַחֵם -

רפי לביא,

ללא כותרת, 1974

טכניקה מעורבת על עץ לבוד

באדיבות גב' אילנה לביא

נגיעות מוזיקליות

השיר עוסק בתפקידו המיוחד של המשורר לשוטט בעולם, לתאר את יופיו ולהללו

נתן אלתרמן (1910-1970)

משורר, מחזאי ומתרגם יליד ורשה. את חינוכו היהודי קיבל בבית אביו שהיה מראשוני המנהלים של גני הילדים בפולין. בבית אלתרמן הקפידו לדבר עברית רהוטה. בשנת 1925, כשמלאו לו חמש עשרה, עלה ארצה כדי ללמוד בגימנסיה "הרצליה" בתל אביב. בהיותו בן עשרים ואחת התפרסם לראשונה שיר משלו, ומאז הפכה שירתו לחלק בלתי נפרד מן ההווי בארץ. נוסף לספרי השירים שכתב, הגיב בקביעות במשך שנים על אירועים בארץ במדורו "הטור השביעי" בעיתון דבר. אלתרמן הרבה לכתוב שירים ופזמונים לתאטרונים הסטיריים "המטאטא" ו"לי-לה-לך". נתן אלתרמן ליווה את התרבות הישראלית במאורעות קטנים וגדולים. הליווי השירי הפוליטי הבולט ביותר היה בנושא השואה, העפלה וכך גם לגבי שנות הקמת המדינה. נתן אלתרמן היה גדול הפזמונאים של דורו. בפזמוניו שילב ישן וחדש, עברית עם שפות זרות, רומנטיקה עם מחלות וצרות. אלתרמן הוא חתן פרס ישראל לספרות לשנת 1968.

נחום היימן (נ. 1934)

מלחין, מעבד מוזיקלי, מנצח ומפיק - מעמודי התווך של הזמר העברי. נולד בלטווייה ועלה לארץ בגיל חמש. התחנך בקיבוץ נען, שם למד אצל המלחין דוד זהבי. את שירותו הצבאי עשה בלהקת נח"ל כמוזיקאי, ואחר כך למד במדרשה למורים למוזיקה בתל אביב, ולמד אצל המלחין פאול בן חיים. היה חבר קיבוץ בית אלפא, שם הקים את "חמישיית גלבוע" והדריך את ה"גבעתרון". שיריו נטועים עמוק באדמת ישראל, ורבים מהם היו לנכסי צאן ברזל של התרבות הישראלית. כמו כן הלחין היימן מוזיקה ליותר מ-100 סרטים וסדרות טלוויזיה. בשנים האחרונות הוא משקיע את מלוא מרצו בהנצחת פועלם של ראשוני הזמר העברי כיו"ר העמותה למורשת הזמר העברי.

- הקשיבו אלחן השיר. נסו לאלוה במגולח ניצוח אל המאודיה. מגי פרזלגם שהשיר מגיע לשיאו?
- מהו פזמון השיר? כיצד "מגארי" נחום היימן אל הטבע בפזמון השיר?
- מדוע, אדלגכס, קרא המשורר לשיר: "עלד חוצר הנילון"?

נגיעות ספרותיות

נגיעות לשוניות

בשיר "עוד חוזר הניגון" יש ייצוג בולט לקשר תחבירי של חיבור, קשר בין יסודות שווי ערך, והוא מובע באמצעות וי"ו החיבור, לדוגמה: "וענן בשמיו ואילן בגשמיו"; "ליטפת אותן והוספת לכת" וגם "והרוח תקום ובטיסת נדנדות...". מילית הקישור וי"ו מופיעה 16 פעמים והיא פזורה לאורך כל בתי השיר בדפוס קבוע. בבית הראשון - 3 היקרויות, בבית השני - 5 היקרויות, בבית השלישי - 5 היקרויות וברביעי - 3 היקרויות.

באמצעות השימוש המרובה במבני חיבור המתקשרים ביניהם באמצעות וי"ו נוצר קשר מחייב בין השורות ובין הבתים, גם אם הקשר הסמנטי-הלוגי בין היסודות המחברים אינו מפורש דיו והוא נשאר די מעורפל. הקצב שנוצר הוא מונוטוני, מתמשך ובלתי ניתן לעצירה. במבני האיחוי עם וי"ו החיבור יש מסר של ההמשכיות והתנועה האין-סופית של עובר האורח. וי"ו זו מוסיפה ריגושיות לשיר.

השיר "עוד חוזר הניגון" הופיע במקור ללא כותרת, והוא השיר הפותח את ספרו הראשון של נתן אלתרמן כוכבים בחוץ שראה אור ב-1938. השיר מתאר יציאה אל הדרכים ומפגש עם העולם, עם תופעות הטבע ועם מראות הנוף הנקרים על דרכו של ההלך. השיר אינו מתאר התרחשות חד-פעמית, אלא סוג של תנועה המתרחשת במין מעגליות נצחית - "עוד חוזר...". מכאן שהשיר מתייחס לתקופות שונות בחיי ההלך הנווד בדרכים: עברו כנווד המנסה לשנות את אורחות חייו וכמיהתו אל הדרכים, ועזיבת עירו בהווה והתוויית דרכו לעתיד. לפי הסיום הפתוח של השיר אפשר להבין שעובר האורח, הנווד הנצחי, אינו מסוגל להגיע להכרעה ברורה. הוא נודד במסלול חיים נפשי ויצירתי תוך יחס דו-משמעי אל הניגודים שבדרכו - השקט והסערה, השמחה והצער.

בשיר זה מופיעים לראשונה מוטיבים מרכזיים החוזרים בשיריו של נתן אלתרמן: הניגון; הדרך; עובר האורח. הניגון יכול להיתפס כמטפורה לדרך חזק, אמנותי או אחר, ליצירה שהמשורר ניסה לזנוח, אך אינו יכול, כי היא חזקה ממנו. הענן והאילן נתפסים כחלק מן המראות והנופים בעולם; עובר האורח, האדם - חווה אותם וחלף על פניהם בדרכו הנצחית להגשמת ייעודו הנעלם.

קיים מתח בין היסודות הקבועים בטבע לבין האדם החולף בדרך. כל המראות והנופים בשיר, למרות הדינמיות הגלומה בהם (חילופי העונות), הם הדברים היציבים, ואילו הוא, האדם - חולף.

"כבשה ואיילת" - מוסיפות ממד רגשי רך (בניגוד לברקים ה"קשים") - "ליטפת אותן". עובר האורח נוגע בבעלי חיים, הוא מביע רגש.

כדאי לשים לב למטפורה הקשורה בעין: "נפקחת" בבית הראשון ו"עפעפיים" בבית האחרון. האדם הוא הלך, החיים הם הדרך. המראות שהוא חולף על פניהם מרגשים אותו. הוא חווה גם בדידות וגם התייחסות - "מצפים עוד לך".

דע שכל חכמה וחכמה שבעולם יש לה זמן וניגון מיוחד... (רבי נחמן מברסלב, ליקוטי מוהר"ן)

מה-רבי מעשיה, ה' - פלם, בן-חכמה עשית;
מלאה הארץ, קנינה.
זה, הים גדול ורחב ימים:
שם-רמש, ואין מספר; וזיות קטנות, עם-גדלות.
שם, אניות יהלכין; לויתן, זה-יצרת לשון-ק-בו.
פלם, אלקיך ישפרון לתת אכלם בעתו.
תתן להם, ילקטין;
תפתח ירה, ישבעין טוב...
אשירה לה' בוזי; אומרה לאלהי בעורי.
יערב עליו שיחי; אנכי, אשמח בה'.

(תהילים קד, 24-28, 33-34)

- משורר גפילים משפיל מיופיו של ביקום, מהסדר בו ומלצמא. מצאא נקודא דמיון אפגפלאג לא בשינו של אלגרמן.
- מה מקומו של האדם ביקום על פי גפילים? מה מקומו של האדם בשינו של אלגרמן?
- אם אינו למדף אגם מצדפים? נמקו.
- אינו "חכמה" יש בניגון של אלגרמן, ואינו "חכמה" במשמור גפילים?

רובו של ספר תהילים מיוחס לדוד המלך והשאר לאישים נוספים (ידותון, איתן האזרחי, בני קרח ועוד). נהוג לקרוא תהילים בשעת רצון, במקרה סכנה, ליד מיטתו של חולה ובכל עת שאדם חש צורך לקרבה עם אלוהיו.

עוד יש מִפְּרֶשׁ לִבְּנוֹ בְּאֶפֶק
מול עֵנָן שָׁחַר כְּבֹד
כָּל שֶׁנִּבְקֶשׁ לוֹ יְהוָה.
וְאִם בְּחִלּוֹנוֹת הָעָרֵב
אור נְרוֹת הַחֶג רוֹעֵד
כָּל שֶׁנִּבְקֶשׁ לוֹ יְהוָה.

לו יְהוָה, לוֹ יְהוָה
אָנָּה - לוֹ יְהוָה
כָּל שֶׁנִּבְקֶשׁ לוֹ יְהוָה.

אם הַמְבִשֵׁר עוֹמֵד בְּדֹלֵת
תֵּן מְלֶה טוֹבָה בְּפִיו
כָּל שֶׁנִּבְקֶשׁ לוֹ יְהוָה
אם נִפְשֵׁן לְמוֹת שׁוֹאֵלֵת
מְפָרִיחָה וּמְאֹסִיף
כָּל שֶׁנִּבְקֶשׁ לוֹ יְהוָה

לו יְהוָה, לוֹ יְהוָה
אָנָּה - לוֹ יְהוָה
כָּל שֶׁנִּבְקֶשׁ לוֹ יְהוָה.

מה קול עֲנוֹת אֲנִי שׁוֹמֵעַ
קול שׁוֹפֵר וְקול תְּפִים
כָּל שֶׁנִּבְקֶשׁ לוֹ יְהוָה
לוֹ תִשְׁמַע בְּתוֹךְ כָּל אֵלֶּה
גַּם תִּפְלֶה אַחַת מִפֵּי
כָּל שֶׁנִּבְקֶשׁ לוֹ יְהוָה.

לו יְהוָה, לוֹ יְהוָה
אָנָּה - לוֹ יְהוָה
כָּל שֶׁנִּבְקֶשׁ לוֹ יְהוָה.

בְּתוֹךְ שְׂכוּנָה קִטְנָה מוֹצֵלֵת
בֵּית קֵט עִם גַּג אָדָם
כָּל שֶׁנִּבְקֶשׁ לוֹ יְהוָה
זֶה סוּף הַקִּיץ סוּף הַדְּרָךְ
תֵּן לָהֶם לְשׁוֹב הַלּוֹם
כָּל שֶׁנִּבְקֶשׁ לוֹ יְהוָה.

לו יְהוָה, לוֹ יְהוָה
אָנָּה - לוֹ יְהוָה
כָּל שֶׁנִּבְקֶשׁ לוֹ יְהוָה.

וְאִם פְּתֹאִם יִזְרַח מֵאֶפֶל
עַל רֹאשֵׁנוֹ אור כּוֹכֵב
כָּל שֶׁנִּבְקֶשׁ לוֹ יְהוָה
אִז תֵּן שְׁלֹוֹה וְתֵן גַּם כֹּחַ
לְכָל אֵלֶּה שְׁנֹאֵהֵב,
כָּל שֶׁנִּבְקֶשׁ לוֹ יְהוָה.

עוד יש מִפְּרֶשׁ לִבְּנוֹ בְּאֶפֶק
מול עֵנָן שָׁחַר כְּבֹד
כָּל שֶׁנִּבְקֶשׁ לוֹ יְהוָה.
וְאִם בְּחִלּוֹנוֹת הָעָרֵב
אור נְרוֹת הַחֶג רוֹעֵד
כָּל שֶׁנִּבְקֶשׁ לוֹ יְהוָה.

אריה ארון

ישראלי, (יליד רוסיה), 1908-1974

בית אדום, 1960, צבעי שמן על בד, 49.5x61 ס"מ

L-B06.00 32, אוסף מוזיאון ישראל, ירושלים, צילום: © מוזיאון ישראל, ירושלים

שיר זה נכתב בתקופת מלחמת יום הכיפורים עיקר המסר שלו הוא תחינה לטוב וטיפוח תקווה לסיום המלחמה ולשובם של החיילים בשלום

נעמי שמר (1930-2004)

מחשובי היוצרים בזמר העברי שלאחר קום המדינה. נעמי שמר נולדה בקבוצת כנרת לרבקה ומאיר, שהיו ממייסדי הקבוצה. בעידודה של אמה החלה לנגן בפסנתר בגיל שש. כבר בילדותה הנחתה ערבי שירה בציבור בקיבוץ. כשבגרה, למדה באקדמיה למוזיקה בתל אביב ובירושלים. כששבה לאחר לימודיה לקבוצה, לימדה את ילדי המושבה ריתמיקה וכך נוצרו שירה הראשונים. פריצת הדרך שלה הייתה כשכתבה עם יוחנן זכאי את השירים למחזמר "חמש-חמש", שהועלה בשנות ה-50. שמה של הכותבת המוכשרת מכנרת עשה לו כנפיים, ונעמי שמר החלה לכתוב במרץ שירים ומופעי בידור. שמר לא הסתפקה בכתיבה והלחנה, ולכל אורך הקריירה שלה הופיעה גם כזמרת.

דבר מותה, ביוני 2004, לווה באבל לאומי בלתי רשמי שירד על הארץ והיטיב לבטא את מעמדה בתרבות ישראל. היא נטמנה בבית הקברות של כנרת, הסמוך לקבוצת כנרת שבה נולדה. על פי בקשתה, אחרי מותה הפכו קברה של נעמי שמר והבית בו גרה לאתר עלייה לרגל לישראלים שרצו לחלוק כבוד אחרון לאישה שגילמה בשירה ובפזמוניה את "ארץ ישראל היפה". רבים ממאות השירים שכתבה והלחינה הפכו לחלק בלתי נפרד מהקלאסיקה הישראלית, והם מצטיינים בשילוב המושלם בין המילים למנגינה. יצירתה כוללת גם הלחנת שירי משוררים אחרים ותרגום שירים משפות שונות, וגם באלה הצליחה לשמור על הקו האישי המאפיין אותה ואת כתיבתה. הרפרטואר של שמר כולל שירים ליריים ושירים שמחים, שירי זיכרון ושירי חג, שירים לילדים ושירים למבוגרים. פעמים רבות קיבלו שירה האישיים משמעויות אחרות בציבור, בעיקר לאומיות, גם אם לא התכוונה לכך מלכתחילה. שירה הנודע ביותר הוא "ירושלים של זהב", שנכתב ובוצע לפני מלחמת ששת הימים, והפך בן לילה למעין "המנון", הנבחר בכל פעם מחדש לשיר הישראלי האהוב ביותר בכל הזמנים. מלחמת יום הכיפורים הביאה אותה לחבר את השיר "לו יהי", שהפך לאחד משירי התקווה הגדולים.

• על פסיר נכבה :ייל באחן מלין אנחה שנמצאג עם באילויס בילא פמאלקה לפייגה באל באלם באאלגה אקאפה".

מה יל באחן פואצר אל גחאשאל האנחה הפמאלקה?

• חאקא פראשון של פסיר פאגה בגאלקה מאודיג יודג, ואילו חאקא פלני נפפאמאן פאגה בגאלקה מאודיג אלאה.

פסבילו מדאל.

נגיעות לשוניות

נעמי שמר כותבת בפתח האוסף הנקרא **נעמי שמר כל השירים**: "אני מאמינה שתמצאו בספר זה את השירים שאהבתם", מוחקת בקו דק, וכותבת "שאהבתי" ומוחקת שוב. לבסוף היא משאירה את נוסח הרבים: "שאהבנו ביותר, שלכם נעמי שמר". שמר מרבה לנקוט לשון "אנחנו". "אנחנו" זה מתייחס לקבוצות קטנות, אך גם ל"אנחנו" קיבוצי גדול יותר, כמו בשיר "מחר", המבטא משאלה לאומית כללית ואישית. בשיר "לו יהי", השורה "תן להם לשוב הלום" מבטאת משאלה משותפת לכל היושבים בארץ. גם המילים "כל שנבקש לו יהי" יכלו להיטען במשאלות אישיות.

על פי סוברן (תשס"ז). **שירי נעמי שמר - קווי היכר סגנוניים**, לשוננו לעם, האקדמיה ללשון העברית, ירושלים.

"לו" היא אחת ממילות הפתיחה לתנאי בעברית. מילים נוספות לציון תנאי: אם, במידה ש, אילו, לו, לולא, אילולא, אלמלא, בלבד ש, אלא אם (כן), כל עוד, כל זמן ש.

על פי התפיסה הדקדוקית המסורתית, התנאי הוא משפט המורכב מפסוקית תנאי וממשפט עיקרי. פסוקית התנאי, כלומר המשפט המשועבד, נקראת רישא, והמשפט העיקרי נקרא סיפא.

במה שנוגע למשמעות, מקובל למיין את התנאי לתנאי אמתי (נקרא גם: קיים, ממשי) ולתנאי בטל (נקרא גם לא אמתי) תנאי אמתי הוא תנאי שבו תוכן הרישא עשוי להתקיים. תנאי בטל הוא תנאי המציין את אי-הממשות, שבו הרישא מוצגת כבלתי אפשרית. דיבור כזה מבטא הבעת צער על ההחמצה, או הבעת משאלה.

"לו", המציינת את אי-הממשות, משמשת בשיר דרך ביטוי להבעת משאלה. בלשון הדיבור נוהגים להביע משאלה באמצעות החלופות "הלוואי" או "ש+ פועל בעתיד", כדוגמת "שתצליח".

נגיעות ספרותיות

שיר מלחמה שיש בו תפילה לטוב.

מפרש לבן - ענן שחור - טוב ורע/קשה.

אור נרות החג רועד -

נרות מסמלים תקווה, אבל תקווה זו קלושה, כי האור רועד.

הפחד מבשורה -

קול ענות, קול שופר וקול תופים - צלילים הקשורים במלחמה (התכתבות עם התנ"ך). בתוך שאון המלחמה נשמעת בקשה שהתפילה תיעתר.

סוף הקיץ -

תן להם לשוב הלום -

רמז למלחמה שהייתה, אוקטובר. תפילה/תחינה.

יזרח מאופל -

אור כוכב הוא אור צנוע בהשוואה לאור השמש.

תן שלוה ותן כוח -

המשאלה.

משאלה לטוב.

לו יהי -

- הַשִּׁיר "לוֹ יִהְיֶה" הוּא שִׁיר אֶפִּיפֵּי. מֵצֵאן בַּשִּׁיר מִיֹּזִים הַמִּבְיָאֵל אֶפִּיפֵּי.
- בַּבִּיג הַכּוֹסֵן לֹא הַשִּׁיר מוֹפִיעִים נִילֹדִים. מֵהֵם הַנִּילֹדִים וּמִדֹּאֵל, אֲדֹאֲגָכֵם, בַּחֲרֵה הַמִּשְׁלֹכֵךְ הַנִּילֹדִים אֵלֶיךָ?
- מֵהֵי מִשְׁמַעְלָה הַפִּסְמֵן הַחֹזֵר בַּשִּׁיר?
- יִכָּל לִשְׁבֹּקֵל לוֹ יִהְיֶה - שֹׁרֵף לוֹ חֹזֵר בַּסִּימָה כֹּל בֵּיג, מֵה מִשְׁמַעְלָה?

יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ, וַיִּשְׂם לְךָ שְׁלוֹם (במדבר ו, 26) (נאמר גם בברכת התורה, ובברכת כהנים)

- כיצד ברכה זו מאירא את השיר של נחמי שמר? מה הקשר בינה לבין השיר?

קול ענות, קול שופר וקול תפלים

וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת-קוֹל הָעָם בְּרָעָה; וַיֹּאמֶר אֶל-מִיִּשָׁה: קוֹל מִלְחָמָה בְּמִחְזָה. וַיֹּאמֶר: אֵיךְ קוֹל עֲנוֹת גְּבוּרָה, וְאֵיךְ קוֹל עֲנוֹת חֲלוּשָׁה; **קוֹל עֲנוֹת, אֲזַכֵּי שִׁמְעַ** (שמות לב, 17-18)

מעני מעני אחיזה, קירות לבני, המה-לי לבי--לא אחריש: **בי קול שופר שמעת נפשי**, תרועת מלחמה (ירמיהו ד, 19).
אזין:

- איזה "קול עננה" מארג נחמי שמר?
- איזה "קול עננה" שומעים ופולח ומשפ על פי שמואל?
- מהו הפסוק בין שני המקומות ביחס ל"קול עננה"? מה דגמך על כך?
- מה מבשר קול השופר בירמיהו ד, ומה מבשר קול השופר בשיר של נחמי שמר?

וַתִּקְרָא מְרִים הַנְּבִיאָה אֲחֻזָּת אֶהְרֶן, אֶת-הַתֵּף--בִּירְדָּה; וַתִּצְאֵן כָּל-הַנְּשִׁים אֲחֻזְרִיהָ, בַּתְּפִים וּבַמְּחֻלּוֹת (שמות טו, 20)

וַיָּבֹא יַפְתָּח הַמְּצַפֶּה, אֶל-בֵּיתוֹ, וְהִנֵּה בָתּוֹ יֹצֵאת לְקֶרְאָתוֹ, בַּתְּפִים וּבַמְּחֻלּוֹת (שופטים יא, 34)

ויהי שבואם, בשלב הירד מהכות את-הפולשתי, ותצאנה הנשים מפל-ערי ישראל לשור (לשיר) והמחולות, לקראת שְׂאוֹל הַבְּמֶלֶךְ--בַּתְּפִים בְּשִׁמְחָה, וּבְשִׂלְשִׁים (שמואל א, יח 6)

- מה מבשר קול הגופים במקומות המקראיים ובשיר של נחמי שמר?
- מדוע, לדגמך, בחרי נחמי שמר אצלך את קול השופר וקול הגופים?

שישו את ירושלים / מילים מן המקורות: ישעיהו סו • לחן: עקיבא נוף

שישו את ירושלים, גילו בה,

גילו בה כל אוהביה.

שישו את ירושלים, גילו בה,

גילו בה כל אוהביה.

שאי סביב עיניך וראי כלם

נקבצו, באו לך

שאי סביב עיניך וראי כלם

נקבצו, באו לך

שישו את ירושלים...

על חומותיך, עיר דוד, הפקדתי שומרים,

כל היום וכל הלילה.

על חומותיך, עיר דוד, הפקדתי שומרים,

כל היום וכל הלילה.

אל תחת ואל תירא עבדי יעקב,

כי יפוצו משנאיך מפניך

אל תחת ואל תירא עבדי יעקב,

כי יפוצו משנאיך מפניך

שישו את ירושלים...

עוד יש מפרש לבן בא
מול עין שחר כבד
כל שנבקש לו יהי.
ואם בחלונות הערב
אור נרות החג רועד
כל שנבקש לו יהי.

מרדכי ארדון

ישראלי, (יליד פולין), 1896-1992

בשערי ירושלים, 1967, טריפטיך; מימין לשמאל: סלע, סולמות, סימן, צבעי שמן על בד, גובה 194 ס"מ, רוחב החלק הימני 130 ס"מ, רוחב החלק המרכזי 265 ס"מ, רוחב החלק השמאלי 130 ס"מ, מתנת האמן לרגל העצמאות ה-20 של מדינת ישראל ואיחוד ירושלים, © עיזבון האמן, אוסף מוזיאון ישראל, ירושלים. צילום: © מוזיאון ישראל, ירושלים

"שמחו את ירושלם, וגילו בה כל אוהביה; שיש אתה משוש, כל המתאבלים עליה"

(ישעיהו סו, 10)

עקיבא נוף (נ. 1936)

עורך דין, שכיהן בשנות ה-70 כחבר כנסת מטעם תנועת הליכוד, אבל את עיקר פרסומו קנה דווקא בזכות הלהיטים שכתב לעצמו ולאמנים אחרים. הפזמונאי, המלחין והזמר עקיבא נוף התפרסם לראשונה ב-1969, כאשר כסטודנט הגיע לחדר המלון שבו קיימו ג'ון לנון ויוקו אונו מסיבת עיתונאים למען השלום. נוף היה העיתונאי הישראלי היחיד שזכה לשוחח עם לנון ואף לימד אותו קטע משירו "ירושלים נשבענו כולם". בתחילת שנות ה-70 התפרסם נוף כזמר וכתמלילן. הוא שר את השיר "איזבל", שהגיע לראש מצעדי הפזמונים. להיטים אחרים שכתב באותה תקופה הם "מים לדוד המלך", "כוכבים בדלי" ו"מפרשי זהב". אחד משיריו המפורסמים היה "שישו את ירושלים", שזכה במקום השני בפסטיבל הזמר החסידי השני בשנת 1971. את השיר ביצע "צמד דרום".

• עקיבא נוף בחר פסוקים שאינם מספר ילדיה פוגארים אג ירושלים ומפארים אג שמה ביטויי שמחה ואהבה.

כיצד אופיו של השיר בא לידי ביטוי במאזניה?

• מצא אג הקשר בין המוזיקה אקסט השיר של עקיבא נוף.

• כיצד מגארג הרגש הביטחון של ירושלים?

• מדוע, אדגכא, זכה שיר זה אהיאה בכל העולם?

נגיעות לשוניות

בשיר "שישו את ירושלים" בולטת באופן מיוחד צורת הציווי בגוף שני רבים. היא מופיעה במספר שורשים: שו"ש, גי"ל, נש"א, רא"וה. צורת הציווי, שהיא צורה מודלית, מביעה בשיר את רצונו של הדובר כי הנמען יפעל (שיש, גיל). הציווי השלילי "אל תחת ואל תירא" נושא אופי של המלצה, הצעה או הנחיה. בעברית בת זמננו נשתמרו צורות הציווי המסורתיות בעיקר בלשון הכתובה.

- הפגיקו אג כא צולוג הפיווי בשיר ומיינו אאג אלגי קבוצאג: ציווי על דרך השלילה; ציווי אלל מולג שלילה. מהו הפבדל, אדלגכס, בין לגי קבוצאג מבחינה פאסריס לפכאגה לוצה אפליכיר אקוראוס?

פי הנני בורא את-ירושלם גילה, ועמה מישוש (ישעיהו סה, 18)

כי-אם-שישוי וגילו עדי-עד אשר אני בורא: פי הנני בורא את-ירושלם גילה, ועמה מישוש. וגלתי בירושלם, ושישתי בעמי, ולא-ישמע בה עוד קול בכי וקול זעקה (ישעיהו סה, 18-19)

שמחו את-ירושלם וגילו בה, כל-אהביה; שישוי אתה מישוש, כל-המתאבלים עליה. למען תינקו וישבעתם, משר תנחמיה; למען תמצו והתענגתם מיני כבודיה (ישעיהו סו, 10-11)

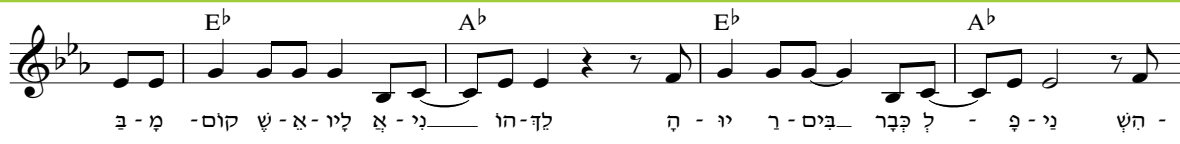
- מפן פסיכאָלוג ירושלים על פי נבואה פנחמה של ילדיהוּ על פי פלייך?
- פשוט בין נבואה פנחמה אבין פלייך: מה דאמה ומה פלנף?

האגדה מספרת כי באחד הלילות, בעת נסיעתו של נפוליאון בונפרטה מרוסיה בשנת 1812, נתקל הקיסר בבית שמתוכו הבהב אור נרות. נפוליאון התקרב אל החלון ומבעדו ראה מחזה מוזר - קבוצת אנשים יושבים על הרצפה, ספרים בידיהם, והם קוראים בהם לאור נרות בנעימה נוגה, ובוכים. בונפרטה הסקרן צויה להוציא אליו את מנהיג הקבוצה הזאת. האיש הזדהה כיהודי - רבה של הקהילה היהודית במקום. הרב הסביר לנפוליאון כי הוא ובני קהילתו מתאבלים על חורבנו של בית המקדש. "מתי חרב בית המקדש הזה?" תמה נפוליאון. "לפני אלף ושמונה מאות שנה", אמר הרב. "על בית שחרב לפני אלפיים שנה, מתאבלים אתם כל שנה?" התפלא הקיסר, ולפמלייתו אמר: "עם שמסוגל לשמר את זכר מולדתו שנים רבות כל כך - ישוב ויבנה אותה".

- לאור פאפא: כיצד ניגן ארבעין אג פמקולוג מפה"ך אג פלייך מאג פקיבא נוף בדרישגא פלמחג ירושלים?

E^b A^b E^b A^b

הֵשֶׁן - נִי - קָ - לְ קַבֵּר - בַּיַּמִּים - רַ יוֹ - הַ לְדַ-הוּ נִי - אֶ לִי - אֶ - שֵׁ קוֹם - מִ - בַּ

E^b Gm C Fm

ו - לִי - רַגְלִי - לְ בָרַח - אֶ רֹ - אֵי - הֵשֶׁן עֵץ רֹ - אֵי - הֵשֶׁן שְׁבִיל רֹ - אֵי -

B^b Cm F⁷ Gm Am

קָבֵר - דָּ זֶה - אֵי - אִיר - אֶשֶׁ אִם - הַ רִי - הַ - אֶ אִיר - אֶשֶׁ נִי - אֶ מֵה -

Cm A^b Cm A^b Gm Fm E^b

דִּי - עַ - צַ אֶת אֶה - רֹ נִי - אֵי דִּי - עַ - צַ אֶת אֶה - רֹ נִי - אֵי

Ddim Cm G⁷ Cm D^bdim

הַ - הָר - מִ אוֹ אֶה - יָרְ מִי - וְ

Fm E^b Ddim

- שֵׁ - קָ נִדְ לִי שֵׁט - הוֹ אַח לִי נִה - הַ בָּר - הַ לִי נִה

Cm Fm E^b

- הוֹ אַח לִי נִה - הַ בָּר - הַ לִי נִה - הַ רֵא - אֶק -

G⁷ Cm A^b Gm Fm E^b

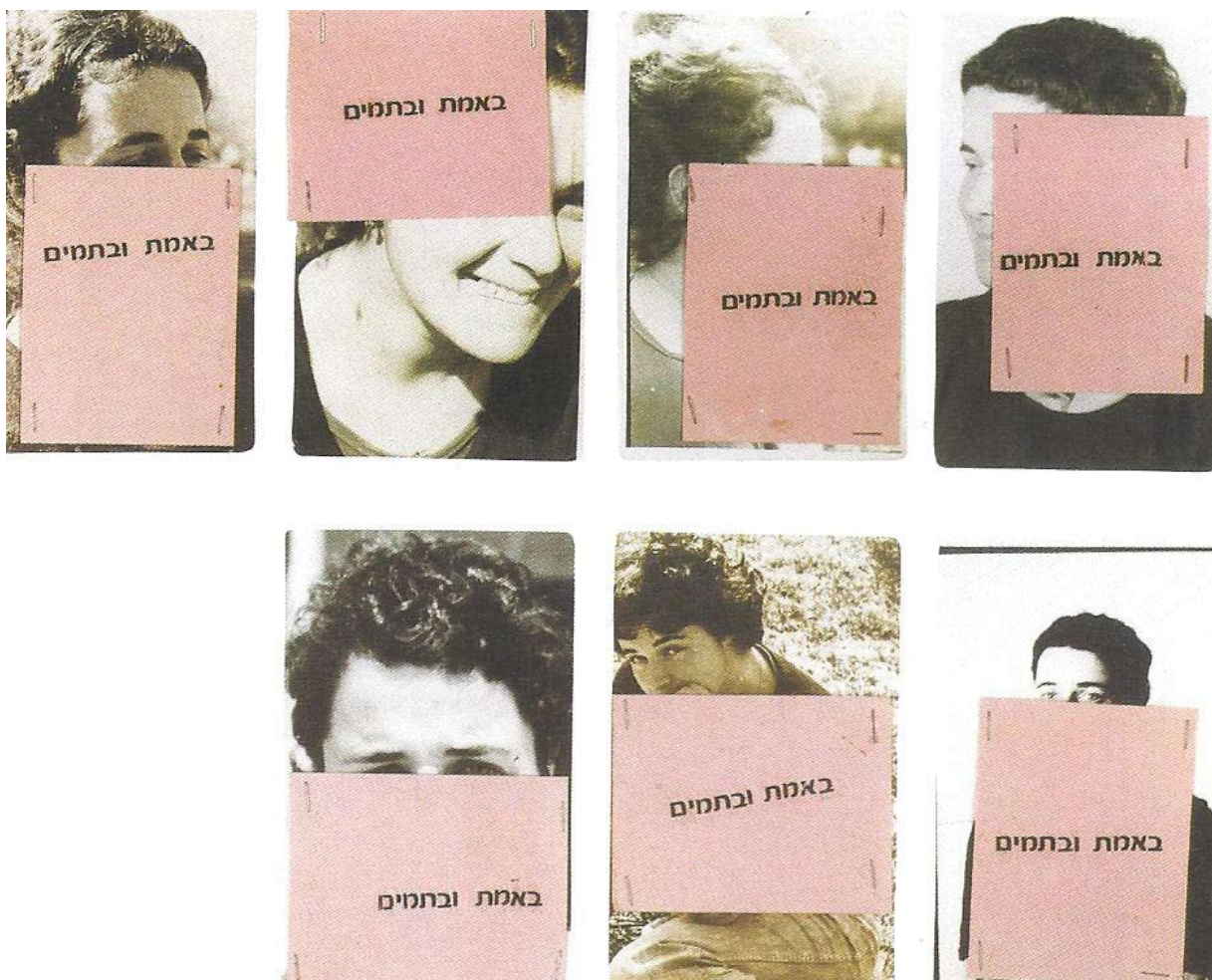
- תֵּשֶׁן אֵל דָּ - חִי - אֶ נִי - אֶ רַה - צַ עֵת - בָּ נִדְ לִי שֵׁט -

Ddim G⁷ Cm Fm G⁷ Cm

אַח לִי נִה - הַ בָּר - הַ לִי נִה - הַ כַּח -

בר יהוה כל אהבה.
 ויפיר חרבו ויהיו כולם.
 שישו את ירושלים, יהיו כולם.
 יהיו כולם כל אהבה.

יהודית לוין
באמת ובתמים, 1976
קרטון ולטראסט, על 7 תצלומים
9x14 ס"מ כל אחד
באדיבות האמנית

נגיעות מוזיקליות

יורם טהרלב (נ. 1938)

יורם טהרלב נולד, גדל והתחנך בקיבוץ יגור. חותם הרעיונות שעליהם התחנך טבוע בפזמוניו. את שירותו הצבאי עשה ככתב צבאי של הירחון **במחנה גדנ"ע**. אחרי שחרורו היה עורך **במחנה נח"ל** ולאחר מכן בחר בקריירה של סופר. יורם טהרלב כתב ספרי ילדים רבים, חלקם מבוססים על סיפורים מתולדות הארץ ואחרים כוללים שירים משעשעים וסיפורים בחרוזים לילדים. לפרסום רב ביותר זכה יורם טהרלב כמחבר פזמונים, והוא חיבר מאות פזמונים ללהקות הצבאיות ולמופעי בידור אזרחיים, לילדים ולמבוגרים. המנגינות למילותיו נכתבו בידי טובי המלחינים של הזמר העברי, ביניהם משה וילנסקי, נחום היימן, נורית הירש, מתי כספי, מוני אמריליו, שלום חנוך ואפי נצר.

יאיר רוזנבלום (1944-1996)

מלחין ומעבד ישראלי, מחשובי היוצרים בזמר העברי, ומזוהה בעיקר כמלחין הלהקות הצבאיות. נולד בתל אביב. את שירותו הצבאי עשה בלהקת הנח"ל. עיקר פרסומו בא לו בעקבות עבודתו המוזיקלית עם הלהקות הצבאיות, שכללה הלחנה, עיבודים, הדרכה וניהול מוזיקלי. רוזנבלום כתב מוזיקה לזמרים ולזמרות, ללהקות, לקולנוע וכן לתכניות טלוויזיה.

"השיר הוקלט באווירה של אחרי מלחמת יום הכיפורים. דברים רבים נסדקו והתערערו באותה מלחמה, והיה קשה למשוררים של אותו זמן לחשוב מה המסר שראוי להעביר. השיר הזה, שאינו אומר דברים מפורשים אלא משאיר פתח לדימוינו של המאזין, עוסק בדבר החשוב ביותר אותו מגלות המלחמות: החברות".

(מתוך: http://www.taharlev.com/songs_selection).

• השיר "היה אי חסר היה אי אח" נכגב לאחר מלכר מלחמת יום כיפוק.

איכר מסר רכר מלוקר אפליכיר?

• בליר נלסאלר ללאלר רבוק לל חליים. מלן הללאלר ללכלכ מנסה אפמלודד אג?

• בליר בלויים מלני חלקי מלנינה. בלחל הלני מלנינה ללל כמלין לללקה.

מלן מלויים בלחל הלני לל בליר מלודל, אדלככ, הלחין אלג יאיר

ללכלכ בלודד לללקה?

• מלי הלוקר בלולל מלנינה ללכלכ? מלודל בלכלכ מלחין אפליט מלויים אלל?

נגיעות לשוניות

בשיר מופיע מבנה הציווי בחיוב (הִיָּה, הוֹשֵׁט) וכן ציווי על דרך השלילה שהוראתו בקשה: אל תשכח. הבקשות, הדרישות וההוראות הן פעולות דיבור קרובות במשמעותן, וקיימות דרכים שונות לניסוחן. בקשות מתנסחות בדרך כלל בצורת שאלה (אתה יכול...? את מוכנה...?), ומצורפת אליהן מילת ריכוך "בבקשה". בשיח בין אנשים קרובים, השותפים מוותרים לעתים - באמצעות שאלה - על הניסוח המנומס של הריכוך ועל העקיפות ומשתמשים בצורת הציווי.

מומלץ לדון בכיתה בדרכים השונות לבקש, לצוות, להורות.

- האם באמצעות ציווי הציווי בשיח, בדובר מבקש, דוקט, ממליץ או נאג פואלוג?

הלוא פרס לרעב לחמה, ועניים מרודים תביא בית: כי-תראה ערם וכסיתו, ומבשרך לא תתעלם

(ישעיהו נח, 7)

- בשיח שאנחנו באידי ביטוי צורך לש בחמלה אנלטי: כיצד הפסוק שלילי מגרם אג רגל החמלה אמלטיס של חסד?

(שמות כג, 5)

כי-תראה חמור שנאך רבץ תחזת משאו, וזרלית מעוזב לו--עוזב תעוזב עמו

משורשי המצווה, ללמד נפשנו במידת החמלה, והיא מידה משובחת, ואין צריך לומר שחובה עלינו לחמול על האיש המצטער בגופו, אלא אפילו המצטער באבדת ממנו, מצווה עלינו לחמול עליו ולהצילו (ספר החינוך - פרשת משפטים)

- מדוע מבקש הדובר בשיח: "היה אי חכר, היה אי אחי"? האם יש הבדל בין חכר לאח?
- הפסוק מספר שמוג דוקל מהאדם אלצור אפילו אשנאל. מהי הסיבה לכך, על פי ספר החינוך?

בתוך קהל צפוף, בתיאטרון או באולם זמרה יש שלאיש (או לאשה), נעשה רע פתאום והוא נופל מתעלף. רוב האנשים מסביב סוטים מעליו, מתרחקים, משתמטים ורק **השניים** נמצאים תמיד, שחשים לעזרתו, נושאים ומוציאים אותו למרחב, ושם לא ירפו ממנו עד שישיבוהו לאיתנו. נכפה כי יפול על המדרכה בבוקר-סתיו - סמרמורת-זוועה תוקפת את העוברים-והשבים, והרי הם אצים איש לעברו ועוצמים עיניהם מראות בפרפורי-האדם; אבל הנה כבר צצו **השניים**, כמו מן האדמה, נוטלים את הנופל, זה בראשו וזה ברגליו, נושאים אותו אל תוך פרוזדור-בית ומתאמצים להקל לו ככל אשר יהיה לאל ידם. מישוהו התנפל ביאושו אל הנהר הגדול. ההמונים הסקרנים צובאים צפופים עם הנערות אל מעקה-הגשר, ומביטים, מביטים - ואילו שני מלאכי-החיים הללו כבר קפצו אחריו, שוחים ומפליגים בזרם האדיר והקר וחותרים למשותו, להצילו. הנה הם! כי על כן אל תירא, בן אדם, בצאתך; באשר תיפול - להקימך יחושו... **השניים** (גרשון שופמן, "השניים")

- כיצד פלנייס בסיפולו של שופמן יכולים אלצור אדובר בשיח?
- על פי איזה ליקרון מהמקורל היהודיים שלילי פולטים פלנייס אל?

הַרְעוּת, נִשְׁאֲנוּךְ בְּלִי מְלִים
אֶפְרָה, עֵקֶשׁ נִית וְשׁוֹתֶקֶת
מִלִּילוֹת הָאִימָה הַגְּדוֹלִים
אֶת נֹתֶרֶת בְּהִיכָה וְדוֹלֶקֶת.

הַרְעוּת, כְּנֶעֱרֹךְ כָּלֵם
שׁוֹב בְּשִׁמְךָ נְחִיךְ וְנִלְכָה
כִּי רַעִים שְׁנִפְלוּ עַל חֶרֶבֶם
אֶת חֲיִיךָ הוֹתִירוּ לְזָכֹר.

וְנִזְכֹּר אֶת כָּלֵם...

עַל הַנְּגֹב יוֹרֵד לֵיל הַסְּתָו
וּמִצִּית כּוֹכְבִים חֶרֶשׁ, חֶרֶשׁ,
עֵת הָרוּחַ עוֹבֵר עַל הַסֶּף
עֲנָנִים מְהַלְכִים עַל הַדָּרֶךְ.

כָּבֵר שָׁנָה. לֹא הֶרְגָּשְׁנוּ כְּמַעַט
אֵיךְ עָבְרוּ הַזְּמַנִּים בְּשִׁדּוּתֵינוּ,
כָּבֵר שָׁנָה וְנֹתֶרֶנוּ מְעַט,
מָה רַבִּים שְׁאִינָם כָּבֵר בֵּינֵינוּ.

אֵךְ נִזְכֹּר אֶת כָּלֵם
אֶת יִפִּי הַבְּלוּרִית וְהַתְּאֹר
כִּי רַעוּת שְׁכָזְאֵת לְעוֹלָם
לֹא תִתֵּן אֶת לִבֵּנוּ לְשִׁכְחָה.
אֶהְבֶּה מְקַדְּשֵׁת בְּדָם.
אֶת תְּשׁוּבֵי בֵּינֵינוּ לְפָרֹחַ.

עוֹד יֵשׁ מִפְרֵשׁ לִבְנוֹ בָּא
מוֹל עֵינָי שְׁחַר כְּבֹד
כָּל שְׁנִבְקֵשׁ לוֹ יְהִי.
וְאִם בְּחִלּוֹנוֹת הָעֶרֶב
אוֹר נִרְוֶה הַחֶג רוֹעֵד
כָּל שְׁנִבְקֵשׁ לוֹ יְהִי.

וְיָרֵא אֶת אֱלֹהֵי יְהוָה וַיִּחַדּוּ וַיִּשְׁכַּח אֶת הַלְּבָבוֹת וַיִּשְׁכַּח אֶת הַלְּבָבוֹת וַיִּשְׁכַּח אֶת הַלְּבָבוֹת
 וַיִּשְׁכַּח אֶת הַלְּבָבוֹת וַיִּשְׁכַּח אֶת הַלְּבָבוֹת וַיִּשְׁכַּח אֶת הַלְּבָבוֹת

F B^b F Dm Gm⁶
 רָשָׁה - הָהָה בַּיָּמִים - כָּה - כּוּ צִיַּת - מְמוֹ - וּ סְתוּ - הָהָה לַיְלִיל רָדָה - יוֹגָבָה - נָהָה עַל

4 Dm C F C Dm⁷ Dm/A Cm
 הָהָה עַל כַּיָּם - הָהָה מְנִים - נָהָה עַל בְּרַעְיוֹן - הָהָה עֵת רָשָׁה - הָהָה

8 Dm Dm Gm Dm
 - עָבַד אֵיךְ עַט - כְּמִנּוּ - גִּישָׁה - הָהָה לֹא נָהָה - שָׁכַבְתָּ רָדָה - דָּהָה

12 Gm A Dm B^b A⁷ B^b
 - רָה - מָה עַט - מְנוּ - תָּרָה - נוּ - נָהָה - שָׁכַבְתָּ נוּ - תִּישְׁדוּ - בְּנִים זָמָה - הָהָה

16 A A⁷ Dm A⁷
 - גְּאֵת כָּרָה - נָהָה אֵדָה - נוּ - נִישְׁכַּבְתָּ - נָהָה - אֵישָׁה - בַּיָּמִים

19 Dm B^bm C⁷ F
 - רָה - נִישְׁכַּבְתָּ אֵדָה - תָּהָה - רִיתָה - בְּלוּ - הָהָה פִּישְׁ - אֵת לָהָה

22 D⁷ Gm Gm⁷ A⁷ Dm
 - הָהָה - אֵישָׁה - נוּ - בְּלָהָה אֵת - תָּהָה - לָהָה עוֹתָה - שָׁהָה

26 A Dm A A⁷ Dm
 - הָהָה - רָה - לָהָה - נוּ - נִישְׁכַּבְתָּ - בִּישְׁכַּבְתָּ - שׁוּ - תָּהָה אֵת - דָּהָה - שָׁהָה

משה גרשוני

נזכור את כולם, 1984

הדפס רשת על נייר, 20x30 ס"מ

באדיבות האמן

נגיעות מוזיקליות

חיים גורי (נ. 1923)

השיר "הַרְעוּת" אינו מפאר את הניצחון במלחמה, אלא מדגיש את הכאב על אֶבְדֵן החברים ואת הַרְעוּת שביניהם. רבים מחברי הפלמ"ח היו חברים מילדות; למדו באותו בית ספר והיו חברים באותה תנועת הנוער. הקשר ביניהם התחזק בזמן המלחמה, קשר של "אהבה מקודשת בדם". רעות זו העמיקה את הכאב על האֶבְדֵן.

חיים גורי, חבר הפלמ"ח ומחבר השיר, אמר על רעות זו "והיא שעמדה לחברינו ולנו: שאין נוטשים פצוע בשדה; שכולם שווים בפני הסבל והשמחה; שמחלקה היא יותר מיחידה קרבית - היא קשר הרעים; שהיא אהבת דוד ויונתן; שהיא חשובה לא פחות מן הנשק, התחמושת ותוכנית המלחמה".

משורר, סופר ועיתונאי. נמנה עם משוררי דור הפלמ"ח. יליד תל אביב. למד בבית החינוך לילדי העובדים בחברת הילדים בקיבוץ בית אלפא, בבית הספר המחוזי בגבעת השלושה ובבית הספר החקלאי "כדורי" לרגלי הר תבור. בשנת 1942 התגייס לפלמ"ח ובשנת 1947 יצא בשליחות ה"הגנה" לאירופה - הונגריה, אוסטריה וצ'כוסלובקיה - לארגן תנועות נוער יהודיות. בצ'כוסלובקיה סיים קורס צניחה וקומנדו, ובשובו ארצה נטל חלק בקרבות חזית הדרום, בגדוד השביעי, בחטיבת הנגב של הפלמ"ח. עם תום המלחמה למד באוניברסיטה העברית בירושלים לתואר ראשון בספרות עברית, פילוסופיה ותרבות צרפת. משנת 1954 החל לפרסם רשימות ומאמרים בעיתון **למרחב**. חיים גורי השתתף במלחמת ששת הימים, ובמלחמת יום הכיפורים שימש קצין-חינוך באחת מאוגדות השריון בסיני. פרסם ספרי שירה שעוסקים בעיקר במלחמות ישראל ובשואה, אולם גם תרם לפרוזה העברית, לשיר העממי ולפזמון החיילי העברי. חיים גורי עסק בתרגום מחזות, שירים וסיפורים מצרפתית. השתתף ביצירת הסרטים התיעודיים "המכה ה-81" ו"הים האחרון". חתן פרס אוסישקין לשירה, פרס סוקולוב, פרס אקו"ם, פרס ואלנרוד, פרס ביאליק לספרות ופרס ישראל בשירה (1988).

נגיעות מוזיקליות

סשה ארגוב (1914-1995)

בגיל ארבע החל לנגן בפסנתר ולהלחין, ובן שש החל ללמוד מוזיקה כדי להיות פסנתרן כאמו. בשנת 1934, והוא בן עשרים, עלה לארץ, נטש את רעיון הנגינה כמקצוע ופנה להלחנה. למחייתו עבד בבנק לתעשייה ובערבים הלחין שירים. שנה אחרי עלייתו לארץ החל להלחין למחזות. עם המחזאי והבמאי גרשון פלוטקין כתב במשך 12 שנים הצגות מוזיקליות לקיבוצים ולמושבים, על פי הזמנה. בתקופה זו הלחין סשה ארגוב כ-200 שירים; רובם אבדו במשך השנים. במלחמת העצמאות הלחין שירים ללהקות צבאיות כמו "הצי'זטרון". בתום המלחמה החל להלחין מוזיקה להצגות של התאטרון הממוסד, ואחר כך גם לסרטי קולנוע. ארגוב הלחין יותר מ-800 שירים. בשיריו משתלבות המלודיה וההרמוניה ומעמידות מקשה אחת. ביצירתו הוסיף נופך תרבותי-אצילי לזמר ה"צברי" המחוספס. בשנת 1988 זכה בפרס ישראל על פועלו המוזיקלי העשיר.

- מהן, אדג'אכא, פלולוג פחשלוואר בואר בליך אדאן?
- בליך נשאלה 3 מנלינאר רביג 1, ביר 2, פצמאן. מה פקלר בין כל אחר משלוש המנלינאר לבין המזימ? (הגייחסו לאאפי האיירי של ביר 1, אמוטיב הקצבי [משכיר גרולף] בביג 2 אפצמאן.)
- היכן, אדג'אכא, פואא ליא המנלינאר?

נגיעות ספרותיות

שיר על חברות אמיצה, שיר זיכרון לחברים שאינם, שיר על רעות בין לוחמים.
הרעות בשיר היא הגורם לחברים להמשיך הלאה בדרך הקשה.
מועלה על נס ערך זיכרון הנעים; המוות אינו יכול לרעות.

• כיצד מאגארה פקלאה בשיק?

נגיעות לשוניות

השיר נכתב בימי מלחמת העצמאות, כשנה לאחר פרוץ הקרבות, ועוסק בזכר הנופלים הישראלים במלחמה על הקמת המדינה. מאז הפך השיר לנכס צאן ברזל בתרבות הישראלית, והוא מושר לעתים קרובות בטקסי זיכרון. הרעות היא במוקד השיר. התצורה של המילה "רעות" היא בסיס + צורן סופי. ההוראה המילונית של המילה רעות משמעותית להבנת השיר. רצוי לדון בה לעומק.

ניתן לחלק את השיר לשני חלקים עיקריים:

1. **תפאורה:** מקום וזמן;
2. **התמה המרכזית:** חשש משכחה. המילה "אך" מציינת את המעבר בין שני החלקים ומבליטה אותו - "אך נזכור את כולם" - ולאחריה מופיע נימוק: "כי...".

- כיצד נוצרה נא מפי דרך הג'ורנל? האם המילה חבלה נוצרה באגף הדבר?
- אלו מילים מבין המילים שאפניכם : אהבה, קנאה, ידידות, חבלה, חמלה - נוצרו באגף האופן?
- חפשו במילון את המילים "הג'ורנל" ו"חבלה". לרכו השאלה בנייה מהינה דרך הג'ורנל ומחינה המשמעות והשימוש בהן נסיבות השיח, המשלב האנוני.
- חפשו במילון את ההגדרה המגוימת למילה ג' כפי שהיא מצטיינת בשיר.

נגיעות מן המקורות - תרבות ישראל

וכתתי זרבותם לאתים, וזציתותיהם למזמרות--לא-ישא גוי אל-גוי זרב, ולא-ילמדו עוד מלזמה

(ישעיהו ב, 4)

• "אנזכור אג כואם..." - האם פזיכרון האזאמי יכוא אקדא אג חזאן פשאם פלזאמי שמשאר ישליהו? כיצד? נמקא.

...ומי יזכור? ובמה משמרים זכרון?

במה משמרים בכלל בעולם,
משמרים במלח ובסוכר, בחום גבוה
ובהקפאה עמוקה
באטימה מוחלטת, ביבוש ובחניטה
אבל שימור הזיכרון הטוב ביותר הוא
לשמרו בתוך השכחה שאף זכירה אחת
לא תוכל לעולם לחדור לתוכה
ולהפריע את מנוחת הנצח של הזיכרון.

יהודה עמיחי, מתוך: פתוח, סגור, פתוח

אנו עם אָבֵל, אך לא נואש. עטופי יגון, אך רחוקים מחמלה עצמית. מקוננים על אסון, נזכרים בחטאינו, קטיגורים [בקורתיים] על עצמנו. האָבֵל הוא קריאה לתשובה, אנו עם השרוי באבל שתכליתו תיקון. צער כה עמוק מטהר. זוהי דרך שלא במתכוון להעמקת רגש החמלה, להבנה שההיסטוריה החולפת לנגדנו אינה סוף פסוק. הקינה מטילה את צלילה לתוך קול צחוקנו. אולם הצער העמוק טעמו גם כהקדמה לגאולה.

אברהם יהושע השל (פילוסוף, תאולוג ומשורר, 1907-1972)

• "אנזכור אג כואם..." האם פזיכרון האא ברכה אא נא אלא פי האקולוג אלא פי השיי? הסביכו אנמקא.

אֲנַחְנוּ מֵאוֹתוֹ הַכֶּפֶר / מילים: נעמי שמר • לחן: נעמי שמר

אֲנַחְנוּ שְׁגִינוּ מֵאוֹתוֹ הַכֶּפֶר:

אוֹתָהּ קוֹמָה - אוֹתָהּ בְּלוֹרִית שְׁעָר

אוֹתוֹ חֲתוֹךְ דְּבוּר - מָה יֵשׁ לוֹמַר

הֵן אֲנַחְנוּ מֵאוֹתוֹ הַכֶּפֶר

אֲנַחְנוּ שְׁגִינוּ מֵאוֹתוֹ הַכֶּפֶר

שְׂדֵה יָרֵק חֲצִינוּ עַד צְאוֹר

בְּעָרְב שָׁבְנוּ יַחַד לַכֶּפֶר

כִּי אֲנַחְנוּ מֵאוֹתוֹ הַכֶּפֶר

וּבְלִילוֹת שְׁשִׁי

כְּשֶׁרוּחַ חֲרִישִׁי

בְּצִמְרוֹת שְׁחוֹרוֹת עוֹבֵר

אֲזָ אֲנִי אוֹתְךָ זוֹכֵר

תְּמִיד בְּפִרְדָּסִים וּבְשִׁדְרוֹת

אֶהְבְּנוּ אֶת אוֹתְךָ הַנְּעֵרוֹת

אָבֵל בְּסוֹף אֲמָרְנוּ - אֵין דָּבָר

זֶה הַכֹּל נִשְׁאַר בְּתוֹךְ הַכֶּפֶר

בְּרַחְנוּ אֶל אוֹתָם הַמְּקוֹמוֹת

הַלְכְנוּ אֶל אוֹתְךָ הַמְּלַחְמוֹת

זְחַלְנוּ עַל קוֹצִים וְעַל דְּרָדָר

אָבֵל שָׁבְנוּ יַחַד אֶל הַכֶּפֶר

וּבְלִילוֹת שְׁשִׁי...

אֲנִי זוֹכֵר בְּקָרֵב שְׁלֵא נִגְמַר

פְּתֹאוֹם רְאִיתִי אֵיךְ אֶתָּה נִשְׁבָּר

וּכְשֶׁעָלָה הַשַּׁחַר מִן הַהָר

אֲזָ אוֹתְךָ הִבֵּאתִי אֶל הַכֶּפֶר

אֶתָּה רוֹאָה - אֲנַחְנוּ כְּאֵן בְּכֶפֶר

כְּמַעַט הַכֹּל נִשְׁאַר אוֹתוֹ דָּבָר

בְּתוֹךְ שְׂדֵה יָרֵק אֲנִי עוֹבֵר

וְאֶתָּה מְעַבֵּר לַגְּדָר.

וּבְלִילוֹת שְׁשִׁי...

כִּי אֲנַחְנוּ שְׁגִינוּ מֵאוֹתוֹ הַכֶּפֶר

אֲנַחְנוּ שְׁגִינוּ מֵאוֹתוֹ הַכֶּפֶר

אֲנַחְנוּ

שְׁגִינוּ

מֵאוֹתוֹ הַכֶּפֶר

עוֹד יֵשׁ מִפְּרֵשׁ לִבְנוֹ בְּאֵ
מִזֶּמֶר עֵינַי שָׁחַר כְּבֹד
כִּי שָׁבְנוּ לֹא יֵהִי.
וְאִם בְּחֵלוֹנוֹת הָעֶרֶב
אוֹר נִרְוֶה הַחֶג רוֹעֵד
כֹּל שְׁנִבְקֵשׁ לוֹ יֵהִי.

בר יהוה כל אהבה
 ופירר חרבה ו
 שישו את ירושלים גילו בה כל אהבה
 גילו בה כל אהבה

§ Cm⁶ Fm G⁷ Cm G⁷

א - נה - נו - שני - נו - מ - או - תו - ה - כפר - קו - תה - או -

Cm⁶ Fm B^{b7} E^b B^{b7} E^b B^b B^{b7}

- לו יש מה בור - ד תוד - ה - תו - או ער - ש - רית - בלו - תה - או - מה -

E^b Fm Cm Fm G⁷ Cm⁶ G⁷ 1.

נו - נה - א - כפר - ה - תו - או - מ - נו - נה - א - הו - מר -

Cm⁶ E^b D G E^b D G 2.

- מ - א - ג - שי - רי - ה - ח - רו - כש - שי - ש - לות - לי - ג - ו - כפר -

E^b Gm E^b Fm⁶ Cm Gm Cm/A^b G⁷

נו - נה - א - כר - זו - ה - אות - ני - א - א - בר - עו - רות - שחו - רות -

D.S.al Coda

⊕ Coda A^b Fm G⁷ Cm G⁷ A^b Fm G⁷

ה - תו - או - מ - נו - שני - נו - נה - א - כפר - ה - תו - או - מ - נו - שני -

Cm G⁷ Cm Cm/B^b Fm/A^b G⁷ Cm

כפר - נו - נה - א - שני - נו - מ - או - תו - ה - כפר -

מיכאל סגן-כהן

הנני, 1976

הדפס אקריליק על נייר ומסגרת, 36x27 ס"מ, אוסף פרטי, ירושלים

נגיעות מוזיקליות

זהו שיר בסגנון בלדה שהגשים את נבואתו יוסל'ה וְזָאבְלָה הכירו בגן הילדים בנהלל ומאז כמעט לא נפרדו. תמיד היו יחד - בכפר, בצבא, ב"מוסד". יחד גם הלכו אל אותן המלחמות. לחמו במלחמת השחרור. בתיווכו של השכן המפורסם, משה דיין, התנדבו ליחידה 101 של הצנחנים, שם השתתפו בפעולות התגמול תחת פיקודו של אריאל שרון שהפך לידיד נפש של זאבל'ה. כשהשתחררו יחד מהצבא, התנדבו ל"מוסד". למרות שעברו יותר מ-40 שנה מאז עדיין רבים מהמבצעים שלהם טרם נחשפו. הם פעלו באירופה ובאפריקה, חילצו יהודים במצוקה והשתתפו בחיסולים ובחטיפות. ב-1964 פגשו בנעמי שמר. המפגש ההוא היה ההשראה לכתיבת השיר המפורסם. הם לא כעסו כשאחד מגיבוריו נהרג. להפך. זאבל'ה אפילו אמר לה: "כל פעם שמנגנים אותו, אני נורא גאה". ואז, ב-73, בקרב שלא נגמר, נהרג זאבל'ה. יוסל'ה נשאר בכפר.

- נלחמי למר כגבה ליריב ולם האחינה אלגם. כיצד בא לידי ביטוי החיבור בין הטקסט למנצ'ינה בשיר זה?
- האזינו לביצוע הפסמון והליבוב של כלי הנלחמה. כיצד הליבוב מגאר אל הפסמנה של הפסח והזיכרון?

נגיעות לשוניות

לאורך השיר ניתן למצוא ביטויי שוויוניות רבים: שנינו, אותנו, אותה ועוד, אולם בפזמון יש שבירה הבאה לידי ביטוי במעבר לגוף יחיד. כל מה שקשוק במוות מדובר בגוף ראשון יחיד. בבית האחרון בולט הדבר במיוחד.

- אספא אג כא הפלזים מגך השיכ בגוף ראשון רבים - מה פה מספרים אנו?
- אספא אג כא הפלזים בגוף ראשון ושני יחיד - מה פה מספרים?

וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים בְּכָל יוֹר וְיוֹר (אסתר ט, 2)

• הֲאֵל פִּי פֶשֶׁר וְהֲאֵל פִּי מַאֲקוּלָה - מִפּי אֶפְקִידָא לֵאלֹהֵי כִּיזְבוּ אֲדַלְפֵי לֵאלֹהֵי?

מנהגי האבלות ביהדות נאבקים נגד אטימות מסוכנת [...] יש בהם שני יסודות מנוגדים.

מצד אחד הם מהווים ביטוי לרגשות האבל.

מצד שני הם באים ליצור רגשות אלו, ועל כל פנים לא לתת להם להיעלם. היהדות רצתה שלא נברח מהאבל, אלא נעבור את כל שלביו, עם כל הקושי והצער שבדבר. זה נכון לגבי האבל הפרטי, קל וחומר לגבי הקולקטיבי, כדוגמת האבל של תשעה באב ויום השואה (או יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל).

(פרופ' שלום רוזנברג, על שכחה וזכרון, מתוך מאמר שפורסם ב"מוסף שבת" של מעריב, 21.4.2006)

שְׁהָר הַזְכָּרוֹן יִזְכּוֹר בְּמִקוּמֵי / יְהוּדָה עִמִּיחֵי

שְׁהָר הַזְכָּרוֹן יִזְכּוֹר בְּמִקוּמֵי

זֶה תִּפְקִידוֹ.

שְׁהִגֵּן לְזָכָר יִזְכּוֹר

שֶׁהֲרָחוּב עַל שֵׁם יִזְכּוֹר

שֶׁהֲבִינִין הַיְדוּעַ יִזְכּוֹר

שְׁבֵית הַתְּפִילָה עַל שֵׁם אֱלוֹהִים יִזְכּוֹר

שֶׁסֵּפֶר הַתּוֹרָה הַמִּתְגַּלְגַּל יִזְכּוֹר

שְׁחֵיית הַשְּׂדֵה וְעוֹף הַשָּׁמַיִם יִאֲכְלוּ וְיִזְכּוֹר

שְׁכוֹלֵם יִזְכּוֹר. כְּדֵי שְׁאוּכַל לִנְנוּחַ.

• "אִנְזְכֹר אֶל כְּאִם... " הַאֵל פֶּיכֵחוֹן הַאֵל בִּרְכָה אֵל נֵאָא?

קום והתהלך בארץ / מילים: יורם טהרלב • לחן: יאיר קלינגר

קום והתהלך בארץ
בתרמיל ובמקל
ונדאי תפגש בדדן
שוב את ארץ ישראל.
יחבקו אותך דרכיה
של הארץ הטובה
היא תקרא אותך אליה
כמו אל ערש אהבה.

קום והתהלך בארץ
בתרמיל ובמקל
ונדאי תפגש בדדן
שוב את ארץ ישראל.
יחבקו אותך דרכיה
של הארץ הטובה
היא תקרא אותך אליה
כמו אל ערש אהבה.

קום והתהלך בארץ
בתרמיל ובמקל
ונדאי תפגש בדדן
שוב את ארץ ישראל.
יחבקו אותך דרכיה
של הארץ הטובה
היא תקרא אותך אליה
כמו אל ערש אהבה.

וכרמי עצי הזית
ומסתור המעין
עוד שומרים את חלומה
וחלומנו הישן
וגגות אודמים על הר
וילדים על השבילים
במקום שבו הלכנו
עם חגור ותרמילים.

זאת אכן אותה הארץ
זו אותה האדמה
ואותה פסת הסלע
הנצרבת בחמה
ומתחת לאספלט
לבניני הראוה
מסתתרת המולדת
בישנית ועננה.

עוד יש מפרש לבן בא
מול עין שחר כבד
כל שנבקש לו יהי.
ואם בחלונות הערב
אור נרות החג רועד
כל שנבקש לו יהי.

בר היותו בה כל אהבה.
 ופירר חלוקה ופה
 שישו את ויושאים, גילו בה כל אהבה.
 גילו בה כל אהבה.

Cm Fm Cm Ab Bb7 Eb C7

קל - מ - ב - ו מיל-תך - ב - א - א - לך - ה - ה - ה - ה - קום

5 Fm G7 Cm Gsus4 G7

אל - ב - י - ש - ר - א - ת - שוב - גש - תפ - דאי - ו - ו - ב - ד - ב - רך

9 Cm Fm Cm Ab Bb7 Eb C7

בה - טו - ה - ר - א - א - ה - ש - ל - ה - א - ו - ת - קי - חב - ו - ? - כי - ד - רך - ה - א - ו - ת - קי - חב - ו - ?

13 Fm Cm G7 Cm G7 Cm

בה - ה - א - ר - ש - ע - א - ל - כ - מו - ה - ל - י - א - ה - א - ו - ת - ר - א - ת - ה - י - א

18 Fm G7 Cm Cm/Bb Eb

מה - ד - א - א - ה - ת - ה - או - זו - ר - א - א - ה - ת - ה - או - כ - נ - א - ז - א - ת

22 Fm G7 Cm Bb7 Eb C7

מה - ה - ב - כ - ת - ר - נ - צ - ה - ל - ע - ש - ה - ס - ת - פ - ת - ה - או - ו - ת

26 Dbmaj7 Dm7(b5) Bb7

ה - א - ר - ה - ב - נ - י - ? - ב - נ - ל - פ - ל - ט - א - ס - ל - ח - ת - ת - מ - ו - ו

30 Cm Fm6 F#dim G7 Cm

ה - א - ר - ה - ב - נ - י - ? - ב - נ - ל - פ - ל - ט - א - ס - ל - ח - ת - ת - מ - ו - ו

יאיר גרבוז

כתבתי ציור חדש, 2007

טכניקה מעורבת על דיקט, 120x80 ס"מ

באדיבות האמן

שיר געגוע לארץ

יאיר קלינגר (נ. 1944)

יאיר קלינגר, אחד המלחינים המצליחים והפוריים בארץ, הלחין ופרסם עד היום בארץ ובחו"ל למעלה מ-300 שירים, שמרביתם הפכו ללהיטים גדולים בביצוע אמנים כירדנה ארזי, עפרה חזה וחיים משה. קלינגר נולד וגדל בתל אביב והתמקד בלימודי משחק. הוא למד בסטודיו למשחק של התאטרון הקאמרי. לחנו הראשון שהוקלט ובוצע היה לשיר "בואי ילדה", ששרו "שלישיית גשר הירקון" בפסטיבל הזמר תשכ"ו (1966). כבר אז בלטה יכולתו של קלינגר להלחין שירים מלודיים ונעימים לאוזן. קלינגר החל את דרכו האמנותית כשחקן, זמר ומלחין בתאטרון הקאמרי, בתאטרון יובל ובתאטרון החאן הירושלמי, שם השתתף, בין היתר, בהפקה המצליחה "ירושלים שלי", שלה הלחין מספר שירים. בשנת 1972 עבר לצרפת ושם למד הלחנת מוזיקה לסרטים והלחין להיטים לזמרים בולטים. במהלך שהותו בפרז המשין קלינגר לשלוח לאמנים בארץ שירים, שבוצעו בעיקר בתחרויות זמר. בתחילת שנות ה-80 חזר קלינגר לישראל, והמשיך ליצור פה בארץ. בתקופת מלחמת לבנון כתב שיר "הבייתה" שקרא להחזיר את החיילים הבייתה.

קלינגר הקים סדנאות מוזיקליות יצירתיות לנוער במרכז ביכורי העיתים בתל אביב. בראשון לציון ייסד, יחד עם חנן גולדבלט, את להקת הנוער "צעירי ראשון", שממנה צמחו מוזיקאים מוכשרים ויצירתיים, שחלקם פעילים בתחום המוזיקה עד היום. כמו כן ניהל קלינגר מוזיקלית את להקת "בנות בנות" מקריית שלום בתל אביב, ואת להקת צופי תל אביב. הוא היה בין הראשונים שהפיק אירוע תחרותי לנוער, בקנה מידה ארצי, שנקרא "שיראשון". בעיר הנוער בתל אביב ניהל את הפעילות המוזיקלית. שיא הפעילות עם בני נוער הייתה בשנים 1995 עד 1998, עם הפרויקט "צליל צעיר", שהקיף למעלה מ-1200 בני נוער העוסקים במוזיקה, מקרוב ל-100 מוסדות חינוך, כפרי-נוער ופנימייות בכל רחבי ישראל.

יורם טהרלב - ראו בקשר לשיר "היה לי חבר היה לי אח".

- פֿשיר "קאם אנהאן בארץ" מנסה אַלדד אג פֿישראלי אפכיר אג הארץ ברעליים.
- אלו נאפים מאגארים פֿשיר? פֿאם נאפים אַלף מצכירים אכא מקאמאג מסוימים בארץ?
- כיצד מאגאר יורם טהרלב אג אפבגא אארץ אג אאפייג שן ארצנא?
- כיצד מאבטאים פֿאפבג אפֿעֿעֿעֿ אארץ פֿאנעניג פֿשיר?
- פֿאפבג זא כאאן שיר אפבג נאסף שן יורם טהרלב. נסא אפשווג פֿין פֿאנעניגאג.

יורם טהרלב כתב על השיר "קום והתהלך בארץ": "השיר נכתב ללהקת פיקוד צפון בשנות השמונים, בעת חידוש הלהקות הצבאיות. הוא מנסה לעודד את הישראלי להכיר את הארץ ברגליים. היה זה לפני עידן רכבי-השטח, המגיעים היום לכל מקום שפעם חשבנו כי אפשר להגיע אליו רק ברגל. לפני שנים אחדות "שיפצתי" את השיר כדי להתאימו לעידן החדש וכתבתי: 'קום והתעלף בארץ/ סע בוולבו החדיש/ וודאי תפגוש בדרך/ איזה ג'יפ עם נובוריש'... השורה הפותחת, 'קום והתהלך בארץ', לקוחה כמובן מספר בראשית, אך יש בה שינוי קטן, ואנשים רבים אינם מבחינים בהבדל. יום אחד אפילו ראיתי, על מצבה בבית קברות, חצוב הפסוק 'קום והתהלך בארץ לאורכה ולרוחבה כי לך אתננה'. כך לא כתוב בתנ"ך! בתנ"ך כתוב 'קום התהלך בארץ', בלי ו'ו החיבור, אך אנשים רבים כבר הפכו את הו'ו הזאת לחלק מהתנ"ך".

א
ש
ל
ע
ה
א
ש
ל
ע
ה
א
ש
ל
ע
ה

נגיעות לשוניות

הכותב בשיר בוחר להשתמש בגוף שני יחיד "קום והתהלך... ודאי תפגוש...". באמצעות גוף שני הוא פונה ישירות לנמען כדי לעודד אותו להכיר את הארץ ברגליו. הוא מקווה שההיכרות של הישראלי עם נופי ארצו תחזק את הקשר בינו לבין מדינת ישראל. אפשר ליצור קישור בין השיר לבין "שביל ישראל".

- ככאב מרבה אפסגמש בגוף שני.
- פאגיקו אג הפאליס בגוף שני ומיינו אאגא אציווי אאגיד.
- מפי גאגומה שו השימוש בגוף ראשון
- אפבנג פאליין אפמסר פמרכצייס בשיר?

נגיעות ספרותיות

שיר געגוע לארץ שהייתה במובן מלא ארץ, הגדרה גאוגרפית להבדיל ממדינת ישראל - הגדרה מדינית. "ארץ ישראל" - הארץ הישנה והיפה שהכותב מתגעגעת אליה.

בשיר מודגשים נופיה של הארץ הישנה והטובה. בשיר יש מידה מסוימת של האנשה של הארץ, המגיבה אל הגעגוע כאישה (מחבבת, אוהבת, קוראת אל ערש אהבה).

השיר הוא נוסטלגי - געגועים לעבר, והגעגועים הם געגועי גבר לאישה: "היא תקרא אותך אליך כמו אל ערש אהבה".

- יורם טפארה כאב בפיג פאאחלון יאגד שומרים אא חאומה ואחאומנו פישין. אאיצו מציאאג פאא אאכאון כאן, אדאגכא?

וה' אָמַר אֶל-אַבְרָם, אֲזַרְחֵי הַפָּרָד-לוֹט מֵעִמּוֹ, שֶׁאֵינָהּ עֵינֶיךָ וְרָאָה, מִן-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר-אַתָּה שָׂם--צַפְנָה וְנִגְבָּה, וְקָרְמָה וַיְמִינָה. פִּי אֶת-כָּל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-אַתָּה רָאָה, לְךָ אֶתְנַנֶּה, וְלֹאֲרַעָה, עַד-עוֹלָם. וְשָׁמַתִּי אֶת-זֶרְעָךָ, כַּעֲפַר הָאָרֶץ: אֲשֶׁר אִם-יִוָּכַל אִישׁ, לִמְנוֹת אֶת-עֲפַר הָאָרֶץ--גַּם-זֶרְעָךָ, יִמְנָה. קוֹם הַתְּהַלֵּךְ בְּאָרֶץ, לְאַרְפָּה וּלְרֻזְבָּה: פִּי לְךָ, אֶתְנַנֶּה (בראשית יג, 14-17)

• פֶּסֶחַ לֹא יוֹרֵם טֶפֶחַ מִפְּנֵי אֲלֹהֵי אֲרָם וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵלֵי אֲרָם וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵלֵי אֲרָם וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵלֵי אֲרָם וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵלֵי אֲרָם.

• כִּי־צָדֵק הִשְׁפִּיט מִיִּשְׂרָאֵל אֶל-כָּל-שְׂאֵלֹתֶיךָ אֶל-אֲבֹתֶיךָ.

הידעתם?

אברהם היה העברי הראשון, אבי האומה. קורותיו מתוארים באריכות בספר בראשית. שמו המקורי היה אברם, אך עם הבטחת הבן היורש, יצחק, שינה ה' את שמו לאברהם "אב הבוים" (בראשית יז, 5)

אברהם אבינו נולד וגדל באור כשדים, אך לפי צו האל עזב את ארצו, את מולדתו ואת בית אביו והלך לארץ לא נודעת. אברהם במקרא הוא בחיר ה' ואוהבו, שייחודו בשליחותו: להתוות "את בניו ואת ביתו אזרחיו" דרך חיים המושתתת על צדק ומשפט (יה, 19) לאברהם היה ייעוד לאומי: "ואעשה לך גוים גדולים ואברכה ואגדלה שמך" (יב, 2) לצד ייעוד כלל-אנושי: "ונברכך בכל משפחות הארמה" (יב, 3)

עוד לא תמו כל פלאין / מילים: יורם טהרלב • לחן: רמי קלינשטיין

אַרְצֵנוּ הַקְּטַנְטָנֶת, אַרְצֵנוּ הַיְפָה
מוֹלְדֵת בְּלִי כְּתַנֵּת, מוֹלְדֵת יַחְפָּה
קְבֻלֵינִי אֶל שִׁירֶיךָ, כְּלָה יִפְהַפֵּיה
פְּתַחֲי לִי שְׁעֵרֶיךָ אֲבוֹא בָּם אוֹדָה יְה.

בְּצַל עֲצֵי הַחֹרֶשׁ, הֶרְחַק מֵאוֹר חֲמָה
יַחְדָּיו נִכָּה פֹה שְׁרֵשׁ אֶל לֵב הָאֲדָמָה
אֶל מַעֲיִנוֹת הַזֹּהַר, אֶל בְּאֵרוֹת הַתָּם
מוֹלְדֵת לֵלֵא תֵאָר וְצוֹעֲנִי יְתוּם.

עוד לא תמו כל פלאין
עוד הזמר לו שט
עוד לבי מכה עם ליל
ולוחש לו בלאט:

את לי רק, את אחת
את לי את, אם ובת
את לי את המעט
המעט שנותר.

נְבִיאָה בְּבִגְדֵינוּ אֶת רֵיחַ הַכְּפָרִים
בְּפַעְמוֹן לִבְנוּ יִכּוּ הָעֲדָרִים,
יְשֻׁנָּה דְמָמָה רוֹגַעַת
וְקָרֶן אוֹר יְפָה,
וְלֵאוֹרָה נְפֹסָעָה בְּרִגְלֵי יַחְפָּה.

עוד לא תמו כל פלאין
עוד הזמר לו שט
עוד לבי מכה עם ליל
ולוחש לו בלאט:
את לי רק, את אחת
את לי את, אם ובת
את לי את המעט
המעט שנותר.

עוד יש מפרש לבן בא
מול ענן שחר כבד
כל שנבקש לו יהי.
ואם בחלונות הערב
אור נרות החג רועד
כל שנבקש לו יהי.

בר יהוה ייחיו ביה כל אלהים.
 ופידר חרונה ופקיה
 שישו את ירושלים גילו כה ולו בשמחה

Gm Gm Dm

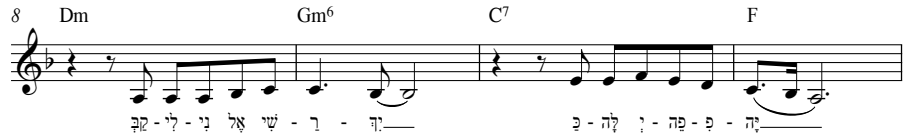
גַּת - ט - קָטַן - הָ נו - צ - אֶרֶץ קָה - י - הָ נו - צ - אֶרֶץ

4 Dm Gm Gm Dm

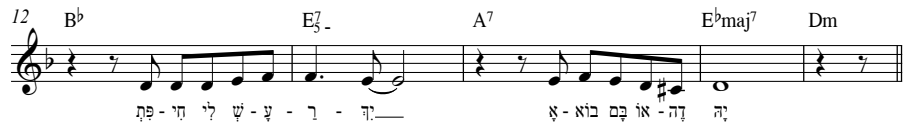
גַּת - ת - בְּ - בְּקֵלֵי דָת - ל - מוֹ פֶה - ח - י - דָת - ל - מוֹ

8 Dm Gm⁶ C⁷ F

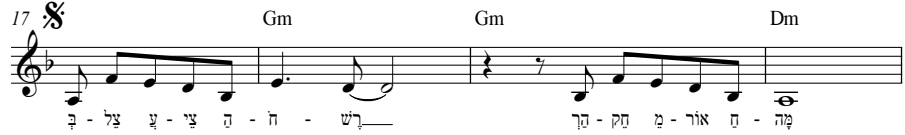
יְהוָה - ר - שִׁי אֵל גִּי - לִי - קָבֵה - פ - פֶה - י - לֵה - בְּ

12 B^b E⁷₃ A⁷ E^bmaj⁷ Dm

יְהוָה - ר - ע - שִׁי לִי חֵי - פֶתַח יְהוָה - אֵו קָם בּוֹא - אֵ

17 % Gm Gm Dm

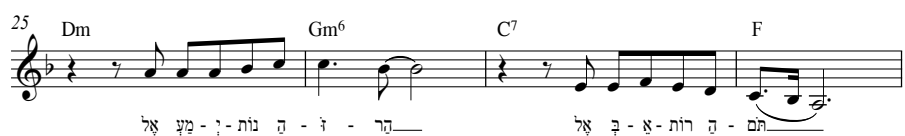
קָה - ח - אֵו - מ - חֵק - הָרְשִׁי - ח - הָ צִי - ע - צֵל - בְּ

21 Dm Gm Gm Dm

קָה - ד - א - הָ לֵב אֵל קָה - ש - פֶה קָה - גִּי - דִּי - יְהוָה

25 Dm Gm⁶ C⁷ F

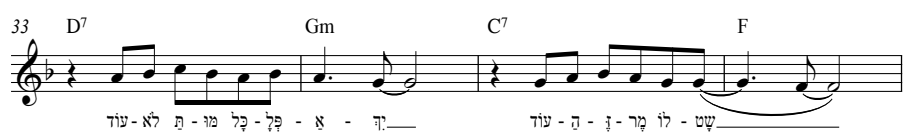
תָּם - הָ רוֹת - א - בְּ אֵל הָר - ז - הָ נוֹת - י - מִעַי אֵל

29 B^b E⁷(b5) A⁷ Dm

תּוֹם - י - גִּי - ע - צו - יְהוָה אֵר - ת - לֹא - לְ דָת - ל - מוֹ

33 D⁷ Gm C⁷ F

שָׁט - לוֹ קָר - י - הָ עוֹד יְהוָה - א - פֶל - קָל מוֹ - ת - לֹא - עוֹד

37 B^b E⁷ A⁷ Dm

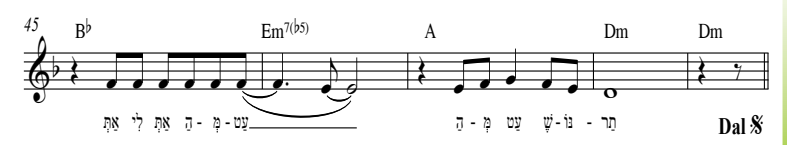
לֹא - ט - לֹו חֵש - לוֹ - יְהוָה לְ עַם קָה - מ - בִּי - ל - עוֹד

41 D⁷ Gm⁷ C⁷₉ F

בֵּת - וֹ אֵם אֵת לִי אֵת חַת - א - הָ אֵת רַק לִי אֵת

45 B^b Em⁷(b5) A Dm Dm Dal %

תֵּר - נו - שִׁי עַט - מ - הָ עַט - מ - הָ אֵת לִי אֵת

לארי אברמסון

ישראלי (יליד דרום אפריקה), שלום II, 1998
צבעי שמן ואקריליק על בד, 4 חלקים, בין 120x40 ל-120x120 ס"מ
אוסף מוזיאון ישראל, מתנת נחום גלבר, ירושלים.

נגיעות מוזיקליות

רמי קלינשטיין (נ. 1962)

רמי קלינשטיין נולד בארצות הברית בשנת 1962 ועלה ארצה בגיל שמונה. עוד טרם התפרסם עסק במוזיקה, ובבית הספר התיכון הקים להקה עם ירמי קפלן. בשנת 1980 התגייס לצה"ל והיה למנהל המוזיקלי של הלהקה הצבאית "צה"ל 80". פרסומו הגדול הגיע בשנת 1985, כאשר הלחין את שירו של יורם טהרלב "עוד לא תמו כל פלאיך", שהפך ללהיט גדול בביצועה של "להקת פיקוד הצפון". לקראת סוף שנות ה-80 הפיק, עיבד והלחין את אלבומה של בת זוגו ריטה, שנמכר ביותר מ-120 אלף עותקים ובמקביל הוציא את אלבומו השני "על הגשר הישן". בשנת 1990 הקים את להקת "המועצה" ושנתיים אחר כך הלחין, עיבד והפיק מוזיקלית את המחזמר "מלך היהודים". במהלך הקריירה ארוכת השנים שלו, הפיק, עיבד והלחין יותר מ-17 אלבומים לאמנים שונים, בהם: דני בסן, ריטה וגידי גוב.

יורם טהרלב - ראו בקשר לשיר "היה לי חבר היה לי אח".

• "לָדָא אַא גַּמָּא כַּא פֶּאֶאִיקִי" - זַפּ הַשֵּׁם שֶׁהַמְּשַׁלְּחֵךְ קִרְא אֶלְיָו.

פּוֹבִיאַו דֹּאזְמַאֲלֵא אִיפֶּאִי פֶּאֶרְיִי - כַּא אַחַד מִחַוּוֹיֵגְוֵא וְאֵן פֶּקֶשֶׁר

פֶּאִיִּשִׁי שְׁלֹא עָם הַמֹּאֲדָג.

• מַדְאָל, אֲדַעְגַּכֵּם, בְּנוֹי הָאֵן מַמְשַׁפְּטִים קִצְרִים? מַדְאָל אֵין רִצְיֵא מִזְבִּיקֵאִי?

• מַה פִּיִּיגָה כּוֹנְנָה שֶׁל הַמֹּחִיץ? אֵיזָא גַּחְשֵׁה מְעֹרֵר אֵחַן כַּזֶּה אֲצִל הַמַּאזְבִּין?

• מַהוֹ אֲוִפּוֹי שֶׁל הָאֵחַן? הַאֵם יֵשׁ קֶשֶׁר בֵּין אֲוִפּוֹי וּבֵין הַגְּבִנְיֹה הַרִיגְמִיֹה.

פּוֹחֲזֵלֵג פֶּעֲזִים רֶבֶּג?

"שיר אהבה לנופיה של ארץ ישראל, פותח בציטוט מתוך שיר ישן שאני עצמי גדלתי עליו: 'ארצנו הקטנטונת', שיר שהושר בשנות הארבעים. בשיר אני מביא מעין-ציטוט של פסוק מתהילים: פתחי לי שערך, אבוא בם אודה יה. בתהילים כתוב: 'פתחו לי שערי צדק, אבוא בם אודה יה'. הציטוט הזה, כמו הציטוט 'קום והתהלך בארץ', שייכים לסגנון הכתיבה של הדור שלי, דור התנ"ך. גם לשיר זה חודר נוף הקיבוץ וזיכרונו של אבא שלי, שהיה רועה-צאן: 'נביאה בבגדינו את ריח הכפרים/ בפעמון לבנו יכו העדרים'."

מתוך האתר של יורם טהר-לב

www.taharlev.com/songs_selection_song.asp?id=34

נגיעות לשוניות

"עוד לא תמו כל פלאיך" הוא שיר אהבה
לנפיה של ארץ ישראל. אפשר לערוך השוואה
בין השיר הזה לבין השיר "קום והתהלך" (עמ'...)
נתמקד בפזמון הכולל דיאלוג בין הכותב
לבין המדינה. חשבו על האמצעים הלשוניים
זבאמצעותם נוצר הדיאלוג בין השניים.

הדובר שר את שירת אהבתו לארץ, והוא
מופיע גם כדובר פרטי וגם כקולקטיב. השימוש
בכינויי הגוף מלמד על כך. בשיר כינויים רבים
בגוף ראשון יחיד ורבים: הבית הראשון פותח
ב"ארצנו הקטנטונת ארצנו הקטנה", אבל
בהמשך הבית "קבליני... פתחי לי... אבוא...". כך
גם בהמשך השיר: "נכה פה שורש", "נביאה",
"נפסעה" (צורות המבטאות הדדיות), אבל גם
"לבי", "לי".

נגיעות ספרותיות

בשיר מופיעות מטפורות של הארץ כאישה: מולדת
בלי כותנת, קבליני... את לי את... אם ובת...
לדובר בשירגשות מעורבים ביחס לארץ: "מולדת
בלי כותנת, מולדת יחפה" מתאר עליבות, עוני
ודחק; ומנגד: "כלה יפהפייה". במקביל הדובר
מבטא אהבה גדולה לארץ: "את לי את אם ובת",
"את לי את המעט שנותר".

• האם זהו שיר אהבה? אהבה לזו נאי היא

פנאפה? איך אפשר להוכיח זאת?

תנונו קודם להכות שורש אחד בארץ, להתערות כאזרח רענן על האדמה

(ח"נ ביאליק, נאום בקונגרס הציוני בקרלסבאד, אלול תרפ"א)

קריעותנו משרשנו, מקרקענו הטבעי, מארץ-ישראל, אשר פעלו עלינו קודם כל להרחיקנו מכל טבע, מכל חיים טבעיים, מכל עבודה פרודוקטיבית, עשו אותנו [...] לעם מחוסר יניקה חיה בלתי-אמצעית מעצם הטבע גם לגופו וגם לנפשו, גם בחומר גם ברוח [...] עתה, בשאפנו לשוב לתחייה, לתחייה לאומית, אנושית ואישית כאחת, עלינו לתקן כל זה, ובמידה גדולה לברוא את כל זה מחדש. עלינו לשוב אל הטבע, אל העבודה העצמית ואל לשוננו העצמית. קודם כל עלינו, כמובן, לשאוף לשוב לארצנו, **להכות שורש בארץ-ישראל** על ידי עבודתנו העצמית על אדמתה ולהשיב לתחייה את לשוננו הלאומית (מתוך "עבודת התחייה בארצות הגולה", א"ד גורדון)

- על פי גפיסג'ל של לורדון, "להכיל שורש בארץ ישראל" משמח לשלם אל הטבע ואף האדמה. כיצד רליון זה בא לידי ביטוי בשיר "לדב לא גמא כל פלאיך"?
- לורדון גם מצייץ ש"להכיל שורש" משמח לשלם אל לשוננו הלאומית - פלברית. האם רליון זה מצוי גם בשיר? כיצד?
פסבילו אנקו.

הידעתם?

בעברית המקראית "אזרח" הוא צמח שהשריש היטב באדמה, כמו בפסוק:

ראיתי רשע עריץ; ומתערה בארצו רענן (תהילים לז, 35)

ובהשאלה - אדם מושרש במקום או בחברה, וגם תושב בעל חובות וזכויות.

ללכת שְׁבִי אַחֲרַיִךְ / מילים: אהוד מנור • לחן: נורית הירש

לְלַכֵּת שְׁבִי אַחֲרַיִךְ,
לְנָשֵׁם אֶת הַשֶּׁמֶשׁ הַצּוֹרֵב,
לְחִלּוֹם אוֹתְךָ מוֹל שְׁמַיִךְ,
לְכָאֵב אוֹתְךָ וְשׁוֹב לְהִתְאַהֵב.

עִם עָרֵב הַד קוֹלְנוּ יַעֲלֶה,
מִבֶּקֶר יוֹם אֵלֵינוּ הוּא יָבוֹא
וּפְדִיֹנֵנוּ יִרְאֶה עַד בּוֹא עָרְבוֹ,
מְתֵי סִכַּת שְׁלוֹמְךָ עֲלֵינוּ תִגָּלֶה.

לְלַכֵּת שְׁבִי אַחֲרַיִךְ,
לְנָשֵׁם אֶת הַשֶּׁמֶשׁ הַצּוֹרֵב,
לְחִלּוֹם אוֹתְךָ מוֹל שְׁמַיִךְ,
לְכָאֵב אוֹתְךָ וְשׁוֹב לְהִתְאַהֵב.

לְהוֹלִיד כָּל בֶּקֶר מִחֻדָּשׁ,
עִם כָּל מַלְת פְּרֻדָּה לְמוֹת מְעֻט,
וּלְהִבִּיא אֶל הָעוֹלָם עוֹד בֶּן וּבַת
בְּאֶרֶץ שֶׁל חֶלֶב, מְרוֹר וּדְבָשׁ.

לְלַכֵּת שְׁבִי אַחֲרַיִךְ,
לְנָשֵׁם אֶת הַשֶּׁמֶשׁ הַצּוֹרֵב,
לְחִלּוֹם אוֹתְךָ מוֹל שְׁמַיִךְ,
לְכָאֵב אוֹתְךָ וְשׁוֹב לְהִתְאַהֵב.

לְשֵׁאת חִלּוֹם מְבֻטָּן, מְדוֹרוֹת,
לְשֵׁאל בְּאֶבְיָבִיךָ נְחֻמָּה,
לְחִיּוֹת עַל פְּנֵי וּבַתּוֹכִי הָאֲדָמָה
הַנוֹרָאָה וְהַיְפָּה הַזֹּאת.

עוֹד יֵשׁ מִפְּרֵשׁ לְבֵן בֶּא
מוֹל עֵנָן שָׁחַר כְּבֹד
כָּל שִׁנְבֻקֶשׁ לוֹ יְהִי.
וְאִם בַּחֲלוֹנוֹת הָעָרֵב
אוֹר נִרְוֶה הַחֶג רוֹעֵד
כָּל שִׁנְבֻקֶשׁ לוֹ יְהִי.

♩ = 92

Cm Fm B^b

4 Cm Fm B^b Cm *

7 D⁷ G⁷ Cm A^b

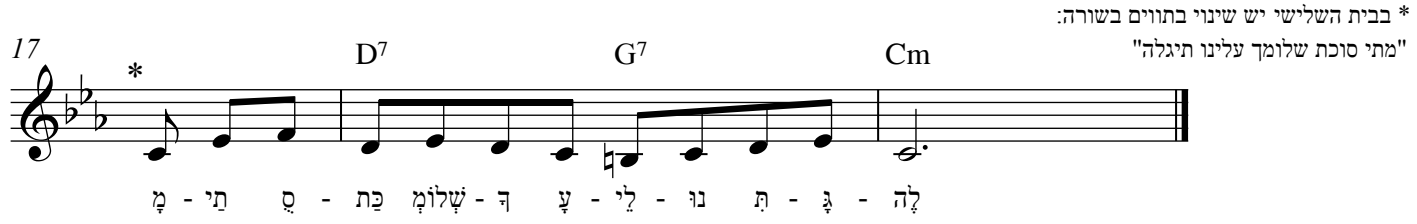
10 E^b Gm C⁷ Fm D^ø

14 Cm/E^b Fm G⁷ Cm

17 * D⁷ G⁷ Cm

* בבית השלישי יש שינוי בתווים בשורה:
"מתי סוכת שלומך עלינו תיגלה"

אבנר בר חמא

ארץ זהב חלב ודבש- (השם גבולך שלום-חלב חיטים ישיביערך), 2005
צילום ועיבוד מחשב והדפסה על לוקובונד, 780x128 ס"מ
באדיבות האמן

נגיעות מוזיקליות

אהוד מנור (1941-2005)

מחשובי כותבי השירים העבריים. עסק גם בתרגום ובכתיבה לתאטרון ולמופעי בידור. אהוד מנור נולד וגדל במושבה בנימינה. רבים משיריו מוקדשים למושבה ולבית הוריו. לאחר שירותו הצבאי למד פסיכולוגיה וספרות אנגלית באוניברסיטה העברית בירושלים, ומשנת 1962 שימש עורך ומגיש של תכניות תרבות ומוזיקה ב"קול ישראל". בקיץ 1968, במלחמת ההתשה, נהרג אחיו יהודה בתעלת סואץ. לזכרו כתב אהוד מנור כמה שירים, הידוע שבהם הוא "אחי הצעיר יהודה".

בשנת 1970 החל אהוד מנור לעבוד בתאטרון. בעקבות ההצלחה הגדולה של מחזמר הרוק האמריקני "שער" תרגם מנור עוד עשרות מחזות זמר והצגות שהועלו על הבמה בארץ. בשנות ה-70 וה-80 כתב מילים לשירים לרוב אמני התקופה בתחום הזמר ושיתף פעולה עם מיטב המלחינים - מתי כספי, נורית הירש, יאיר רוזנבלום ואחרים. שיריו הפכו ללהיטים ונכנסו לקלאסיקה של הזמר העברי, למשל "אין לי ארץ אחרת", "ללכת שבי אחרך", ברית עולם", "בשנה הבאה" ועוד. עם אשתו עופרה פוקס הקליט מנור את האלבום "שפה משותפת" ובו שניהם שרים משיריו. בעשרות שנות פעילותו כתב אהוד מנור מאות שירים, תרגם וכתב עשרות מחזות ויצירות שונות. השירים בוצעו על ידי טובי הזמרים והפכו לנכסי צאן ברזל בתרבות הישראלית.

בשנת 1995 זכה אהוד מנור בפרס אקו"ם על מפעל חיים בפזמונאות, ובשנת 1998, שנת היובל למדינה, היה חתן פרס ישראל בתחום הזמר העברי. בשנת 2005 העניקה לו אוניברסיטת בר אילן תואר דוקטור של כבוד.

נורית הירש - ניתן לקרוא בשיר "נחמה"

- בשיר "אלכך שבי אחריך" מנסה אפוא מנור להעביר מסר אלם בעיצומה של מאחמג יאם כיפאר. מהו המסר הזה?
- אלו מילים בחרה המחינה נורית הירש להבליט ומדוע?
- מנעינג הפסמון בשיר מחיפה בקפיצה לבופה של פצאיו כאפי מחלה ובהשגהגה על אאגא צאיו, בדומה אמילוג המנאן המדינה: "עלד לא אבדה". נורית הירש מספרת שמחילה המחינה אג הפסמון ורק לאחר זמן מה שמה לב לדמיון אמנעינג המנאן. האם, אדעגכא, יש קשרבין המנעינג?

נגיעות ספרותיות

שיר אהבה לארץ, אהבה גדולה, כבירה - ללכת שבי.
"ארץ חלב ומרור ודבש", "לראות אותך ושוב להתאהב", "האדמה הנוראה והיפה הזאת" - רגשות מעורבים.

- בסיוס כל ביר יל ביטויים מנלדיים. מצאן אונג וחסכו אלו רלסוג פס משקפים?
- מפי חוויגן של פכאג?

נגיעות לשוניות

בשיר "ללכת שבי אחרך" נפוץ השימוש בשם הפועל (ללכת, להיוולד, לנשום, לחלום, לכאוב, לשאת, לשאול, לחיות). בכל המופעים הללו, שם הפועל איננו משמש בתפקידו המסורתי כמרכיב המשובץ במשפט, אלא כמבע עצמאי המבטא מסר שלם. שמות הפועל בשיר מבטאים מסרים מסוג צריך/כדאי/יש/ אני מבקש.

השימוש בשם הפועל, שאיננו מסומן מבחינת הזמן והגוף, כמבע אוטונומי משרה תחושה של עמימות ועשוי לאפשר דרכי הבנה שונות.

ללכת שבי -

- חפשו במילון את משמעות הביטוי "ללכת שבי". היכן תחפשו?
כתבו את הפירוש.
- באלו נסיבות ניתן להשתמש בצירוף זה?
- שבצו את הצירוף בשלושה משפטים.
- בשיר מופיעים פעלים רבים. צרכו רשימה של כל הפעלים והסבירו את תרומתם להבנת השיר.

ספת רחמים ושלום

יפרוש עלינו ועל ירושלים עירך ספת רחמים ושלום

(מתוך הסידור)

ביום ההוא אקים את-ספת הנויר הנפלת וגררתי את-פרציהן והרסתיו אקים ובניתיה פימי עולם... ונגש חורש בקצר ודרך ענבים במשך הזרע והטיפו ההרים עסיס וכל-הגבעות תתמוגגנה. ושבת עמי ישראל וכלנו ערים נשמות וישבו ונטעו כרמים ושתי את-ינם ועשו גנות ואכלו את-פריהם. ונטעתיים על-אדמתם ולא ינתשו עוד מעל אדמתם אשר נתתי להם אמר ה' אלהיך

(עמוס ט, 11 ו-13-15)

השפיבנו אבינו לשלום, והעמידנו מלפני לוחיים טובים ולשלום, ופרוש עלינו ספת שלומך ותקננו מלפני בעצה טובה מלפניה, והושיענו מהרה למען שמך והגן בערנו. ופרוש עלינו ועל ירושלים עירך ספת רחמים ושלום. ברוך אתה ה' הפורש ספת שלום עלינו ועל כל עמי ישראל ועל ירושלים אמן:

(מתוך תפילת ערבית לשבת)

- גם בשיר זה, כמו בשירו של טלניואוסקי, מגאריס פאלוואר ופצ'אייס של ארץ ישראל. מהם פאלוואר ומהם פצ'אייס?
- אפוא מנור לאב מן פמקורג אל פאלפטימיוא ופגקווא מהי מפאגה של פגקווא?
- כיצד גורמים פמקורג אפנג שירי לאפוא מנור?

אינו לי ארץ אחרת / מילים: אהוד מנור • לחן: קורין אלאל

אינו לי ארץ אחרת
גם אם אדמתי בווערת
רק מלה בעברית חודרת
אל עורקי אל נשמתי
בגוף כואב
בלב נעב
כאן הוא ביתי.

לא אשתק כי ארצי
שנתה את פניה
לא אותר לה אזכיר לה
ואשיר כאן באזניה
עד שתפקח את עיניה.

עוד יש מפרש לבן בא
מול ענן שחר כבד
כל שנבקש לו יהי.
ואם בחלונות הערב
אור נרות החג רועד
כל שנבקש לו יהי.

מיכל נאמן

העיניים של המדינה, 1974

צילום

באדיבות האמנית

קורין אלאל (נ. 1955)

קורין אלאל נולדה בתוניסיה, ובגיל שמונה עלתה ארצה. כבר בגיל עשר החלה לנגן בגיטרה, ובשנות בית הספר התיכון כבר כתבה והלחינה שירים וניגנה בלהקות שונות. את שירותה הצבאי עשתה ב"להקת פיקוד דרום". עם תום השירות הצבאי השתלבה בתעשיית המוזיקה כזמרת ליווי של אמנים שונים, בהם אריק אינשטיין, שלום חנוך, רמי פורטיס ואחרים. ב-1979 הופיעה לראשונה לבדה במופע "ממתקים מפוזרים". ב-1980 לקתה בדלקת גידים חריפה ביד שמנעה ממנה לנגן, מה שעצר את הקריירה שלה. כעבור שלוש שנים חזרה להופיע וב-1984 יצא תקליט הבכורה שלה "קורין אלאל". באותה תקופה גם הקליטה את השיר "אין לי ארץ אחרת", שהפך עם השנים לנכס צאן ברזל של התרבות הישראלית. במשך השנים שיתפה אלאל פעולה עם אמנים שונים, בהם ערן צור ויהודית רביץ.

אהוד מנור - ניתן לקרוא בשיר "ללכת שבי אחרייך"

- השיר הפך אסמא לאומי בעל השורה הראשונה "אין לי ארץ אחרת". מדוע?
- השיר מדבר על העלם השלישי, אמר חוסר האונים. כיצד מגאאר השלישי, כיצד באימים ובמנצ'ינה?
- הביט הראשון הביטחון מילים מסוימות על ידי שינוי בעלפה השיר. אלו מילים הביטחון ומדוע?

נגיעות ספרותיות

שיר הנשבע אמונים לארץ בכל מצב גם אם אדמתה בוערת. בה-בשעה מובעת מחאה - "לא אשתוק".
תחושת שליחות - נחוש בשליחותו. הכותב מאמין שהשיר היא רוח מחאה ורוח פוקחת עיניים.
הכותב נמנע מלציין כיצד שינתה הארץ את פניה.

• המשורר נאבק על טיבה ואיכוּתיה של הארץ. כיצד?

נגיעות לשונית

הטענה המרכזית של הכותב מופיעה בשורה הראשונה - "אין לי ארץ אחרת". מיד אחריה מהדהדת עמדתם של מתנגדים אפשריים: "גם אם..." אלה שיכולים לטעון כנגדו כי האדמה בוערת וכי היצמדותו לארץ מסכנת אותו ואין לה הצדקה. הוא "מביא בחשבון" את עמדתם, וחוזר אל ביסוס עמדתו: "רק מילה בעברית חודרת אל עורקי אל נשמתו". הלוואי "רק" מיותר את כל הלשונות האחרות ומדגיש את בלעדיותה של הזיקה העמוקה לעברית. זיקה זו מבטאת את הקשר העמוק לארץ. בהמשך חוזר הדובר בשיר אל "דברי המתנגדים", מסייג את דבריו: אמנם "בלב כואב, בגוף רעב" ועובר אל המסקנה הסוגרת את מעגל הטיעון: "כאן הוא ביתי".

בבית השני חוזר הדובר בשיר לדיאלוג עם מי שעשוי לטעון אחרת ולשמוט את הקרקע מתחת לרגליו. הוא מצהיר כי הוא ער לכך שארצו "שינתה את פניה", אולם מצהיר כי בכונתו להיאבק ולא לוותר "עד שתפקח את עיניה".

- כגבא גלובה אטלנטיא של אנוכי. בססו אג דברייכם.

לעולם ידור אדם בארץ ישראל (תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף קי עמ' ב)

לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בארץ ישראל רומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בזוין לארץ רומה כאלו עובר ע"ז [עבודה זרה] שנאמר "כי גרשוני היום מהסתפוז בנחלת ה'" לאמר לך עובר אלוהים אזורים".

(תלמוד בבלי, מסכת כתובות, דף קי עמ' ב)

מעשה ברבי יהודה בן בתירה ורבי מתיה בן זרש ורבי זנזיה בן אחי רבי יהושע ורבי יונתן, שהיו יוצאים חוצה לארץ והגיעו לפלטים [שם מקום בזו"ל] וזכרו את ארץ ישראל. זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם וקראו את המקרא הזה: [...] וירשתם אתה וישבתם בה: ושמרתם לעשות את כל הדיקים (האלה) [...]

(דברים יא, 31-32)

אמרו ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה.

(ספרי דברים, פרשת ראה, פסקה פ)

- אפי במקורו, מהו מקומה של ארץ ישראל בחיינו היום?
- על פי השיר על פי חז"ל, אלו מעשים נדרש אדם ל"אין או ארץ אחרת" אלו?
- למה הגאון אבאב מנור במשפטים: "ארצי שניגה אג פנינו", "עד שגשקח אג פנינו"? הסבירו ונא.

התנ"ך מתאר את גבולותיה של הארץ, את נופיה ואת שבחה, ומדגיש את הקשר בין היאחזותו של העם בארצו ובין התנהגותו ואורח חייו: הישיבה בארץ היא זכות המותנית בשמירה על חוקי ה' ועל דרך חיים של צדק ומשפט.

(לקסיקון לתרבות ישראל)

- מה דעתכם על המחאה של אבאב מנור? מצאו צדקות אחרות במקורו ובידוע מן האקסיון.
- אבאב מנור פאטל אג רבי יואב בן גיירא ורבי מגיב בן חלש, רבי חנניא ורבי יונתן, ופס מנפואים יחד שיהי על ארץ ישראל. כגבא מה נאמר בשיחה 15.

אליעזר בן יהודה / מילים: ירון לונדון • לחן: מתי כספי

כמו הנביאים הננאים לשם
הוא קנא לפעל ולתאר ולשם.
ובחצות העששית בחלונו.
היה רושם במלוננו תלי תלים
מלים יפות, מלים עפות,
מתגלגלות מן הלשון.
אליעזר, מתי תשכב לישון
הן קומתך כמעט אפים שחה
והעברית אשר חכתה אלפים
היא תמתין לך עד בוא השחר.

אליעזר בן יהודה

יהודי מבדח.

מלים מלים, מלים מלים
הוא בדה ממוחו הקודח.

אם נמה העברית אלפים, נו אז מה,
הבה נעירנה ונמציא את היזמה,
את המגהץ, את הפצצה, את הרהוט
בקצה נוצה, בכתב רהוט,
כתב כרובית, כתב גלידה,
כתב את כל מלון בן יהודה.
ועוד הוסיף מלים לברא
ונוצתו המהירה לא נחה
והשפה גדלה
ולא הכירה את מראה דמותה
את מראה דמותה בבוא השחר.

אליעזר בן יהודה

יהודי מבדח.

מלים מלים, מלים מלים
הוא בדה ממוחו הקודח.

ובן נולד לו, וכזאת האיש אמר:
זה הבכור אקרא לו בן יהודה איתמר:
מינקות ועד קמילה, מיום בואו
בברית מיילה ועד מותו -
כרותה לו ברית עם העברית
ומלחמה לו את הלעז להכרית.
איתמר - אכן היה לגבר,
קומת תמר ויפי צורה וסבר,
והלשון בפיו היתה שפת עבר.
איתמר בן אב"י,
שאביו היה נביא גבר כלבבי.

אליעזר בן יהודה

יהודי מבדח.

מלים מלים, מלים מלים
הוא בדה ממוחו הקודח.

עוד יש מפורסם לבן בא
מול ענן שחר כבד
כל שנבקש לו יהי.
ואם בחלונות הערב
אור נרות החג רועד
כל שנבקש לו יהי.

בר ירחיקו בה כל אהבה.
 ופירך חרבה יאלו בה
 שישו את ירושלים יאלו בה
 יאלו בה כל אהבה

♩ = 120

Am Fmaj7 Dm

ל - ל - ן - על - פ - ל - נא - ק הוא - שם - ל - אים - ן - ק - ה - אים - ב - י - ן - ה - מו - ן -

4 G7 Gm7 D7 Fmaj7

רו - נה - ה - נו - לו - ה - ק - שית - ן - ש - ץ - ע - ה - צות - ה - ב - ו - שם - ל - ן - אר - ת -

7 Dm E4 E7 Am Bm7

ג - גל - מת - פות - ץ - לים - מ - פות - ן - לים - מ - לים - ת - לי - ת - נו - לו - מ - ק - שם -

11 E4 E7 Am Dm7 G7

*ראה הערה בסוף

מת - קו - הו - שון - לי - פב - תש - תי - מ - זר - ץ - לי - א - שון - ל - ה - מן - לות -

15 C B7 Em Gm7 A7

פ - אק - תה - חק - שר - א - רית - עב - ה - ן - קה - ש - ים - פ - א - עט - כמ - ד -

18 Dm7 G7 C7 F Bm7 E7 פזמון

לי - א - חר - ש - ה - בוא - עד - ד - ל - תיו - תמ - היא - ים -

21 A D E C#7 F#m

מ - לים - מ - ח - ז - ב - מ - די - הו - ן - זיה - הו - ן - בן - זר - ץ -

25 Bm7 G D F7 E7

קו - ה - חו - מו - מ - קה - ה - ק - הוא - לים - מ - לים - מ - לים -

28 1.2. Am Fmaj7 Dm7 Bm7 E7

ק - ה - אים

בוּרֵיס שֵׁץ

דיוקן בנימין זאב הרצל עם דמות משה רבנו, 1904

תבליט ברונזה, 6X5 ס"מ, מוזיאון ישראל, ירושלים, צילום: © מוזיאון ישראל, ירושלים

מתי כספי (נ. 1949)

זמר, מלחין, מעבד מוזיקלי, נגן ופזמונאי ישראלי. מתי כספי נולד בקיבוץ חניתה שבגליל המערבי. בילדותו למד נגינה בפסנתר בקונסרבטוריון בנהרייה. עם גיוסו לצה"ל הצטרף ל"להקת פיקוד דרום". כספי נחשב על ידי רבים לאחד המוזיקאים המוכשרים הפועלים בישראל. יצירתו מקיפה קרוב ל-1,000 שירים, מהם שנכתבו לאמנים אחרים ומהם שביצע בעצמו. יצירתו המוזיקלית ידועה במורכבותה, במיוחד במהלכים ההרמוניים הייחודיים. עם זאת, שיריו כתובים במתכונת הפופולרית של הזמר העברי, ובהם רבים שהפכו ללהיטים. סגנונו המוזיקלי מגוון מאוד. הוא מושפע ממוזיקה קלאסית, משירי הבלקן, ממוזיקה ברזילאית, מג'אז, מרוק ועוד. נוסף לממד היצירתי המובהק, עוסק כספי גם בעיבודים מוזיקליים. מגוון רחב של זמרים ולהקות הפקידו בידיה את מלאכת העיבוד, והוא ידוע בתחום זה בזכות המקוריות, הדייקנות וההקפדה האופייניות לו.

ירון לונדון (נ. 1940)

עיתונאי, איש רדיו וטלוויזיה ופזמונאי ישראלי. נולד בתל אביב. למד בגימנסיה הרצלייה ובגיל ארבע עשרה עבר לפנימייה החקלאית בכפר הירוק. בשנת 1961, לאחר שירותו הצבאי, עבר לירושלים ללמוד גרפיקה באקדמיה "בצלאל". בשנת 1962, במהלך לימודיו, החל לעבוד כקריין חדשות ב"קול ישראל" והיה שליח רשות השידור בפריז. בתחילת שנות ה-70 החל להגיש תכניות אירוח בטלוויזיה הישראלית. במשך השנים הגיש מגוון תכניות תעודה, תכניות ילדים וסדרות שעסקו בחברה הישראלית. לונדון היה חבר מערכת ידיעות אחרונות ופרסם בעיתון כתבות וראיונות רבים. בשנים 1964-1982 עסק לונדון בכתיבת פזמונים. מאז מנחה ירון לונדון תכניות רבות בערוצי הטלוויזיה השונים. בשנת 2009 יצר סדרה "לונדון פינת בן יהודה" העוסקת בשפה העברית. ירון לונדון זכה בפרס סוקולוס למפעל חיים בתקשורת אלקטרונית לשנת 2007 וכן בפרס על מפעל חיים בשנת 2009 מטעם אגודת העיתונאים.

- כיצד מאגאזין בליר חרצולגל של אולפנר בן יפודפ?
- על איזו מאחמה הכריז אולפנר בהיג פלוליש?
- נסה אגאר על אול קליים פגמאוד איגמר בן יפודפ?
- אג פליר מלמרים כמלס אלל פלסקול. מדול, אדלגכס, פלחין מגי כספי אג פליר כר?
- איזו אולרה יוצר פלמפל בליר?

נגיעות מוזיקליות

השיר "אליעזר בן יהודה" חובר בשנת 1971. אליעזר בן יהודה, מחיה השפה העברית, עלה לארץ בשנת 1881. פעילותו להחייאת השפה העברית הקיפה תחומים רבים וכללה בין השאר: עריכת העיתונים **הצבי והאור**. ייסוד ועד הלשון העברית, חידוש מילים רבות בשפה העברית, כתיבת **מילון הלשון העברית הישנה והחדשה**. ביתו של אליעזר בן יהודה היה הבית היהודי הראשון שבו דוברת העברית באופן רגיל ושוטף. ובנו איתמר בן אב"י, הנזכר בשיר, הוא הילד העברי הראשון אשר שפת אמו הייתה עברית.

נגיעות לשוניות

השיר מתאר את פועלו הראוי להערצה של המפורסם מבין מחיי השפה העברית - אליעזר בן-יהודה.

אליעזר בן יהודה קשור בתופעה מיוחדת במינה לא רק בתולדות הלשון העברית, אלא בתולדות לשונות העולם בכלל. ייחודיותו של בן יהודה התבטאה בתפיסתו את הלשון כמרכיב חשוב בזהות הלאומית, במדיניות הלשון התקיפה שלו, במילון ההיסטורי שכתב ובחידושים שחידש. אליעזר בן יהודה היה הראשון שחידש מילים להחייאת השפה העברית בדיבור מטעמים מדיניים-לאומיים ועשה זאת בהתמדה ובאופן שיטתי.

מומלץ להביא מתחדישיו של אליעזר בן יהודה המוזכרים בשיר ולהסבירם לתלמידים. רצוי להביא מילים נוספות שחידש ושהתקבלו וכן חידושים שלא התקבלו. רצוי לעסוק באופן שבו "בבראו" המילים החדשות (בשורש, בתבנית, בקשר לשפות אחרות).

אפשר להזכיר גם את שמותיהם ואת פועלם של מחיי השפה האחרים, כמו נסים בכר, דויד ילין, יוסף מר"ן מיוחס ועוד רבים. ראו המצגת שלהלן.

(קישור למצגת cms.education.gov.il/NR/rdonlyres/32B2C35B-70DD-4161)

• חשבו על קליונות הפזים, רצונות, מכשירים שאין להם

לברי קדיין ופזיחל שם לברי. הסבירו כיצד יצרגם אלג.

נגיעות ספרותיות

השיר מתאר את אליעזר בן יהודה, נביא קנאי לשפה העברית, הסופג את כל הטענות והביקורות שעמדו בהן נביאי ישראל. השיר מאדיר את מאבקו של איש אחד ויחיד, מאבק קשה. ברית - משמעות כפולה: ברית מילה דתית וברית עם המילה העברית.

• מן פזיחל פלכריא, החדש

המלכאל בהיג פלני להפזיחל?

וַיְהִי כָל-הָאָרֶץ שְׂפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֶחָדִים (בראשית יא, 1)

• מצאנו בשיר ביטויים אפסוק צפ אפסוק אאג.

"וישאריו שני-אנשים בפיונה שם האזור אלהר ושם השני מירר והננו עליהם הרווח, והמה בפתבים, ולא יצאו האלה; ויתנבאו בפיונה. וירץ הנער ויגד למשה ויאמר: אלהר ומירר, מתנבאים בפיונה. ויען יהושע בן-נון, משרת משה מבחוריו- ויאמר: אדני משה, כלאם. ויאמר לו משה, המקנא אתה לי; ומי יתן כל-עם ה' נביאים--פי-יתן ה' את-רוחו עליהם"

(במדבר יא, 26-29)

נביא הוא אדם המדבר בשם האל ובשליחותו, חוזה (מילון ספיר, מילון עברי עברי מרוכז).

• מאפ דאמפ אאילצר בן יאדפ בשיר לא ילון אונדון אנביאים שמוכריס בספר מאדבר פרק ייא? פסוקו אנוק.

הידעתם?

אליעזר בן יהודה (1858-1922) היה "המנהיג והאידיאולוג" של השפה העברית החדשה, שאותה הקיף כשפת דיבור "וככלי מרכזי לביסוס תודעה לאומית עברית בארץ ישראל". כבר בגיל צעיר התוודע בן יהודה לספרות ההשכלה ולעיתונות העברית, נטש את לימודיו התורניים והתקבל ללימודי רפואה בפריז. בפריז התוודע לתחייה הלאומית של עמי הבלקן והגיע למסקנה כי גם העם היהודי זקוק לעצמאות ולתרבות לאומית במולדתו ההיסטורית: "ארץ ישראל תהיה המרכז לעם כולו, וגם אלה אשר יהיו בחו"ל ידעו כי עמם בארצו יושב, כי שפה וספרות [יש] לו שמה, גם השפה [העברית] תעשה חיל".

בפריז למד בן יהודה בסמינר למורים של חברת "כל ישראל חברים". הוא החל לחפש ולאסוף מילים בעברית "היותר דרושות בדיבור", וכשהרשימה החלה להתארך - חיפש לה "שם קצר", ואז עלתה במוחו מילה חדשה - "מילון" - שעליה העיד לימים: "זו הייתה המילה החדשה הראשונה שיצרתי בלשון העברית" [...]. ביתו היה הבית העברי הראשון, ובנו הבכור, בן ציון - לימים איתמר בן אב"י - היה הילד הראשון בדור חדש של דוברי עברית וגדל בבית שבו דיברו עברית בלבד.

אליעזר בן יהודה, "החלום ושברו, מבחר כתבים בענייני לשון",

בתוך: פינחס נאמן, היוצר ויצירתו, עמ' 91 (לקסיקון לתרבות ישראל)

אמושלפ:

- בשיר "אאילצר בן יאדפ" נכתב: "אמושלפ או אא פאלצ אפכריג". מדוע יש אפכריג אא פאלפ אאילצריג?
- מדוע חלוב אפמ אאילשיר אא פאלפ אפכריג?
- מה מקומה לא פאלפ אפכריג אא אפכריג אאילצריג?

שֵׁאוּ צִיּוֹנָה נִס וְדָגְל / מילים: נח רוזנבלום • לחן: נח זלודקובסקי

שֵׁאוּ צִיּוֹנָה נִס וְדָגְל
דָּגְל מַחְנֶה יְהוּדָה
מִי בָרָכָב מִי בָרָגְל
נַעַשׂ נָא לְאַגְדָּה.

יַחַד גִּלְכָּה נָא נְשׁוּבָה
אַרְצָה אֲבוֹתֵינוּ
אֶל אֲרָצֵנוּ הָאֶהוּבָה
עָרֵשׁ יְלֻדוֹתֵנוּ.

שׁוּבוּ, שׁוּבוּ מְמַרְחָקִים,
אַרְצָה אֲרָץ אֲבוֹת!
נוסוּ נוסוּ מִמַּעַמְקִים
בְּעֶזְרַת שׁוֹכֵן עֲרָבוֹת.

אֲזַ עַם נְהִיָּה כְּמוֹ הַיִּינוֹ,
מִנּוּ יִתַּד פְּנָה.
אֲזַ אַךְ שְׁחֹק יִמְלֵא פִינוּ,
וְלִשׁוֹנֵנוּ רִנָּה!

רוּחַ יוֹאֵב תִּלְבִּישֵׁנוּ,
רוּחַ גְּבוּרַת צְדָקָה,
בְּעַד עַמֵּנוּ, בְּעַד אֲרָצֵנוּ
חֲזָקוּ וְנִתְחַזְּקָה!

אַל נָא יָבוֹא מִרְךָ בָּנוּ
מִפְּנֵי חֶרֶב יוֹנָה -
נִקַּח לָנוּ מֵה שְׁלָנוּ,
נִשְׂא נִס צִיּוֹנָה!

עוֹד יֵשׁ מִפְּרֵשׁ לְבֵן בָּא
מוֹל עֵינַי שָׁחַר כְּבֹד
כָּל שִׁנְבִקֵּשׁ לוֹ יְהִי.
וְאִם בַּחֲלוּנוֹת הָעֶרֶב
אוֹר נִרְוֶה הַחֶג רוֹעֵד
כָּל שִׁנְבִקֵּשׁ לוֹ יְהִי.

דגל כחול לבן של מפלגת פועלי ציון ברוסיה, 1917
 מתוך קטלוג "כחול לבן בצבעים" עמוד 125
 תל אביב: בית התפוצות ועם עובד, 1996
 באדיבות בית התפוצות

נגיעות מוזיקליות

"שאו ציונה נס ודגל", משירי ציון המוקדמים, ונכתב בעקבות הקונגרסים הציוניים והיה אחד השירים שליוו את התנועה הציונית בראשיתה. בתקופה שבה קמו כ-650 אגודות ציוניות, שלכל אחת מהן מצע ותקנון, הייתה מטרת הקונגרסים לאחד את האגודות לגוף ציוני אחד. מצביע על כך גם הדגש במילות השיר על ה"חד": "מי ברכב מי ברגל, נעש-נא לאגודה[...]. יחד נלכה-נא נשובה ארצה אבותינו[...]" .

בשנת תרס"ג (1902) פרסם **אברהם משה לונץ**, חוקר ארץ ישראל ומו"ל, את השירון העברי הראשון "כינור ציון", ובו 50 שירים ציוניים ולאומיים, בהם "שאו ציונה נס ודגל", תחת השם "נס ציונה".

בתקופת מלחמת העולם הראשונה נחקר לונץ על ידי השלטונות הטורקיים בעוון הסתה לאומית למרד. לפני החוקרים היה מונח הנוסח המתורגם לטורקית של השירים "שאו ציונה" ו"התקווה". "מה יש לכם בלב פנימה?", שאל החוקר את לונץ, ו"איזה דגל אתה קורא להניף ב'שאו נס ציונה'?" לונץ הסביר בסבלנות, **ורחל ינאית**, המתורגמנית, ניסתה לרכך את לב החוקרים. בסופו של דבר הוטל על לונץ קנס כספי, בית הדפוס שלו נסגר וספריו הוחרמו.

(מתוך http://www.nostalgia.org.il/amuta/freemp3/Seu_Ziona_Nes_Vadegel.html);

נח רוזנבלום

עבד במערכות עיתונים וכתב פזמונים.

נח זלודקובסקי - מלחין השיר.

כיהן כחזן בבית כנסת בעיר קאליש, העתיקה שבערי בפולין. זלודקובסקי היה אדם רחב אופקים ונחשב לאחד מחשובי החזנים והמלחינים שצמחו ליהדות פולין.

- שיר זה הפך לאחד מראשוני שירי האבן הציוניים. מהו שיר אבן?
- כיצד מגאר המשורר את ההגדרה לציון? מה מבקש המשורר מהלשון?
- שימו לב למקצב השיר. האם הוא מאפיין שיר אבן?
- הביט האחרון כגב המשורר: "אז לא נפיה כמו פיניא". לאיזו גקופה מגבול המשורר?
- האם שיר זה ראוניטי עם אקופט? נמקו כהייחוס אקסט ומנלינג השיר.

שיר שמעלה על נס את העלייה ארצה, את הציונות - שובו ממרחקים.
סמאות שונות מובאות בשיר לאחדות, לחזרה לארץ האבות - חזרה למוכר, לשייך. אין מדובר כאן במשהו חדש.

בשיר יש שלהוב עצמי - "אל נא יבוא מורך בנו".
מילות השיר מתכתבות עם התנ"ך: חרב יונה, ארץ אבות, רוח יואב, יימלא שחוק פינו.
התנ"ך הוא עדות לעם ישראל בארץ ישראל. השבים לציון רואים עצמם כעברים השבים למולדתם.

נגיעות לשוניות

בשיר "שאו ציונה נס ודגל" ניכרת השפעתה של לשון המקרא.
בשיר מופיעות צורות לשון שמקורן במקרא ושאינן חלק מהמערכת הלשונית בת זמננו.

- א. "נלכה"/"נשובה" - צורות פועל מוארכות המתאפיינת בתוספת ה"א בגוף ראשון בעתיד.
צורות פועל מוארכות מופיעות במקרא במשקל "אפעלה" ו"נפעלה" וכן בציווי יחיד "פעלה",
והן משמשות במקרא כצורות מודאליות להבעת רצון.
ב. "נעש" - צורת פועל מקוצרת מהשורש עש". הצורה אינה מייצגת במדויק את הלשון המקראית
משום שבמקרא צורות מקוצרות אינן נוהגות להופיע בגוף ראשון. לצורות המקוצרות שבמקרא
במשמעות מודאלית.

הצביון המקראי בשיר אינו מצטמצם לתחום הצורות, ונכחותו הטקסטואלית של המקרא ניכרת
בהשתקפות ישירה של לשון המקרא, גם אם הציטוט אינו ממש מדויק: בשיר "שאו ציונה נס ודגל"
ובמקרא "שאו נס ציונה" (ירמיהו ד, 6);
בשיר "אז אך שחוק יימלא פינו, ולשוננו רנה"
ובמקרא "אז ימלא שחוק פיני ולשוננו רנה" (תהלים קכו, 6).

בשיר מילים רבות שאינן מוכרות לתלמידים. מומלץ לעסוק באוצר המילים ובמשמעותן.

בְּשׁוּבַ ה' אֶת-שִׁיבַת צִיּוֹן-- הֵיטָו, כְּזֹכְרֵימִים (תהלים קכו, 1)

כי-כה אָמַר יְהוָה, לְאִישׁ יְהוּדָה וּלְיִרְוִשָׁלַם, זִירוּ לָכֶם, זִיר; וְאֶל-תְּזַרְעוּ, אֶל-קִצִּים [...] שְׂאוּ-זֶס צִיּוֹנָה, הָעִיר אֶל-תַּעֲמִדוּ (ירמיהו ד, 3-6)

- איזה "נס" מבקשים הציונים לשאג בליר ובמקורו הגייכיים? פאס, אדלגכא, שאב נח וזנבאום אג פלראגא ממקורו אנה? פסביכו אנמקו טלגכא.

שיר, הפעלות	הגדיל ה', לעשות עמנו
בשוב ה', את-שיבת ציון	היינו שמוחים
היינו, כזכרים	שובה ה', את-שבותנו (שבתנו)
אז יכלא שזזוק, פינו	פאפיקים פנגב
ולשוננו רנה	הזרעים בהמעה, ברנה יקצרו
אז, יאמרו בגוים	הלוך ילה, ובכה נשא משך-הזרע
הגדיל ה', לעשות עם-אלה	בא-יבא ברנה נשא, אלמיתיו

(תהלים קכו)

- כיצד רליון "שיבג ציון" בא אידי ביטוי בליר ובמקורו?
- זכא פבדאים בין בליר אמקורו מפיבטיס לא חזון ומעלפ.
- כיצד משגמש המשורר נח וזנבאום ממקורו כדי אדדד אג פלס פיפודי בראשית הציונות ולסכנץ אאגא אממש אג שיבג ציון?

"שיבת ציון" במובנה ההיסטורי המקורי היא חזרתם של היהודים מגלות בבל לציון, לירושלים, בעקבות הכרזת כורש בשנת 538 לפני הספירה. בימינו חודש רעיון "שיבת ציון" בתנועה הציונית.

לא נִפְרַח כְּבָר פְּעַמִּים, וְהַרוּחַ עַל הַמַּיִם,
יִפְאֵר דְּמָמָה צוֹנְנֶת עַל פְּנֵינוּ הַחֹרוֹת
שָׁמָּה בֵּין אַבֵּי הַנַּחַל, בְּשָׁעָה אַחַת נִשְׁכַּחַת,
זְכֵרוֹנוֹת אַזּוֹב שְׁלָנוּ מִתְרַפְּקִים עַל הַקִּירוֹת.

בְּלִי תוֹגָה, כְּפוֹפֵי צִמְרֵת, בְּלוֹרִיּוֹת שִׁיבָה נְבֻדָּרֶת
בְּאֶשֶׁר יִכּוֹת הַתְּאֹר, בֵּין שְׁרִיקוֹת הָעֶדְרִים.
תִּכְנֹוּקֵי גֹן יִרְטִיטוּ, בְּלִכְתָּן לְרֹחַץ בְּזָרָם
נִכְלָמִים נִשְׁפִּיל עֵינֵינוּ, אֶל הַמַּיִם הַקְּרִירִים.

לא נוֹסִיפָה עוֹד לְנוֹעַ, מִשְׁתָּאִים נְבִיט בְּרוּחַ
אֵיךְ הוּא יַחַד עִם הַמַּיִם, מְכַרְקִים אֶת הַסְּלָעִים.
תְּאֵנָה חֲנֻטָּה פְּגִיָּה, וְהַנֶּשֶׁר הַיָּגֵעַ -
אֶל קִנּוּ חֲזַר בְּחֶשֶׁן מִדְּרָכֵי הָאֱלֹהִים.

הַרְדּוּפִים שְׁלִי, כְּמוֹנֵי, וְכַמוֹךְ שְׁכָל יַמִּיךְ,
אֶת פְּרֻחֵי הָאוֹר שְׁלָנוּ אֶת פְּזָרְתְּ לְכָל רוּעָה.
לא עוֹפוֹת מְרוֹם אֲנַחְנוּ, וְאֶל גְּבֵה הַשָּׁמַיִם,
גַּם אַתָּם, גַּם אֲנֹכִי - לֹא נִגְיַע כְּנִרְאָה.

רק בְּהַר עַל קו הַרְכָּס מִיִּשְׁהוּ מוֹסִיף לְלַכֵּת,
מִן הַוְּאֵדִי וְהַאֲבֹן, לְרִכְסִים, אֶל הַרוּחוֹת.
עַד אֲשֶׁר בְּכִסּוֹת הָעֶרֶב, יַחְזֹר נוֹגָה אֵלַיךְ,
עִם פְּכַפּוֹן פְּלָגִים, עִם רַחֵשׁ הַרְדּוּפִים לִיד הַחוֹף.

עוֹד יֵשׁ מִפְּרֵשׁ לְבֹן בָּא
מוֹל עֵזֶן שַׁחַר כְּבֹד
כָּל שִׁנְבֻקֶשׁ לוֹ יְהִי.
וְאִם בַּחֲלוֹנוֹת הָעֶרֶב
אוֹר נִרְוֶה הַחֶג רוּעֵד
כָּל שִׁנְבֻקֶשׁ לוֹ יְהִי.

בר הירחילו בה כל אהביו
 ופידר חלדו ופקיהו
 ויו ביה כל אהביו
 ויו ביה כל אהביו

♩ = 120

Cm Fm B^b7 E^b Fm

פ - פ ? ים - מ - ה על ה - רו - ה ו - ים - מ - ע - פ פקר רח - נפ לא
 רו - זק חת - פ - נש חת - א עה - ש - ק חל - ג - ה - בי - א בין

5 Fm A^b F^{#dim} G⁷ 1. Cm 2. Cm Fine

רות - קי - קה - ש רות - חן - ה נו - גי - פ על קת - ג - צו מה - דמ - זר -
 רות - קי - ה על קים - רפ - מת - נו - ל - ש זוב - א - גות -

10 G⁷ Cm Fm B^b7

ד - נב בה - שי יות - ר - בלו רת - מ - צ פי - כפו גה - תו בלי

14 E^b A^b G⁷ D^bmaj⁷

שרי - בין אר - ת - ה פות - ? שר - א - ב רת -

17 D^b7₄ D^b7 Cm G⁷

טי - נר ון - א קי - נו - תפ רים - ד - ע - ה קות -

20 Cm Fm B^b7 E^b

ל - נק רם - ו - ב חז - לך תו - לך - ק לך - טו -

23 A^b G⁷ Cm F^{#dim} G⁷ Cm

רים - קרי - ה - ה ים - מ - ה אל נו - גי - עי פיל - נש מים -

D.C. x2 al Fine

טל אמיתי

עכשיו יקרה משהו, 1998-1999
אקריליק וטוש על פוליאריטן, 21x28.5x12 ס"מ

נגיעות מוזיקליות

זהו שיר של אדם המתקרב לגיל שיבה לאחר פריחתו, שיר של תוגה

נתן יונתן (1923-2004)

משורר ישראלי. נולד ברוסיה ועלה עם הוריו בגיל שנתיים. משנת 1945 היה חבר קיבוץ שריד. שיר ראשון פרי עטו התפרסם כשהיה בן שמונה עשרה. יצירתו הספרותית כוללת שירים ופזמונים, סיפורים, תרגומים ועוד. נתן יונתן עסק גם בעריכה ספרותית. שיריו תורגמו לשפות רבות, ורבים מהם הולחנו והוקלטו על ידי מבצעים רבים. עם שירי הזמר הידועים שלו נמנים "הרדופים ליד החוף", "נאסף תשרי", "חופים הם לפעמים", "האיש ההוא", "החול יזכור", "דוגית", "כמו בלדה", "יש פרחים". נתן יונתן הוא המשורר המולחן ביותר בזמר העברי.

שלמה ארצי (נ. 1949)

זמר, מלחין ופזמונאי ישראלי. נחשב לזמר המצליח ביותר בישראל. ארצי נולד באלוני אבא. כשהיה בן שבע עברה משפחתו לשכונת רמת ישראל שבתל אביב. בגיל שתים עשרה התחיל לנגן בגיטרה ושר במסיבות של חברים. כשהיה בן שש עשרה התחיל להתנסות בכתיבת שירים ובהלחנה. ארצי התגלה לראשונה כסולן ב"להקת חיל הים" והפך לכוכב ב"פסטיבל הזמר והפזמון" 1970. מאז ראתה הקריירה המוזיקלית שלו עליות ומורדות - למרות זכייה בתואר "זמר השנה" בקול ישראל, ב"פרס כינור דוד" היוקרתי, זכייה נוספת ב"פסטיבל הזמר" 1974 ובחירתו כנציג ישראל לאירוויזיון בשנת 1975. ב-1977, כאשר כמעט היה מוכן לוותר על קריירה מוזיקלית, ביקש להוציא אלבום אחד אחרון, "גבר הולך לאיבוד", ולהפיק אותו בעצמו לפי ראות עיניו וללא התערבות חברת התקליטים. בעקבות הצלחת אלבום זה זכה ארצי בהכרה ובפופולריות מחודשת, שהגיעה לשיאה בהמשך שנות ה-80 ולאורך שנות ה-90. ארצי הוא זוכה פרס אקו"ם על מפעל חיים לשנת 2009. נוסף לפעילותו המוזיקלית, ארצי משדר תכנית רדיו מ-1980 ועד היום.

• השיר מגאאר ציור נוף פסטורלי אכאורה. האם המנצחית מגאימה אלוה השיר?

נגיעות ספרותיות

נגיעות לשוניות

השיר הוא מאת המשורר נתן יונתן, שצייר עבורנו תמונת טבע מרהיבה. לשם כך השתמש יונתן במטפורות. עם זאת, הרוח הנושבת מהשיר היא של ייאוש וְאֶבְדָן.

- מִצֵּא אֶל אֵל כִּי מִטְפֹּרֵי אֶסְבִּיחַ אֶלֶן
לְדֹלֵמָה יִצְיַח לִנְגֵל אֶלֶן.

- חֶלֶם אֶפְקֹרֶה אֶלֶן כִּי אֶזְכֵּר מֵיָמַי לֹא פֶלֶיךָ,
שֶׁאֵל לֹא כֵן, לֹא יִכְאֹל אֶפְיִן אֶלֶן מֵמֵנִי.

- אֶבֶי הַנַּחַל - אֵב הוּא צִמַח רַךְ וְרַעְנָן.
- בְּעוֹדוֹ בְּאֶבֶן - בְּצִעִירוֹתָיו.
- תּוֹגָה - עֲצָבוֹת.
- נְבֻדָּת - מִתְפַּזֵּרֶת, מִתְנַפֵּפֶת.
- גֹּוֶן - גֶּבֶה.
- נְכַלְמִים - מְבוֹיָשִׁים.
- חֲנֻטָּה פְּגִיָּה - הַחֲלָה לְהַבְשִׁיל.
- בְּכִסּוֹת - בְּהַסְוָאָה, בְּמַסּוּוָה.
- נוֹקָה - עֲצוּבָה.
- כְּפֹךְ פְּלָגִים - זְרִימָה, נְבִיעָה.

- אֶפְשֶׁר לְדַבֵּר עִלְּיָם מֵאֵלֶיךָ שֶׁלֹּא זָכַר וְנִקְבָּה: כִּי הִיא
פֶּלֶיךָ זֶה מֵיָמֶיךָ לֹא.
- אֵלֶּן מֵיָמֶיךָ נִסְפָּרָה בְּאֵלֶיךָ מֵיָמֶיךָ שֶׁלֹּא זָכַר וְנִקְבָּה?

השיר פותח ב"לא נפרח" - לשון רבים להבעת ההכרה בכך שלא נפרח, אנו בני האדם רק בני אדם, לא נוכל להמריא אל גובה השמש. זוהי הכרה במוגבלותו של האדם, בזמניותו. לא נפרח - אדם לאחר פריחתו כותב את השיר. מה שנותר לו הם זיכרונות אזוב - מטפורה מעניינת. השיר רצוף מטפורות: בלוריות שיבה - מתאר את האדם.

יש הקבלה בין תהליך פריחת ההרדופים לחיי האדם. בלוריות השיבה הגע לפני התפזרות ברוח. כוחות הבליה הפועלים בטבע פועלים גם על האדם. לאדם ולהרדופים יש עת פריחה ועת קמילה. להרדוף פורח פרח אחר לאחר קמילתו של אחד הפרחים. הפרח שנבל/קמל אינו פורח שוב, אינו פורח פעמיים. הפריחה היא שעתם היפה של האדם ושל הפרח.

האווירה הנכאה באה לידי ביטוי בהתבוננות של הזקנה בנשים הצעירות. הזקנה נכלמת בפני הנעורים. בשיר יש התכתבות עם התנ"ך: "תאנה חנטה פגיה", "שריקת העדרים".

בבית האחרון מובעת נימה אופטימית. החיים ממשיכים: "רק בהר על קו הרכס מישוהו מוסיף ללכת" - יש המשכיות לחיים, אבל גם הוא "יחזור נוגה אלייך". גם דרכו תהיה כדרכנו, זוהי מחזוריות של פריחה וקמילה. כך גם חיי האדם, כך גם הדורות החולפים, כולם יגיעו לאותו מקום.

- הֵאֵל מֵמֵנִי כִּסּוֹף פֶּלֶיךָ הֵאֵל אֶפְסִיחִי אֵל פְּסִיחִי?
נִמְקָא.

התנ"ך וארץ ישראל:

והָאָרֶץ הַיְתֵדָה תְּהִי וְבָהּ, וְזוֹשֶׁךְ עַל-פְּנֵי תְּהוֹם; וְרִיחַ אֱלֹהִים מִרְחֹפֶת עַל-פְּנֵי הַמַּיִם (בראשית א, 1)

אֶל-גִּזְתֵּי אֲגוּזֵי יַרְדֵּיתִי לִרְאוֹת בְּאֵפֵי הַנְּחֹל לִרְאוֹת הַפְּרֹחַה הַגֶּפֶן הַנִּצְצֵי הַרְמְלִיִּם (שיר השירים ו, 11)

בַּפְּלָגוֹת רְאוּבֵן גְּדֹלִים זֻקְקֵי לֵב. לָמָּה יִשְׁבֹּת בֵּין הַמִּשְׁפָּתִים לְשִׁמְעַי שְׂרָקוֹת עֲרָרִים (שופטים ה, 15-16 - שירת דבורה)

הַתְּאֵנָה זֹנְטָה פְּגִיָּה, וְהַגֶּפְזִים סְמֵרֵר נִתְּנֵי רִיחַ (שיר השירים ב, 13)

שֶׁעָשָׂה הַמָּיָה נִפְלְאוּ מִפְּנֵי וְאַרְבַּע [וְאַרְבָּעָה] אַ יַרְעֵתִים: דֶּרֶךְ הַנְּשֵׁר בְּשָׁמַיִם דֶּרֶךְ נְחֹשׁ עָלֵי-צִוּר דֶּרֶךְ-אֲנִיָּה בְּכָל-יָם

וְדֶרֶךְ גְּבֵר בְּעַלְמָה בֶּן, דֶּרֶךְ אִשָּׁה מִנְּאֻפֶת [...] (משלי ל, 18-20)

נופים ארץ ישראליים ודימויים מן התנ"ך הם מקורות ההשראה של נתן יונתן בתיאוריו מלאי האהבה לאדמה ולטבע בשירו "הרדופים".

- כיצד דימויים אפוקליפטיים מהתנ"ך משפיעים על השראתו של המשורר? כיצד הם משפיעים על השראתו של המשורר? כיצד הם משפיעים על השראתו של המשורר?

באופן?

שירי התקליטור במלל וזמר

1. **מילה טובה** - יהודית רביץ
מילים: יעקב גלעד
לחן: יהודית רביץ
עיבוד: אבנר קנר, יהודית רביץ
P&C אן אם סי יונייטד אנטרטיינמנט
2. **נחמה** - חוה אלברשטיין
מילים: רחל שפירא
לחן: נורית הירש
עיבוד: מנחם ויזנברג
P&C אן אם סי יונייטד אנטרטיינמנט
3. **רקמה אנושית אחת** - חוה אלברשטיין
מילים ולחן: מוטי המר
עיבוד: ירוסלב יעקובוביץ
P&C אן אם סי יונייטד אנטרטיינמנט
4. **לכל איש יש שם** - חנוך יובל
מילים: זלדה
לחן: חנוך יובל
עיבוד: בני נגרי
P&C אן אם סי יונייטד אנטרטיינמנט
5. **זמר נוגה** - יוסף מוסטקי
מילים: רחל
לחן: יוסף מוסטקי
עיבוד: אברהם פרלמוטר
P&C אן אם סי יונייטד אנטרטיינמנט
6. **מי האיש** - חוה אלברשטיין
מילים: תהילים לד' יב'-טו'
לחן: ברוך חייט
עיבוד: חוה אלברשטיין
P&C אן אם סי יונייטד אנטרטיינמנט
7. **הכניסיני** - אריק איינשטיין
מילים: חיים נחמן ביאליק
לחן ועיבוד: מיקי גבריאלוב
P&C אן אם סי יונייטד אנטרטיינמנט
8. **עוד חוזר הניגון** - נירה גל
מילים: נתן אלתרמן
לחן ועיבוד: נפתלי אלטר
P&C הד ארצי
9. **לו יהי** - חוה אלברשטיין
מילים ולחן: נעמי שמר
עיבוד: קובי אשרת
P&C אן אם סי יונייטד אנטרטיינמנט
10. **שישו את ירושלים** - צמד דרום
מילים: מן המקורות
לחן: עקיבא נוף
עיבוד: יצחק גרציאני
P&C אן אם סי יונייטד אנטרטיינמנט
11. **היה לי חבר, היה לי אח** - צוות בידור
של חיל האוויר, סולנית: נתנאלה
מילים: יורם טהרלב
לחן ועיבוד: יאיר רוזנבלום
P&C הד ארצי
12. **הרעות** - להקת הנח"ל
מילים: חיים גורי
לחן: ששה ארגוב
עיבוד: בני נגרי
P&C הד ארצי
13. **אנחנו מאותו הכפר** - יהורם גאון
מילים ולחן: נעמי שמר
עיבוד: בני נגרי
P&C אן אם סי יונייטד אנטרטיינמנט
14. **קום והתהלך בארץ** -
להקת פיקוד הצפון
מילים: יורם טהרלב
לחן: יאיר קלינגר
עיבוד: אורי קריב
P&C אן אם סי יונייטד אנטרטיינמנט
15. **עוד לא תמו כל פלאיך** -
להקת פיקוד הצפון
מילים: יורם טהרלב
לחן: רמי קליינשטיין
עיבוד: רמי קליינשטיין/אורי קריב
P&C אן אם סי יונייטד אנטרטיינמנט
16. **אין לי ארץ אחרת** - גלי עטרי
מילים: אהוד מנור
לחן: קורין אלאל
עיבוד: אילן וירצברג
P&C אן אם סי יונייטד אנטרטיינמנט
17. **אליעזר בן יהודה** - מתי כספי
מילים: ירון לונדון
לחן ועיבוד: מתי כספי
P&C אן אם סי יונייטד אנטרטיינמנט
18. **שאו ציונה נס ודגל** - מקהלת צדיקוב
מילים: נח רוזנבלום
לחן: נח זאלודקובסקי
עיבוד: יצחק גרציאני
P&C הד ארצי
19. **הרדופים** - שלמה ארצי
מילים: נתן יונתן
לחן: שלמה ארצי
עיבוד: שלמה ארצי, יאיר שרגאי
P&C הד ארצי

עבודת היום

